

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

MUŞ – BULANIK ÇEVRESİ KARAPAPAK AĞZI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Mehmet Oğuz ÖRNEK

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ

VAN-2011

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

MUŞ – BULANIK ÇEVRESİ KARAPAPAK AĞZI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Oğuz ÖRNEK

VAN-2011

Bu çalışma Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığınca 2009-SOB-YL050 no'lu proje olarak desteklenmiştir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından **TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI, TÜRK DİLİ BİLİM DALI**’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan.....

Üye (Danışman).....

Üye.....

Üye.....

Üye.....

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2011

.....

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araçtır. Kendi içinde kanunları olan ancak farklı uygulamalarla birbirinden ayrı olarak ele alınabilecek yönler içeren bir bütündür.

Dil, sürekli bir gelişme içerisinde. Dildeki bu gelişme değişen şartlar ve tekniklerle paralellik gösterir. Teknik geliştikçe yeni araç ve gereçler insanlığın hizmetine sunuldukça bu araç ve gereçlere yeni isimlerin bulunması da gerekecektir. Dil bu gelişim evresinde değişimlere ayak uyduracak şekilde programlanmıştır. Dilde yeni sözcüklerin türetilmesiyle eski sözcükler unutulmaya yüz tutar. Bu sözcüklerin unutulmamasını sağlamak için dille ilgili derlemeler yapmak gerekir.

Çalışmamızın birinci bölümünde Muş iliyle ilgili genel bilgiler verilmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde Terekeme Ağız özelliklerini taşıyan kaynak kişiler tespit edildikten sonra, anlatılan metinler ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Derlenen malzemeler, transkripsiyon alfabesi kullanılarak yazıya geçirilmiştir. Metinler transkribe edildikten sonra sözcükler fonetik ve morfolojik açıdan incelenmiştir. Çalışmanın sonunda derlenen metinler için sözlük oluşturulmuştur. Tez hazırlanılırken kullanılan kaynakları belirten bibliyografya ya yer verilmiştir.

Tez çalışma konusunun belirlenmesinde ve hazırlanmasında bana yol gösteren Yrd. Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ' ye ve Yrd. Doç. Dr Bedri SARICA'ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Birçok kaynağa ulaşmamızda yardımcı olan Dr. İbrahim TOSUN'a ve derlememizde bize yardımcı olan kaynak şahıslara da teşekkür ederim.

Çalışmamız 2009-SOB-YL050 numaralı proje olarak Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı tarafından desteklenmiştir. Desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Mehmet Oğuz ÖRNEK -2011 VAN

KISALTMALAR

A.C.	:Ahmet Caferoğlu
age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
C	: Cilt
DİBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Nu.	: Numara
s	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDAV	:Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDAY	: Türk Dili Araştırmalar Yıllığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Ü	: Üniversite
vb	: ve benzeri
vd	:ve diğerleri
Yay.	:Yayın
y y.	:Yüzyıl

ÜNLÜLER

á: a~e arası ünlü

ā : Normalden uzun a

ē : Normalden uzun e

è : e~i arası ünlü

ẽ : e~ö arası ünlü

î: Normalden uzun ı

ı' : ı~ı arası ünlü

í : i~ü arası ses

ō : normalden uzun o

õ : normalden uzun o

ī : normalden uzun i

ÜNSÜZLER

Ç : ç~c arası ses

ġ : art damak g' si

ħ : hırıltılı h ünsüzü

h' : öndamak ünsüzü

Ḳ : patlayıcı art damak k' sı

K: k~g arası ünsüz

ñ: nazal n

P: p~b arası ünsüz

S: s~z arası ünsüz

T: t~d arası ünsüz

w: çift dudak v' si

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
KISALTMALAR.....	II
1. GİRİŞ	1
1.1. MUŞ' UN TARİHİ	2
1.2. MUŞ' UN COĞRAFİ YAPISI	7
1.3. MUŞ'UN İSTATİSTİK YAPISI	8
1.4. MUŞ' UN ETNİK YAPISI	9
1.5. TEREKEMELER (KARAPAPAKLAR)	10
1.5.1. Muş- Bulanık Terekeme Ağzının Genel Özellikleri:.....	11
2. SES BİLGİSİ (FONETİK)	15
2.1. ÜNLÜLER	16
2.1.1. Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler	16
2.1.1.1. á Ünlüsü:	16
2.1.1.2. è Ünlüsü:	16
2.1.1.3. í Ünlüsü:	16
2.1.1.4. ê Ünlüsü:	16
2.1.2. Ünlü Türleri	16
2.1.2.1. Normal Süreli Ünlüler:.....	16
2.1.2.1.1. Yazı Dili ile Ortak Olan Normal Süreli Ünlüler:	16
2.1.2.2. Uzun Ünlüler.....	18
2.1.2.3. Kısa Ünlüler	18
2.1.3.Ünlü Uyumu	18
2.1.3.1. Kalınlık-İncelik Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu).....	18
2.1.3.1.1. Kalınlık –İncelik Uyumunun Eklerde Bozulması	18
2.1.3.1.1.1. Fiil Çekim Eklerinde.....	18
2.1.3.1.1.1.1. Şimdiki Zaman Ekinde.....	18
2.1.3.1.1.1.2. Geniş Zaman Ekinde	19
2.1.3.1.1.1.3. Gelecek Zaman Ekinde	19
2.1.3.2. Düzlük ve Yuvarlaklık Uyumu	20
2.1.4. Ünlü Değişmeleri.....	20

<u>2.1.4.1. İnce Ünlülerin Kalınlaşması</u>	20
<u>2.1.4.1.1. e > a Değişimi:</u>	20
<u>2.1.4.2. Kalın Ünlülerin İncelmesi</u>	21
<u>2.1.4.2.1. a>e Değişimi:</u>	21
<u>2.1.4.2.2. o>e Değişmesi:</u>	21
<u>2.1.4.3. Dar Ünlülerin Düzleşmesi:</u>	21
<u>2.1.4.3.1. i>e Değişimi:</u>	21
<u>2.1.4.3.2. ı>e Değişimi:</u>	22
<u>2.1.4.4 Düz-Dar ya da Dar-Yuvarlak Ünlülerin Yuvarlaklaşması:</u>	22
<u>2.1.4.4.1. ü>ö Değişimi:</u>	22
<u>2.1.4.4 .2. i>ü Değişimi:</u>	22
<u>2.1.4.5. Yuvarlak ve Geniş Ünlülerin Daralması:</u>	22
<u>2.1.4.5.1. e>i Değişimi:</u>	22
<u>2.1.4.5.2. ü>í Değişimi:</u>	22
<u>2.1.5. Ünlü Düşmesi:</u>	23
<u>2.1.6. Ünlü Türemesi:</u>	23
<u>2.2. ÜNSÜZLER:</u>	23
<u>2.2.1.Yazı Dilinde Bulunmayan Ünsüzler:</u>	23
<u>2.2.1.1. Ç Ünsüzü:</u>	23
<u>2.2.1.2. ħ Ünsüzü:</u>	24
<u>2.2.1.3. h' Ünsüzü:</u>	24
<u>2.2.1.4. ğ Ünsüzü:</u>	24
<u>2.2.1.5. K Ünsüzü:</u>	24
<u>2.2.1.6. K Ünsüzü:</u>	25
<u>2.2.1.7. ñ Ünsüzü:</u>	25
<u>2.2.1.8. P Ünsüzü:</u>	25
<u>2.2.1.9. T Ünsüzü:</u>	26
<u>2.2.1.10.W Ünsüzü:</u>	26
<u>2.2.2.Ünsüz Türemesi:</u>	26
<u>2.2.3. Ünsüz Düşmesi:</u>	26
<u>2.2.3.1. Kelime Başında Ünsüz Düşmesi</u>	26

2.2.3.2. Kelime Ortasında Ünsüz Düşmesi	27
2.2.3.3. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi.....	27
2.2.4. Ünsüz İkizleşmesi:.....	27
2.2.5. Ünsüz Benzeşmesi:	28
2.2.6. Ünsüz Değişimleri:	28
2.2.6.2. p>f Değişimi:	29
2.2.6.3. b>v Değişimi:.....	29
2.2.6.4. f>v Değişimi:	29
2.2.6.5. k>ğ Değişimi:.....	29
2.2.6.6. y>m Değişimi:.....	29
2.2.6.7. k>h Değişimi:.....	29
2.2.6.8. r>l Değişimi:	30
2.2.6.9. ç>j Değişimi:.....	30
2.2.6.10. v>y Değişimi:.....	30
2.2.6.11. k>K Değişimi:.....	31
2.2.6.12. b>m Değişim:.....	31
2.2.6.13. b>P Değişimi:	31
2.2.6.14. n>m Değişimi:.....	31
2.2.7. Tonlulaşma:	31
2.2.8. Göçüşme:	32
3. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)	32
3.1. İsim Yapım Ekleri:	32
3.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler:	32
3.1.1.1. +lı, +lı:	32
3.1.1.2. +suz, +sız:	32
3.1.1.3. +lıh, +luh, +lıh :	33
3.1.1.4. +cı, +Cı, + çu :	33
3.1.1.5. +daş:	33
3.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri:	34
3.1.2.1. -ış, -ş:.....	34
3.1.2.2. -mak:	34

<u>3.1.2.3. -ma:</u>	34
<u>3.1.2.5. -ih, -ih:</u>	34
<u>3.1.2.6. -in :</u>	35
<u>3.1.2.7. -k :</u>	35
<u>3.1.2.8. -hu:</u>	35
<u>3.1.2.9. -gi :</u>	35
<u>3.1.2.10. -ah, -ak, -ek:</u>	35
<u>3.1.2.11. -im:</u>	35
<u>3.1.2.12. -an:</u>	35
<u>3.2. İsim Çekim Ekleri:</u>	36
<u>3.2.1.İsim Hal Ekleri:</u>	36
<u>3.2.1.1. Yalın Hali:</u>	36
<u>3.2.1.2. Belirtme Hali:</u>	36
<u>3.2.1.3.Yönelme Hali:</u>	36
<u>3.2.1.4. Bulunma Hali:</u>	36
<u>3.2.1.5. Çıkma Hali:</u>	37
<u>3.2.1.6. Tamlama Hali:</u>	37
<u>3.2.1.7. Vasıta Hali:</u>	37
<u>3.2.2. İyelik Ekleri:</u>	37
<u>3.2.3. Çokluk Eki:</u>	38
<u>3.2.4. Soru Eki:</u>	38
<u>3.2. FİİLLER</u>	39
<u>3.2.1. Çekimsiz Fiiller</u>	39
<u>3.2.1.1. İsim Fiiller:</u>	39
<u>3.2.1.1.1. -mah , -mak:</u>	39
<u>3.2.1.1.2. -me, -ma:</u>	39
<u>3.2.1.2. Sıfat Fiiller:</u>	30
<u>3.2.1.2.1. -en, -an:</u>	39
<u>3.2.1.2.2.-miş:</u>	40
<u>3.2.1.2.3. -eceği:</u>	40
<u>3.2.1.3.Zarf Fiiller:</u>	40

3.2.1.3.1. -ken:	40
3.2.1.3.2. -ip:	40
3.2.1.3.3. -Ince,-ince:	41
3.2.1.3.4. -ende, -anda:	41
3.2.1.3.5. -dikçe, -dihça:	41
3.2.1.3.6. -eli:	41
3.2.2. Fiil Yapım Ekleri:	42
3.2.2.1. Fiilden Fiil Yapma Ekleri	42
3.2.2.1.1.-ala,-ele-:	42
3.2.2.1.2. -ış,-uş,- ş-:	42
3.2.2.1.3. -r-, -ür-, -ar-:	42
3.2.2.1.4. -dır-, -dür-:	42
3.2.2.1.5. -ıl-, -ul-:	42
3.2.2.1.6.-n-:	43
3.2.2.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri	43
3.2.2.2.1.-la-:	43
3.2.2.2.2. -ar-:	43
3.2.3. Fiil Çekim Ekleri	43
3.2.3.1. Bildirme Kipleri	43
3.2.3.1.1.Geniş Zaman:	43
3.2.3.1.2. Şimdiki Zaman:	44
3.2.3.1.3. Görülen Geçmiş Zaman:	44
3.2.3.1.4. Duyulan Geçmiş Zaman:	45
3.2.3.1.5. Gelecek Zaman:	45
3.2.3.2. Dilek Kipleri:	46
3.2.3.2.1.-İstek Kipi:	46
3.2.3.2.2. Dilek -Şart Kipi:	46
3.2.3.2.3. Emir Kipi:	46
3.2.3.2.4. Yeterlilik Kipi:	46
3.2.3.3. Fiillerin Birleşik Çekimleri:	47
3.2.3.3.1. Hikaye:	47

3.2.3.3.1.1. Geniş Zamanın Hikayesi:.....	47
3.2.3.3.1.2.Şimdiki Zamanın Hikayesi:.....	47
3.2.3.3.1.3. Gelecek Zamanın Hikayesi:	48
3.2.3.3.1.4. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikayesi:	48
3.2.3.3.1.6. Şart Kipinin Hikayesi:.....	48
3.2.3.3.2. Rivayet:	48
3.2.3.3.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti:.....	48
3.2.3.3.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti:	48
3.2.3.3.3. Şart:	49
3.2.3.3.3.1.Geniş Zamanın Şartı:	49
3.2.3.3.3.2. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı:	49
3.2.3.3.3.3. Rivayetin Şartı:	49
3.2.3.3.3.4. Gelecek Zamanın Şartı:.....	49
3.3.ZAMİRLER.....	49
3.3.1. Şahıs Zamirleri:.....	49
3.3.1.1.Teklik Şahıs (ben-men):.....	49
3.3.1. 2. Teklik Şahıs (sen):.....	50
3.3.1. 3. Teklik Şahıs Zamiri (o):	50
3.3.1.4. Çokluk Şahıs Zamiri (biz):.....	50
3.3.1. 5. Çokluk Şahıs Zamiri (siz):	50
3.3.1. 6. Çokluk Şahıs Zamiri (Onlar):	50
3.3.1.7. Dönüşlülük Zamirleri:.....	50
3.3.1.8. İşaret Zamirleri:.....	50
3.3.1.9. Belirsizlik Zamirleri:.....	51
3.4. ZARFLAR:	51
3.4.1. Yer-Yön Zarfları:	51
3.4.2. Zaman Zarfları:	51
3.4.3. Durum Zarfları:	51
3.4.4. Azlık-Çokluk Zarfları:	52
3.4.5. Soru Zarfları:.....	52
3.5. SIFATLAR:.....	52
3.5.1. Niteleme Sıfatları:.....	52

<u>3.5.2. Belirtme Sıfatları:</u>	<u>53</u>
<u>3.5.2.1.İşaret Sıfatları:.....</u>	<u>53</u>
<u>3.5.2.2. Sayı Sıfatları:.....</u>	<u>53</u>
<u>3.5.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları:</u>	<u>53</u>
<u>3.5.2.3.Soru Sıfatları:</u>	<u>53</u>
<u>3.5.2.4. Belgisiz Sıfatlar:.....</u>	<u>53</u>
<u>3.6. EDATLAR:</u>	<u>54</u>
4. SONUÇ.....	55
5.BİBLİYOGRAFYA.....	56
6.METİNLER.....	58
7.SÖZLÜK.....	140
8.HARİTA.....	169
9.ÖZET.....	170
10.ABSTRACT.....	171

1. GİRİŞ

“Muş-Bulanık Çevresi Terekeme (Karapapak) Ağzı” adlı çalışmamızda Muş ilinde ve çevresinde Terekeme olarak bilinen kaynak şahıslar tespit edilmiştir. Tespit edilen kaynak şahıslardan ses kayıt cihazı kullanılarak derleme yapılmıştır. Çalışmamızın içeriğini oluştururken Muş ilinin sınırları coğrafi özellikleri, tarihi, etnik yapısı, sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgi verilmiştir. Bu çalışma, ses bilgisi ve şekil bilgisi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ses bilgisi bölümüne, yazı dilinde bulunmayan ünlüler hakkında bilgi verilmiştir. İnceleme bölgemizde kalınlık-inceciklik ve düzlük-yuvarlaklık uyumunun bölgede yazı diliyle benzeşen ve ayrılan yönleri üzerinde durulmuştur. Yazı dilinde bulunmayan ünsüzler hakkında bilgi verilmiştir. Ünsüzlerle ilgili ses olayları üzerinde durulmuştur. Morfoloji bölümünde; isimler, fiiller, zamirler, zarflar, sıfatlar, edatlar gibi kelime türleri hakkında bilgi verilmiştir. Her bir kelime türü kendi içinde sınıflandırılmıştır. Bu kelime türlerine örnekler verilmiştir.

Derlenen metinler hem tezin sayfa sırasına göre hem de kendi içinde iki şekilde numaralandırılmıştır. Örneklerin sayfa ve satır numaraları metnin sayfa numaraları esas alınarak verilmiştir. Her metnin üzerinde kayıt numarası parantez içerisinde verilmiştir.

1.1. MUŞ'UN TARİHİ

Muş Ovası doğal güzellikleri olan ve tarih boyunca cazibe merkezi olmuş bir yerdir. “Muş” sözcüğü kelime olarak, bol su anlamına geldiği söylenmektedir. Her dönem bir geçiş merkezi olmasından dolayı çok el değiştirmiştir. Muş’a yerleşen ilk topluluk hakkında kesin bir bilgi yoktur. Muş iline, yerleşimin ne zaman olduğu tam olarak bilinmemektedir. Araştırmalarımıza göre, önce Hurriler daha sonrasında Urartular bölgede hâkimiyet kurmuşlardır. Urartuların, Türk olduğu düşüncesini savunan M. Salih San şunları söylemektedir. “*Urartu bölgesi Nayri denilen bölge arasında idi. Halkı Etilerin bir boyu olan ve birkaç küçük beyliğe ayrılmış bulunan Kaldi- Kalde -Haldi diye adlandırılan bir Türk topluluğundan oluşuyordu.*”¹ Muş Ovası ve çevresinde tarih boyunca büyük merkezler kurulmuştur. Urartu döneminde Van, Tuşba adıyla Urartu Devlet’ine başkentlik yapmıştır. Büyük bir devlet buradan yönetilmiştir. Urartular yayılımcı sert bir politika izlemişlerdir. Urartu medeniyetine ait mimarî eserler ve yazıtlar bu dönemi daha iyi anlamamızı sağlamıştır.

Bizans döneminde ise, Muş eyalet sistemiyle yönetilmiştir. Bizans, Muş Ovası’nı bir geçiş yolu olarak kullanmıştır. Sasanî Devleti bu dönemde Anadolu’da siyasî olarak söz sahibi olmuştur. Sasaniler Anadolu’da Bizansla karşı karşıya gelmişlerdir. “*Sasaniler, Bizans imparatoru Fokas döneminde Anadolu’ya yoğun baskınlar düzenlediler. Ancak bu yıllarda, Muş bölgesi yine de Bizans’ta kaldı. İmparator Heraklios döneminde ise, Bizans orduları Sasanî kralı Şahbaraz’ı yenerek, İberya Armenia topraklarına girdi. Güneyde de Diyarbakır ve Muş yörelerini geri aldı.*”²

Muş, Abbasiler döneminde eyalet sistemiyle yönetilen bir merkezdi. Abbasilerin bölgedeki hâkimiyeti fazla sürmemiştir.

Türkler yeni yurt edinme amacıyla batıya doğru akınlar yapmaya başladıkları bu dönemde, Anadolu’da Bizans hüküm sürmekteydi. Dönemin Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey, Anadolu’ya sistemli bir şekilde seferler yapmaya başlamıştı. Anadolu’nun yüksek ovaları ve otlakları Türklerin bu bölgeyi yurt edinmelerinde etkili olmuştur. 1071 Malazgirt savaşıyla Alparslan Anadolu’ya girmiştir. Bu savaştan sonra Muş’tan başlayarak Anadolu’ya hızlı bir göç başlamıştır. Malazgirt zaferinden sonra Anadolu’da Türk beylikleri kurulmaya başlamıştır. Muş’a coğrafi

¹ M. Salih San, *Doğu Anadolu ve Muş’un İzahlı ve Kronolojik Tarihi*, TKAE, Ankara, 1982, 100.

² *Yurt Ansiklopedisi*, Anadolu Yay., İstanbul, 1982-1983 C. 8, 599.

olarak en yakın kurulan beylik Ahlatşahlar (Sökmenliler) Beyliği'dir. “Muş ve çevresi 1100’de Selçuklu hanedanlarından Melik şah’ın amcası Yakuti’nin oğlu olan Kutbeddin İsmail’in kölesi Sökmen el-Kutbî Ahlatlıların daveti üzerine Ahlat’a gelerek Van Gölü çevresinde, Ahlatşahlar Beyliği’ni kurunca bu beyliğin sınırları içerisine katıldı.”³ Bu dönemde kurulan beylikler İslam kültürünün bu bölgede yayılmasını sağlamıştır. Bölgede hâkimiyet kuran Ahlatşahlar, Artuklular ve zaman zaman da Eyyubilerle bölge üzerinde hâkimiyet mücadelesi vermişlerdir. Bu mücadeleler sırasında Muş Ovası birkaç defa el değiştirdi. Muş Ovası gür otlakları ve verimli topraklarıyla hayvancılıkla uğraşan toplulukların ilgisini çekmiştir. Bu nedenden dolayı sık sık hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuştur. Bölge Sökmenli Beyliği döneminde mücadelesiz bir dönem geçirmiştir. Bu sakin dönemde halk kültüre ve sanata yönelmiştir. “Sökmenşahlar Beyliği zamanında Van Gölü havzasında ticaret, ilim, sanat, imar, kültür, faaliyetleri çok yüksek bir düzeye ulaşmış, dolayısıyla devletin başkenti olan Ahlat “kubbetu’l İslam, İslamın kubbesi” sıfatıyla vasıflanmıştır.”⁴ Daha sonraki dönemde bu bölge üzerinde Artuklularla Eyyubiler arasındaki mücadeleyi görmekteyiz.

Muş, Harzemşahların saldırılarından sonra harabeye dönmüştür. Devletin merkezi olan Ahlat, Celalettin Harzemşah tarafından yağmalanmıştır. Bu olaydan sonra, Ahlat ülkesinde sanata ve kültüre dair birçok eser yok edilmiş. Bu durum bir kargaşa ortamı oluşturmuş. Anadolu’da bu karışıklığın en büyük sebebi Moğolların kanlı saldırıdır. “Moğollar, Harzemşah Sultan Celaleddin’i takiben 1230 senesinde bu ülkeye girdiler. Bargiri, Muş, Erzen, Bitlis şehirlerini yıktılar yangına verip ahalisini kılıçtan geçirdiler. Kurtulan ve korkusundan köylerini bırakan insanlar dağlara, kalelere veya başka ülkelere kaçmıştır.”⁵

Bu bölgede hüküm süren Karakoyunlular, düzenli ve disiplinli bir devlet kurmuşlardır. Moğol baskınlarından kaçan halk Karakoyunlu hükümdarına sığınmıştır. “Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Azerbaycan’ın Türkleşmesinde büyük rol oynayan Karakoyunlu hükümdarları aynı zamanda Timur ordularına karşı Doğu Anadolu’nun dağlık bölgelerinde yaptıkları mücadele ile tarihe geçmişlerdir.

³ Hamza Zülfiyar, *Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri*, Ömer Asım Aksoy Armağanı, TDK. Yay., Ankara, 1978, 299.

⁴ Hakkı Dursun Yıldız ve bşk., *Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu*, Boğaziçi Yay., Ankara, 1992, 11.

⁵ Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 2001, 125.

Denilebilir ki, büyük bir cihangir olan Timur’a karşı böyle bir mukavemet gösteren başka bir topluluk çıkmamıştır.” ⁶ Moğol istilalarından sonra Muş ve çevresi İlhanlı Devleti’nin hâkimiyetine geçmiştir.

Muş Ovası’nda birçok mücadele olmuştur. Bir dönem Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletlerinin karşı karşıya geldiğini görmekteyiz. Anadolu’da sosyal hayatın çöküşü Timur’un yaptığı baskınlarla başlamıştır. Timur’un saldırı politikası sadece insanları kapsamıyordu aynı zamanda mimarî ve ilmî faaliyetleri de kapsıyordu. Moğol baskınlarının Anadolu’yu yaşanmaz hâle getirdiğini görmekteyiz. Timur’un baskınları halkı bezdirmiştir. Halk bu baskınlara karşı koyamamıştır. *“Bitlis hakimi ve akrabaları olan Muş ve Ahlat hakimleri Erciş’i ellerinde tutan Karakoyunluların aksine Timur’a baş eğmeyi siyasetlerine daha uygun bulmuşlardı. Filhakika Timur 1401 yılında Karakoyunluların üzerine birlikler gönderdiği gibi kendisi de, Muş ovasındaki oymakları talan ettikten sonra Ahlat ve Adilcevaz’ı geçerek Aladağ’a gitmişti. Timur’un bu esnada akına gelen ve kendisine sadakatle bağlanmış olan Adilcevaz hakimi hakana, Ahlat şehri ve yöresinin idaresini verdiğini biliyoruz.”* ⁷

Akkoyunlu Hükümdarı’nın Anadolu’nun tek hakimi olma düşüncesiyle mücadeleye başlamış. Akkoyunluların başlatmış oldukları bu mücadele Akkoyunluları Osmanlı Devletiyle karşı karşıya getirmiştir. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan’la Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmet Otlukbeli savaşıyla karşı karşıya gelmişler. Akkoyunluların savaşta yenilmesi, bu devletin yıkılmasına neden olmuştur. *“Akkoyunlu başbuğu Uzun Hasan, zamanında bütün Türkiye için, bir tehlike teşkil eden bu göçebe yapılı siyasi gelişme, Fatih Sultan Mehmet’in Otlukbeli’nde kazandığı zafer ile durduruldu ise de doğu yönünde, Türkmen direnişine karşı Osmanlı Türkiye’si zaferi ölçüsünde bir toprak kazancı sağlayamadı.”* ⁸

Akkoyunlu devletinden sonra bölgenin hâkimiyeti Safevi Devleti’ne geçti. Safevi hükümdarı Şah İsmail’in Sünnî halk üzerinde uyguladığı politika neticesinde birçok insan katledilmiştir. *“Yavuz Selim daha padişah olur olmaz İran’dan gelen*

⁶ T.C. Muş Valiliği Kültür ve Turizm Envanteri, Muş, 2005.

⁷ Faruk Sümer, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri*, TTK Yay. Ankara, 1990, 59-606.

⁸ Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadi ve İctimai Tarihi 2 (1453-1559)*, Barış Yay., Ankara, 1999, 108.

iki tehlikeyi bertaraf etmek üzere hazırlığa başlamış ve neticede 1514 tarihinde Çaldıran zaferiyle Şah İsmail'in Anadolu üzerindeki siyasî ve dinî emellerine son vermiştir.”⁹ Çaldıran Zaferi Osmanlı'nın arkasını sağlama alması demektir. Aynı zamanda baskı altındaki Sünnî halk bu zulümden kurtulmuştur. “Sultan Selim'in doğu seferinden sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın zamanında İranlılarla büyük çapta anlaşmazlık olmamıştır. 1534 yılına kadar geçen yirmi yıllık süre içinde anlaşmazlıklar dondurulmuş gibi gözükmemektedir.”¹⁰

Osmanlı yönetim sistemi içerisinde Muş, bir dönem Van'a bir dönem de Bitlis'e bağlı bir merkez olmuştur. “Osmanlı İmparatorluğu'nun mülki taksimde atında Muş, bazen Van eyaletinin bir sancağına merkez olarak, bazen de bu eyalete bağlı Bitlis Hanlığı'na tabii bir nahiye gibi gösterilir.”¹¹

Osmanlı Devleti'nde iç karışıklıkların baş gösterdiği bir dönemde Osmanlı idaresindeki bazı beylikler ayaklanmaya başlayınca mahallî idareler feshedilmiştir. Tanzimat Fermanıyla birlikte, Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan yerel yönetimlere son verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu son döneminde ciddi yönetim sıkıntıları oluşmuştur. Bu açığı değerlendirmek isteyen dış güçler Ermenileri kullanarak bölgede huzursuzluk çıkardılar. Ermeni faaliyetleri gün geçtikçe arttı. Bölgedeki Ermeniler çeteler kurmaya başladılar. Bu çeteler Müslüman halka dayanılmaz işkenceler yapmaya başladılar. Ermenilerin bu baskınlarına karşılık Osmanlı Devleti, sivillerden oluşturduğu Hamidiye alaylarını kurdu. Hamidiye alayları Ermeni harekâtını bastırdı. Milislerden oluşan Hamidiye alayları bölgedeki aşiret sistemini desteklemiştir. Hamidiye alayları bölgedeki aşiretler arasında çatışmaların başlamasına neden olmuştur. Bu aşiretlerden devlete karşı ayaklananlar da oldu. “1918 sonbaharı yerlerine dönen bu alaylarla birlikte, Cıbrın Aşiret alayları da memleketine dönmüştü. Daha sonra bütün Hamidiye alayları ilga edildiler. Cıbrınların bundan sonraki dönemde vatana hizmetleri düzenli ordu bünyesinde devam edecektir.”¹² Anadolu'da Ermeni çetelerin faaliyetleri devam ediyordu. Osmanlı'nın parçalanmasını isteyen devletler Ermenileri silahlandırmaya başlamıştı. Osmanlı üzerindeki emelleri tamamlamak isteyen bu devletler Ermenilere

⁹ Dursun Yıldız ve bşk., age., 29.

¹⁰ Burhan Kocadağ, *Lolan Oymağı ve Yakın Çevre Tarihi*, Taş Matbaası, Yalova 1987, 54.

¹¹ Dursun Yıldız ve bşk., age., 31.

¹² Yaşar Kalafat ve bşk., *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvay-ı Milliye Hareketleri*, TKAE. Yay., Ankara, 1990, 278.

devlet kurma sözü vermiştiler. 1. Dünya Savaşı'ndan hemen önce Muş ve çevresinde Taşnak Komitesi tarafından Müslümanlara karşı katliam politikası başlattılar. *“I. Dünya Savaşı'ndan önce birçok olaylara sahne olan Bitlis ve yöresinde seferberliğin ilanından sonra da, Taşnak komitesi Rus Hükümet'inden aldığı talimatı uygulamak üzere harekete geçmiş Bitlis ve Muş yöresinin yönetimini üstlenmiştir.”*¹³

İslam Ansiklopedisi'nde¹⁴, I. Dünya savaşında kaybettiğimiz cephelerden biri olan Kafkas Cephesi Rusların Anadolu'ya girmesini kolaylaştırmıştır. Rusların Anadolu'ya girmeleriyle birlikte Ermeni çeteler de harekete geçmişlerdir. 1. Dünya Savaşı'nda yorgun düşmüş bir Osmanlı Devleti görmekteyiz. Osmanlı içerisindeki siyasî boşluğu değerlendiren Ermeniler Rus askerleriyle birlikte köyleri yakmaya ve yağmalamaya başladılar. Ermeni zulmüne dayanamayan halk Muş'tan göç etmeye başlamıştı. Ruslar Erzurum'dan başlayarak Van'a kadar işgal ederek geldiler bu hat üzerinde 15 Şubat'ta Erzurum'u, 3 Mart'ta Bitlis'i, daha sonra Muş'u, 19 Nisan'da Trabzon'u, sonra Bayburt'u ve Gümüşhane'yi, 25 Temmuz'da Erzincan ve son olarak da Van'ı işgal ettiler. Çanakkale Savaşından sonra toparlanan Osmanlı ordusu Rus işgalindeki toprakları temizleme fırsatı bulmuştur. Rus ordusu elindeki topraklardan katliam yaparak geri çekildi. *“1917'de Erzincan'da Rus ordusu ile Osmanlı ordusu arasında mütârekename imza edilmiş, bir müddet sonra Ruslar çekilirken, doğu illerini Ermenilerin hâkimiyetine teslim ederek bunlara sayısız cephane, yiyecek, top, tüfek ve sair malzeme bırakmıştı. Ermeniler Erzincan, Pülümür, Tercan, Erzurum, Varto, Hınıs ve Pasinler'de kuvvetli hükümet idare merkezlerini kurmuştu.”*¹⁵

Türk ordusu zor şartlar altında Rus ordusunu yenmişti. Yenilen Ruslar anlaşmaya yanaşmıyordu. Ermeni devleti kurma iddiaların sürdürüyorlardı. Anlaşma şartlarına Ermeni devleti kurma maddesini koymaya çalışıyorlardı. Bu iddialarında

¹³ Halil Metin, *Türkiyenin Siyasi Tarihinde Ermeniler ve Ermeni Olayları*, MEB., Yay., Ankara 2001, 136.

¹⁴ İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1979, C.8, 746.

¹⁵ İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1979, C.8, s.747.

ısrarcı oldukları için Türk tarafından sert bir tepkiyle karşılaştılar ve anlaşma sağlanamadı.

*“Bir dostluk muâhdesi akdetmek ve ihtiyacımız olan para ve her nevi harp malzemesini temin için Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey başkanlığında bir delegasyon 11 Mayıs’ta Ankara’dan hareketle 19 Temmuz’da Moskova’ya ulaştı. Dostluk antlaşmasının esasları 24 Ağustos’ta hazır olmakla beraber, Bekir Sami Bey’in bu antlaşmayı imzalaması mümkün olmadı. Çünkü Sovyetler; Bitlis, Van ve Muş illerinin Ermenistan’a terk edilmesini istediler. Bu suretle Sovyetlerin Anadolu’da doktrinler emellerinden başka, siyasi ve emperyalist emelleri de ortaya çıkmıştır.”*¹⁶ Batılı devletlerin bu topraklar üzerinde istediklerini yapamayacaklarını anlamaları uzun sürmedi. Milli birlik ve bütünlük içerisinde kurtuluş mücadelesi verilmiştir.

Anadolu topraklarının kan görmediği dönem yoktur. Bu sefer kanı döken ya da kanı dökülen düşman değil Anadolu insanıdır. Dış kışkırtmalarla son dönemin en kanlı isyanı Şeyh Sait isyanı başlamıştır. Doğu Anadolu’ya yayılmaya başlamıştır. Bu isyandan Muş da nasibini almıştır.

1.2.MUŞ’UN COĞRAFİ YAPISI

Muş, Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan illerimizden biridir. Muş ilinin koordinatları 39° 29’ ve 38° 29’ kuzey enlemleriyle 41° 06’ ve 41° 47’ doğu boylamları arasındadır. Yüzölçümü 8196 km.¹⁷ Muş, doğudan Ağrının Patnos ve Tutak; Bitlis’in Ahlat ve Adilcevaz; kuzeyden Erzurum’un Karayazı, Hınıs, Tekman, Karaçoban; batıdan Bingöl’ün Karlıova ve Solhan; güneyden ise Diyarbakır’ın Kulp, Siirt’in Sason; Bitlis’in Güroymak ve Mutki ilçeleri ile çevrilidir.¹⁸

Muş Valiliği’nin resmi internet sitesinde Muş iliyle ilgili şu bilgileri almaktayız¹⁹: *Muş, Güney Doğu Toros Dağlarının uzantısı olan Haçreş dağlarının önemli zirvelerinden Kurtik Dağının kuzeye bakan yamaçlarında, Çar ve Karni derelerinin aktıkları vadiler arasında kuruludur. İl alanının yüzde 34,9’unu kaplayan*

¹⁶ Fahir Armaoğlu, 20.yy. *Siyasi Tarihi*, Alkım Yay., İstanbul, C.1-2 13. baskı, 312.

¹⁷ <http://www.mus.gov.tr/cografiyapi.aspx>

¹⁸ *Muş İl Yıllığı*, İki nokta Yay. İstanbul, 1989, s.111

¹⁹ <http://www.mus.gov.tr/cografiyapi.aspx12>

dağlar, Güney Doğu Torosların uzantılarıdır. Muş yüksek ve dağlık bir yöredir. Bu dağlar, Alp-Himalaya kıvrım sistemiyle birlikte oluşmuş genç dağlardır. Rakım, genellikle 1250 metrenin üzerindedir. Güneydoğu Toros Dağları'nın uzantıları Muş il alanını çevreler. Eskiden gür ormanlarla örtülü olan bu genç dağlar, zamanla çıplaklaşmıştır. Muş ilini çevreleyen dağlar Akdoğan (Hamurpet), Şerafettin, Bilican, Bingöl, Haçreş (Karaçavuş, Çavuş), Otluk ve Yakupağa dağlarıdır.

Muş ili, iklim olarak daha çok kışları sert ve soğuk yazları serin bir karasal iklimin etkisindedir. Sıcaklık -29°C ile $+37^{\circ}\text{C}$ arasında seyreder. Senenin 120 gününde sıcaklık $+30^{\circ}\text{C}$ 'nin üzerinde, 120 gün 0°C 'nin altında olur. Kışın fazla kar yağar. Senelik yağış miktarı 1000 mm ile 350 mm arasındadır. Kışlar çok soğuk ve uzun yazlar kısa, sıcak ve kurak geçer. İl topraklarının % 53'ü çayır ve meralarla, %11'i orman ve fundalıklarla ve % 33'ü ekili ve dikili alanlarla kaplıdır. Ovalar bozkır (step) görünümündedir. Yaylalar ve platolar uzun müddet karla örtülü kaldığı için yeşilliğini uzun müddet muhâfaza eder. Ormanlarda meşe çoğunluktadır. Tarıma elverişsiz arâzi % 3'tür.²⁰ Tarıma elverişli arazi oranı yüksektir. Devletin son dönem vermiş olduğu teşviklerle halk tekrar tarıma yönelmiştir. Karasal iklimin etkisi ürün çeşitliliğini düşürmesine rağmen bölgenin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. “Karasal iklimin etkisinde olan ilin, doğal bitki örtüsü step görünümündedir. Ormanlar tahrip edilmiş olduğundan, günümüzde yalnızca dağlık kesimlerde yer yer meşe topluluklarına rastlanır. Yüksek düzlükler ise çayırırlarla kaplıdır.”²¹

1.2. MUŞ'UN İSTATİSTİK YAPISI

Muş ilinin ekonomisi temelde tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Son yıllarda yapılan yeniliklerle tarım ve hayvancılık alanında modernizasyona gidilmiştir. Bunun yanında geçimin tarımla sağlandığı bazı köylerde halâ kağrı kullanılıyor. Halkın hayvanlarını pazara çıkarabileceği modern hayvan pazarı halkın hizmetine sunulmuştur. Hayvancılığın yapılmasına elverişli bir coğrafyaya sahip olan ilde birçok yayla ve verimli otlaklar bulunmaktadır.

²⁰ <http://www.turkmania.com/archive/index.php?t-4774.html>

²¹ Ana Britannica, Ana Yay.,1986, C.23, 2341.

2009 Yılı Nüfus Sayımına göre İl merkez nüfusu 71. 927, toplam il nüfusu ise 453. 654'tür. Muş ili, göç veren illerimizin başında gelmektedir. 1990-2000 yılları arasında Avrupa'ya yoğun bir göçün yaşandığını görmekteyiz.

Sanayinin gelişmediği illerimizden olan Muş, kişi başına düşen gelir miktarıyla en fakir illerimizdendir. Muş ilinin ekonomik olarak gelişmemesinin temelinde sermaye birikiminin yetersizliği, iklim koşullarının olumsuzluğu ve hammadde çok kısıtlı olması gibi sebepler yatmaktadır. Muş ilinin, en büyük sanayi tesisi Muş Şeker Fabrikasıdır. 1982 yılından beri faaliyettedir.²²

*“Muş ilinde okul öncesi ilköğretim ve orta öğretimde toplam okul sayısı 606, derslik sayısı 2658, öğretmen sayısı 2983'tür. İlde 3 meslek yüksek okulu bulunmaktadır.”*²³ Muş Alparslan Üniversitesi kurulmuştur. Muş Alparslan Üniversitesi'ne bağlı olarak Fen-Edebiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi ve Meslek Yüksek Okulu eğitim vermektedir.

1.4. MUŞ'UN ETNİK YAPISI

Muş etnik yapı olarak Doğu Anadolu'nun en karışık yerlerindendir. Muş toprakları Malazgirt Zaferinden sonra Türklere açılmıştır. Türklerle bu yörede birlikte yaşayan diğer ırklar Kürtler ve Ermenilerdir. Tarih boyunca birçok el değiştiren bu topraklar günümüzde son şeklini almıştır. Günümüzde Muş ili nüfusunun etnik dağılımına baktığımızda bilinenin aksi bir tabloyla karşılaşyoruz. Bu etnik dağılıma göre Muş'un Hasköy ilçesinde nüfusun çoğunluğunu Arap kökenli vatandaşlarımız oluşturmaktadır. Varto ilçesinin etnik nüfus dağılımı Zaza ve Kürt vatandaşlarımızdan oluşmaktadır. Bulanık ilçesinin etnik nüfus dağılımına baktığımızda 1940 yılında bölgeye yerleştirilen Terekemeler, 1900'lerde Kafkasya'dan göçe zorlanan Çerkezler ve yörede yaşayan Kürtler'den oluşmaktadır. Muş merkezde ve merkeze bağlı köylerde 1900 lerde Kafkasya'dan sürgüne zorlanmış Çeçenler ve Lezgiler yaşamaktadır. Muş merkezde Muş'un yerlisi olarak bilinen Türkmenler yaşamaktadır. Son dönemde batıya doğru göçten en çok

²² <http://www.mus.gov.tr/ekonomi.aspx>

²³ <http://www.mus.gov.tr/egitimvesaglik.aspx>

bölgedeki Türkmen, Terekeme, Çerkez ve Çeçen nüfusu etkilenmiştir. Ekonomik sıkıntılar bu nüfusun batıya kaymasına neden olmuştur.

1.5. TEREKEMELER (KARAPAPAKLAR)

Muş ili çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Bu çok kültürlülük inceleme ağzımız olan Terekeme ağzını etkilemiştir. Terekemeler 1940'tan sonra yöreye yerleştirilmişlerdir. Bölgemizdeki Terekemeler farklı illerden buraya kaydırıldıkları için ağız özellikleri değişmektedir. Bölgeye Kars'tan, Ağrı'dan ve Erzurum'dan getirilen Terekemeler yerleştirilmiştir.

Terekeme kelimesi anlam olarak birçok karşılığı olduğu söyleniyor. Terekeme kelimesinin derlememizde terk eden anlamına geldiğini görmekteyiz. Terekemeler Ortasya'da Ahıska denen bölgede yaşıyorlardı. *“1920’li yıllarda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin sınırları içerisinde kalan bu bölgede yaşayan Türkler kendilerine Terekeme veya Karapapak adını vermişlerdir. Ancak Türkiye’de “Mesket Türkleri” adı ile tanınmaktadırlar.”*²⁴ Terekemeler devamlı göç etmişler *“Timur devrinde Semerkand’tan göçen bu Türkler iki yüzyıl kadar İran’da Sulu düz › sulduz bölgesinde yaşamışlar sonra Ahıska vilayetine gelmişlerdir.”*²⁵

Terekeme Türkleri, 19. yüzyılın sonlarında kendilerini Türk-Ermeni mücadelesi içerisinde buldular. Savaştan sonra sınırlar belirlendiğinde sınırın Sovyet tarafından kalan Terekemeler artık bu topraklarda kalmanın güvenilir olmadığını görerek Türkiye’ye göç ettiler. Daha önceleri kışın Türkiye’de Kars civarında, yazın Ahıska vilayetinde yaşayan ve hayvancılıkla geçinen Terekemeler, Türkiye’de yerleşim bölgesi olarak Muş vilayetinin Bulanık kazasını seçmişlerdir.

Bölgede yaşamış olan yerel kültürlerin etkisi de Muş Terekeme ağzında görülmektedir. Bunların en belirgin Kürtçenin etkisidir. Kültürel olarak birbirini etkileseler de dil olarak kapalı bir toplum olan bu ırklar Terekemelerle etkileşime geçmemişlerdir.

²⁴Muharrem Ergin, *İnceleme Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları 28.baskı İstanbul, 2002, 6.

²⁵Ergin; age., 7.

1.5.1 Muş- Bulanık Terekeme Ağzının Genel Özellikleri:

Yapmış olduğumuz derleme çalışmasının sınırları batısında Bingöl Dağları, kuzeyinde Varto ilçesi, doğusunda Ağrı ili, güneydoğusunda Hasköy ilçesi, güneyde Bitlis, Siirt ve Diyarbakır illeriyle çevrilidir. Farklı dönemlerde önce Kars'a buradan da Anadolu'nun farklı bölgelerine dağılan Terekemeler Muş, Sivas, Adana, Tokat, gibi illere dağılmışlardır. Kars bölgesine gelen Terekemeler Karapapak olarak da adlandırılmıştır. Terekemeler tarafından Muş ovası 1926 yıllarından sonra yerleşime açılmıştır. Muratgören, Yağcılar, Arakonak (Odunçor), Balotu ve Yoncalı kurdukları köylerden en bilinenleridir. Terekemeler, buradan da batıya doğru göç etmişlerdir. Son yıllardaki göç olayları ile yukarıda adı geçen köylerin yapısında değişiklikler olmuştur.

Muş Terekeme Ağzı, Azeri Ağız özelliklerini taşıyan bir ağız olarak karşımıza çıkmaktadır. Yöredeki Terekemelerin ses özelliklerinin incelenmesi neticesinde, Muş Terekeme ağzının belli başlı özelliklerini şöyle sıralayabiliriz.

1. 1.teklik şahıs zamiri olarak “men” dönüşlülük zamiri olarak “Kendi, öz” kelimeleri kullanılmaktadır. Türkçe’de 1.teklik şahıs zamiri olarak kullanılan “ben” kelimesinin başında daha çok “b” sesinin tercih edildiği görülmektedir. Ben zamirinin “men” şeklinde kullanılması Azeri Türkçesinde görülen bir özelliktir. Men “ben” (26-18) öz “kendi” (20-5). “Men” ve “öz” zamirlerinin kullanımı, Muş-Terekeme Ağzı’nın Azeri Türkçesiyle benzeşen yönüdür. Ahmet Buran “Çağdaş Türk Lehçeleri” eserinde Azeri lehçesinde kullanılan bu zamirler hakkında şu bilgiler verilmiştir. “Azeri Türkçesinde, bazı ön “b” ler “m”dir. Dönüşlülük zamiri “öz” dür. ”²⁶ Bu konuda Zeynep Korkmaz, Güneybatı Anadolu Ağızları adlı eserinde “Bu durum Türkmen boylarının en önemli ses bilgisi özelliklerindendir. Öncelikle b>m değişimi vardır. ”²⁷ demekle bu ses değişimine işaret etmektedir.

2. k>ğ değişimi, Bulanık Terekeme ağzında, çokça karşılaştığımız bir ses değişimidir.

²⁶ Ahmet Buran , *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yay., Ankara, 2001, 47-49.

²⁷ Zeynep Korkmaz, *Güneybatı Anadolu Ağızları*, TDK. Yay., Ankara, 1994, XLII.

Necmettin Hacıeminoğlu Eski Anadolu Türkçesi'nde kullanılan ‘‘h’’ ünsüzü için, şunları söylemiştir: ‘‘h’’ ünsüzü Türkçe'nin asli sesi olmadığı halde ‘‘k’’ ünsüzünün zaman içerisinde h şeklinde geliştiği görülmektedir.”²⁸

bağarsız “bakarsınız”(10-18)	aşıl “aşık” (23-15)
çırıl “çırak”(23-19)	çol “çok” (32-7)
kırıl “kırk”(63-25)	tırmıl “tırmık” (35-5)
tohl “toklu”(65-9)	helvirden “kalbur”(35-15)
artıl “artık” (32-12)	Tırahtor “tıraktör”(1-26)
koşardıl “koşardık”(1-15)	souduhtan “soğuduktan”(35-21)
Pıçıl “bıçak” (64-21)	bulaıl “bulak” (31-19)
bıraımazımış “bırakmazmış”(33-1)	kaşıl “kaşık”(31-10)
çılherdi “çıkardı”(60-21)	soyıl “soğuk”(16-10)
oılurdu “okurdu”(33-10)	

3. Sözcük ortasında ve sözcük başında ‘‘y’’ sesinin bazı sözcüklerde düştüğü görülmektedir.

itirmişim “yitirmişim” (47-1)	déende “diyende” (19-30)
gèerdiler “giyordular” (37-24)	şöle “şöyle” (43-17)
bounlarından “boyunlarından”(38-11)	üreğimi “yüreğimi”(65-8)
oldusa “olduysa” (69-25)	üze “yüze” (56-5)
kōunları “koyunları” (34-25)	uvarlandı “yuvarlandı” (5-10)
üzük “yüzük”(44-14)	öle “öyle” (45-14)
arpa “arpay”(1-11)	buğda “buğday”(1-11)

Kelimenin ilk sesi olan ‘‘y’’ sesinin düşmesiyle ilgili Ahmet Buran şu bilgiyi vermektedir. Doğu Anadolu Ağızlarında ön ses ‘‘y’’nin düşmesi sıkça görülen bir özelliktir.

4. Muş Terekeme Ağzı'nda, kapalı ‘‘è’’ sesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Yazı dilinde ‘‘i’’ sesiyle kullanılan kelimeler, Muş Terekeme Ağzı'nda ‘‘è’’ sesiyle görülmektedir fakat bu ses ‘‘e’’ ile ‘‘i’’ arasında bir ses özelliği göstermektedir. Yazı dilinde bu ses kapalı e ‘‘è’’ olarak adlandırılmaktadır.

²⁸ Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK. Yay., Ankara, 2003, 6.

gèttiḥ “gittik” (10-14)

gèdir “gider”(20-16)

èyi “‘iyi” (34-1)

gèerdiler “giyordular” (37-24)

dèyerdin “diyordun” (14-6)

hèç “hiç” (13-16)

dèende “diyende” (19-30)

gètmişti “gitmişti” (1-9)

5. Muş Terekeme Ağzı’nda, kalınlık ve incelik uyumunun bazı kelimelerde kullanılmadığı görülmektedir. İnceleme bölgemizin ses özelliklerinden biri olan kalın ünlülü kelimelere, ince ünlülü eklerin gelmesi kalınlık-incelik uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır.

çoḥidi “çoktu” (58-22)

varımiş “varmış” (57-14),

sarirsən “sararsın” (63-6)

yoḥimiş “yokdu” (62-27)

yarirse “yararsa”(63-24)

“Geniş ünlülü bazı çekim eklerindeki ünlü incelmesi veya ünlü kalınlaşmasının sebep olduğu kalınlık-incelik uyumsuzluğu Ağrı, Muş, Bitlis, Bingöl merkez Palu ağızlarında daha çok ünlü incelmesi bazen de ünlü kalınlaşması ile ortaya çıkar.”²⁹

6. Muş Terekeme Ağzı’nda ünsüz düşmesi, ünsüz türemesi gibi ses olayları görülmektedir.

yesir “‘esir” (65-10)

sora” sonra” (10-18)

baa “bana” (12-10)

yedirteceğim “‘yedireceğim”(65-10)

yinerken “‘inerken” (63-1)

saa “sana” (12-10)

uvarlandı “‘yuvarlandı” (5-10)

öle “‘öyle” (45-14)

buğda “‘buğday”(1-11)

döerlermiş “döverlermiş”(35-28)

itirmiş ”yitirmiş ” (47-1)

ollar “onlar” (34-24)

helbet “‘elbet”(13-17)

souduhtan “soğuduktan” (35-19)

kōunları “koyunları” (34-25)

üzük “‘yüzük”(44-14),

arpa “‘arpay”(1-11)

²⁹ Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK. Yay., Ankara., 1996, 70.

7. Muş Terekeme Ağzı'nda geniş zamanın şahıs çekimini daha çok geniş ünlülerle görmekteyiz. Bu da Azeri lehçesinin Terekeme ağzı üzerindeki etkisini göstermektedir.

Kaldırerdiler “kaldırırdılar” (37-14), gezerem “gezerim”(4-23) ederem “ederim” (7-1), yataram “yatarım” (7-14), keserem “keserim” (10-17), buluner “bulunur”(11-12)

Geniş zamanın 1.teklik şahıs çekiminde geniş ünlülerin kullanılması konusunda Muharrem Ergin de şunları söylemektedir: “*Burada dikkati çeken şey, 1. şahıs ekinin –em şeklinde olmasıdır. Bu, mühim bir Azeri hususiyetidir. Gerçekten Azeri ve Osmanlı sahaları arasındaki belirli ayrılıklardan birini bu şahıs eklerindeki fark teşkil eder.*”³⁰

gezmişem “gezmişim”(6-1),	delmişem “delmişim”(5-25)
gelmişem “gelmişim” (5-24)	içmişem “içmişim” (6-5)
söyliyem “söyleyeyim”(6-17)	

8. Muş Terekeme Ağzı'nın yazı diliyle benzeşen yönü soru anlamı vermek için kullandığımız “mi” soru edatının getirilmesidir. Farklılık olarak, genellikle kalın ünlülerden sonra, ince ünlülerin kullanılması ve kalınlık-incelik uyumunun bozulmasına sebep olmasıdır.

yağdı mı? “yağ mıydı?” (11-21)	baldı mı? “bal mıydı?” (11-20)
Kolleydi mi? “Kolle miydi?” (11-21)	peh'lerdiler mi?“peklerdiler mi?”
ağar mı ? akar mı? (27-14).	(45-8)
çalışmassan mı? “çalışmaz mısın” (19-5)	satar mısın? (9-19),
var mı? (22-10)	

³⁰ Muharrem Ergin, *Azeri Türkçesi*, Ebru Yay. 9, İstanbul, 1981, 125.

2. SES BİLGİSİ (FONETİK)

2.1. ÜNLÜLER

2.1.1. Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler

İnceleme bölgemizde Terekeme ağzında, yazı dilinde kullanılan sekiz ünlünün dışında kalan ünlüleri şöyle sıralayabiliriz:

2.1.1.1. á Ünlüsü:

a ile e arasında yarı ince yarı kalın ve genelde “e” ye daha yakın çıkarılan bir ünlüdür. Terekeme ağzında kullanım alanı dardır.

áhmet “ahmet” (18-27)

álam mı? “alayım mı?” (28-20)

álinin “alı” (79-22)

2.1.1.2. è Ünlüsü:

Kapalı “e” olarak bilinen “e” ile “i” arasında ince ve kapalı bir ünlüdür.³¹
“Bu ses Türkiye Türkçesi ile çağdaş Türk lehçelerinde görülen 9. ünlü sayılmaktadır.”

gèttiḥ “gittik” (10-14)

dèyerdin “diyordun” (14-6)

èyi “iyi”(34-1)

gèder “gider”(20-16)

gèttiḥ “gittik” (10-14)

dèyerdin “diyordun” (14-6)

gèdir “gider”(20-16)

hèç ‘hiç’(13-16)

èyi “iyi” (34-1)

dèende “diyende” (19-30)

gèerdiler “giyordular” (37-24)

gètmiṣṭi “gitmişti” (1-9)

getirèrdih’ “getirirdik” (1-17).

2.1.1.3. í Ünlüsü:

“i” ile “ı” arasında ince-kalın ünlüdür. Kelime kök ve gövdelerine gelen yapım ve çekim eklerinde bulunması gereken “i” ünlüsünün “ı”ye dönüşmesidir.

haní “hani” (17-21)

padişahım “padişahım” (21-12)

³¹ Mehmet Akalın, *Tarihi Türk Şiveleri*, Atatürk Ü. Yay., Ankara, 1979 , 17.

garıban “garıban” (30-25)

peşimize “peşimize” (24-20)

İsmail “İsmail”(13-18)

2.1.1.4. ê Ünlüsü:

“ö” ile “e” arasında hafifçe yuvarlaklaşmış bir ünlüdür. İnceleme bölgemizde bu ünlü birkaç kelimede geçer.

dêve “deve” (11-17)

êyle “öyle” (34-8)

dêve mi “deve mi” (11-15)

2.1.2. Ünlü Türleri

Anatomik olarak insanoğlu, istisnalar hariç, aynı özelliklere sahiptir. Seslerin çıkış yolu aynı özelliklere sahip olduğundan seslerin çıkarılışında, ortak bir kullanım söz konusudur. Dildeki ortalama ses özelliğinin altında veya üstünde kullanılan sesler normal süreli seslerden ayrılmaktadır. Ünlüleri normalden fazla ya da kısa şekilde çıkma sürelerine göre üç grupta değerlendirdik.

2.1.2.1 Normal Süreli Ünlüler:

“a, e, ı, i, u, ü, ö, u” aynı ses uzunluğunda ve çıkması gereken uzunlukta çıkan ünlülere, normal süreli ünlüler denir.³²

2.1.2.1.1. Yazı Dili ile Ortak Olan Normal Süreli Ünlüler:

Yazı dilinde kullanıldıkları gibi aynı ses tonlamasıyla kullanılmasıdır. Muş çevresi Terekeme ağzında ve yazı dilinde ortak bir sürede ortaya çıkan ünlülerdir.

babasına (22- 12)

taziyelerini (39-15)

olduğunu(78-14)

gizlendim (67-26)

bostanlara (54-20)

Bazı ses değişimlerine rağmen normal sürede çıkan ünlüler de vardır Bu ünlüler, yazı dilinden farklı özellikler gösterse de seslerin çıkma süresinin aynı kaldığı ünlülerdir.

³² Ahmet Buran, *Keban, Baskil, Ağın Yöresi Ağızları*, TDK. Yay, Ankara, 1997, 253.

ölirem “ölürüm” (22-11)
olgunse “olgunsa”(17-33)

zembilnen “zenbille”(19-18)

2.1.2.2. Uzun Ünlüler

Uzun ünlüler, normalden daha uzun sürede söylenen ünlülere, uzun ünlü diyoruz. İnceleme bölgemizde uzun ünlü oluşumu, kelime bünyesinde bulunan ünsüz harfin düşmesi sonucu düşen ünsüz harfin kendisine ait olan sesin çıkma süresini kendinden önce ya da sonraki ünlüye bırakması sonucu oluşan uzun ünlüler bulunmaktadır.

Ünsüz düşmesiyle meydana gelen uzunluklar inceleme bölgemizde, sıkça karşımıza çıkmaktadır. Kelimeyi oluşturan ünsüz harflerden birinin düşmesiyle ünsüz harften önceki ya da sonraki ünlünün uzaması sonucunda oluşmaktadır.

īndi “şimdi” (6-23)	gēti “getir” (38-23)
dēēnde “diyende” (19-30)	sōra “sonra” (10-18)
bāa “bana” (12-10)	vallā “vallah” (39-20)
bōunlarında “boyunlarında” (38-11)	gōttūler “götürdüler” (18-25)
sāa “sana” (12-10)	

2.1.2.3. Kısa Ünlüler

Çıkması gereken süreden daha kısa sürede ortaya çıkan seslere kısa ünlüler denilmektedir. Bölgemizde kısa ünlüler genel itibariyle ekfiilin ekleşmemiş şekillerinde kısa ünlüler olarak görülmektedir. İnceleme alanımızda bu kısalma daha çok Kars’tan göç etmiş Terekemelerde görülmektedir.

Bazı kullanımlarda karşımıza çıkan ekfiilinin ekleşmemiş şeklinde bulunan “‘i-’” sesinin normalden daha kısa okunması sonucu meydana gelir.

varīdı “‘varidi’” (42-13)	gezerīmiş “‘gezerimiş’” (59-7)
yohīdi “‘yoktu’ (42-5)	

2.1.3.Ünlü Uyumu

2.1.3.1. Kalınlık-İncelik Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu)

Kalınlık-incelik uyumu, Türkçe bir sözcükte kalın ünlülerden sonra kalın, ince ünlülerden sonra ince ünlülerin gelmesidir. ³³ Muş Bulanık Terekeme ağzında kalınlık–incelik uyumuna, bazı durumlar hariç genellikle uyulduğu görülmektedir. Yörede, bu uyumun genellikle kalın ünlülü kelimelere, ince ünlülü eklerin gelmesi sonucu bozulduğu görülmektedir. *“Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu ağızlarının kendine has özelliği olan son ses i’leşmesi (u, o, ı>i) yüzünden kalın sıradan ünlüler bulunduran kelimelerde büyük ünlü uyumu bozulmaktadır.* ³⁴

varidi “vardı” (4-6)	yarelim “yaralım” (8-15)
ölecah “ölecek” (9-21)	Kardeşidi “kardeşdi” (17-17)
bırakmazmış “bırakmazmış” (33-1)	yatmış “yatmış” (11-13)
Kaldırerediler “kaldırıyordular” (35-5)	varımış “varmış” (9-11)
satmerim “satmıyorum” (9-20)	buluner “bulunuyor” (11-7)

2.1.3.1.1. Kalınlık –İncelik Uyumunun Eklerde Bozulması

2.1.3.1.1.1. Fiil Çekim Eklerinde

2.1.3.1.1.1.1 Şimdiki Zaman Ekinde

Muş Terekeme ağzında, şimdiki zaman eki “– yor / -yer / -er” kullanılmaktadır. Şimdiki zaman ekinin bazı sözcüklerde bu uyuma uymadığı görülmektedir. Bölgemizde kullanılan “-yor” ekinin bazen ince ünlülerle kullanılması, inceleme bölgemizde kalınlık-incelik uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır.

ağlıyır “ağlıyor” (9-16)	ağlıyer “ağlıyor” (9-19)
söylüyorum (13-16)	ağriyer “ağlıyor” (22-8)

³³ Mehmet Hengirmen, *Türkçe Temel Dilbilgisi*, Engin Yay., Ankara, 2002, 71.

³⁴ Ahmet Buran, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*, TDK. Yay., Ankara 1996, 291.

yıhıyerdiler “yıkıyordular” (38-7)	saħlıyersen “saklıyorsun”(66-18)
gelebilmerem “gelemiyorum” (49-18)	bilmerem “bilmiyorum” (58-11)
ne yapırsınız, “ne yapıyorsunuz”(10-14)	

2.1.3.1.1.1.2. Geniş Zaman Ekinde

İnceleme bölgemizde, geniş zaman ekinin kalınlık-incelik uyumuna uymadığı durumlar görülmektedir. Bu uyumsuzluğun sebebi ise, geniş zaman eki alan sözcük, kalın ünlülü ise bu sözcüğe ince ünlülü geniş zaman eklerinin gelmesidir.

sater “satar” (19-6)

Ƙaldırerdiler “kaldırırdılar” (35-5)

durer “durur”(31-15)

getirersınız “getirirsiniz”(64-18)

baħer “bakar” (65-21)

sater “satıyor” (69-13)

yatırer “yatırır” (19-16)

sater “satıyor” (19-6).

Ƙaçer “kaçar”(65-20)

otarer “atarır” (66-24)

yıħer “yıkıyor” (9-18)

2.1.3.1.1.1.3. Gelecek Zaman Ekinde

Gelecek zaman ekini, Muş Terekeme ağzında “-ecaħ /aceħ, -ecak/-acak” şeklinde görmekteyiz. Gelecek zaman ekleri, kalınlık-incelik uyumuna aykırı olarak kalın ünlüyle devam eden sözcüğe ince ünlülü ekin getirilmesi ya da ince ünlüyle devam eden sözcüğe kalın ünlülü gelecek zaman ekinin getirilmesiyle uyuma aykırı bir durum olduğunu görmekteyiz.

ölecaħ “ölecek” (9-21)

verecağım “vereceğim” (9-20)

öldürecáğım “öldüreceğim”(30-24)

defnedecaħtın “defnedeceğim” (72-20)

kesecaħ “kesecek” (17-21)

diyecağım “diyeceğim” (56-6)

söyliyecağım “söleyeceğim” (67-14)

girecağım “gireceğim” (81-8)

ezecağım“ezeceğim”(20-20)

getirecaħ “getirecek”(6-23)

dönecağım “döneceğim”(9-23)

ölecaħ “ölecek” (80-3)

binecağım “bineceğim” (1-3)

yiyeceğım “yiyeceğim” (60-21)

bölecağım böleceğım (80-1)

2.1.3.2. Düzlük ve Yuvarlaklık Uyumu

Türkçe bir kelimenin ilk ünlüsü düz ya da yuvarlak ise öteki ünlüler de düz ya da yuvarlak olur.³⁵ Düzlük ve yuvarlaklık uyumu yazı dilinde iki kuralla karşımıza çıkmaktadır.

- a) Düz ünlülerden (a, e, ı, i) biriyle oluşan bir heceyi, yine düz ünlüler oluşan bir hecenin izlemesiyle oluşur.
- b) Yuvarlak ünlülerden (o,ö, u, ü) biriyle oluşan bir heceyi, ya düz-geniş (a, e) ya da dar yuvarlak (u, ü) ünlülerinden biriyle oluşan hecenin takip etmesiyle oluşur.

İnceleme bölgemizde düzlük- yuvarlaklık uyumu, sözcüklerin birçoğunda korunduğu halde bozulduğu sözcükler de vardır. Genellikle Doğu Anadolu Ağızlarına has olan bu özellik, bir kelimedeki kullanılması gereken ünlü yerine başka bir ünlünün kullanılması ünlü uyumlarının bozulmasına sebep olmaktadır.

Tuncer Gülensoy bu durumu “Etimolojik Söz lük”ünde “*Mesela bir ‘a’ ünlüsü ‘e, ı, i, o, ö, u, ü’ bir ‘e’ ünlüsü ‘a, ı, i, ö, o, u, ü’ değişikliğine uğrayabilmekte, bunun için kesin bir kaide belirlenememektedir.*”³⁶ şeklinde ifade etmektedir.

kıymatlı “kıymetli” (17-22)	rehmetlik “rahmetlik”(23-18)
bilmerem “bilmiyorum” (58-11)	kaldırerdiler“kaldırırdılar”(35-5)

2.1.4. Ünlü Değişimleri

2.1.4.1. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

2.1.4.1.1. e > a Değişimi:

Kelime kökündeki ince ünlülerin kalın ünlülere dönüşmesiyle oluşur.

halva “helva” (19-4)	kıymatlı “kıymetli” (17-22)
Karbala “kerbela” (5-7)	alma “elma” (7-26)
bağçamız “bahçemiz” (68-7)	zatan “zaten”(53-13)

³⁵ Tuncer Gülensoy, *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yay., Ankara 2000, 318.

³⁶ Ahmet Buran, *Doğu Anadolu Ağızları Üzerine Bir İnceleme*, Boğaziçi Yay, Ankara,1992, 59.

harda ‘‘nerde’’ (8-14)

2.1.4.2 Kalın Ünlülerin İncelmesi

2.1.4.2.1. a>e Değişimi:

tehtayı ‘‘tahtayı’’(6-16)	rehmetlik ‘‘rahmetlik’’(23-18)
tereften ‘‘taraftan’’(11-25)	tebip ‘‘tabip’’(22-22),
ezeninden ‘‘ezanından’’(33-3)	vetan ‘‘vatan’’ (46-1)
rehmetlik ‘‘rahmetlik’’(32-20)	ezeninden ‘‘ezanında’’ (33-3)
pecemayla ‘‘picamayla’’(64-25)	tendır ‘‘tandır’’(60-18)
bereber ‘‘beraber’’ (62-22)	söhbetim ‘‘sohbetim’’(54-16)
tebip ‘‘tabip’’ (22-23)	melezgirt ‘‘malazgirt’’ (69-10)
ceneze ‘‘cenaze’’ (52-6)	başler ‘‘başlar’’ (56-23)
merhamatlı ‘‘merhametli’’ (32-29)	bağer ‘‘bakar’’ (65-21)
heste ‘‘hasta’’ (27-2)	tehta ‘‘tahta’’ (6-16)
defe ‘‘defa’’ (10-18)	Kesten ‘‘kasten’’(10-22)

2.1.4.2.2. o>e Değişmesi:

ağliyer ‘‘ağlıyor’’ (9-16)	diyer ‘‘diyor’’ (11-26)
benziyer ‘‘benziyor’’(19-14)	yıhıyerdiler ‘‘yıkıyordular’’ (38-7)
sağlıyersen ‘‘saklıyorsun’’ (66-18)	sater ‘‘satıyor’’ (19-6)
gelebilmerem ‘‘gelelimyorum’’ (49-18)	bilmerem ‘‘bilmiyorum’’ (58-11)

2.1.4.3. Dar Ünlülerin Düzleşmesi:

2.1.4.3.1. i>e Değişimi:

giderem ‘‘giderim’’ (67-2)	zencirnen ‘‘zincirle’’(32-19)
bilerem ‘‘bilirim’’ (57-7)	getirerdiler ‘‘getirirdiler’’(36-18)
gelebilmerem ‘‘gelelimyorum’’ (49-18)	bilmerem ‘‘bilmiyorum’’ (58-11)
gèlirmiş ‘‘gelirmiş’’ (1-18)	pecamayla ‘‘picamayla’’ (65-25)

2.1.4.3.2. ı>e Değişimi:

kaldırerdiler “kaldırırdılar”(35-5) getirerdiler “getirirdiler”(36-18)
 Kaldırır “kaldırı” (9-24)

2.1.4.4 Düz-Dar ya da Dar-Yuvarlak Ünlülerin Yuvarlaklaşması:

2.1.4.4.1. ü>ö Değişimi:

Kelimenin ilk hecesinde, dar yuvarlak ünlünün kullanılması gerekirken ilk hecenin ünlüsünün yuvarlaklaştığı görülmektedir.

yöreğim “yüreğim” (13-9) büyük “büyük”(17-24)
 hörmetimiz “hürmetimiz”(58-4) güzel “güzel”(20-18)
 böyümüşler “büyümüşler” (1-21) törüyüp “türeyip” (72-11)

2.1.4.4. 2 i>ü Değişimi:

Kelime içerisindeki seslerden birinin yuvarlak ünlülü olması sonucu oluşmaktadır.

devürdi “devirdi” (6-14) degül “değil” (12-1)
 evüne “evine” (36-21) içün “için” (19-10)

2.1.4.5. Yuvarlak ve Geniş Ünlülerin Daralması:

2.1.4.5.1. e>i Değişimi:

Kelime içerisindeki geniş ünlünün darlaştırılması sonucu oluşmaktadır.

geçmiyen “geçmeyen” (15-19) sürirem “sürerim”(6-24)
 edirsen “edersin”(7-8) Tikir “tiker” (9-25)
 gidir “gider” (11-7) dêviynen “deveyle”(1-21)

2.1.4.5.2. ü>ı Değişimi:

Orta hece ünlüsünün ya da kelime sonundaki ünlünün darlaştırılmasıyla meydana gelmektedir.

türki “türkü” (7-18) ölirem “ölürüm”(22-11)
 çünkü “çünkü” (25-6)

2.1.5. Ünlü Düşmesi:

Muş Terekeme ağzında ünlü düşmesi daha çok orta hecede meydana gelmektedir. İnceleme ağzımızda ünlü düşmesi genellikle sözcüğün orta hece ünlüsünün düşmesiyle oluşmaktadır.

ordan “oradan” (32-8)	eyce “iyice” (35-8)
burda “burada” (54-9)	yuhusu “uykusu” (63-16)
defnedeçahtın “defin etmek” (72-20)	emrinnen “emir” (40-6)
ismi “isim” (1-8)	Ketrine “kadir” (48-10)
ordan “oradan” (32-8)	oynıyallar “oyun” (45-12)

2.1.6. Ünlü Türemesi:

Sözcük başında ve kelime ortasında ünlü türemesine rastlıyoruz. Fazladan bir ünlünün sözcük kullanımında türetildiği görülmektedir.

iras “ras” (18-30)	hepisini	“hepsini” (42-5)
bitilis “bitlis” (62-15)	emicemin	“amcamın” (69-7)
hemi “hem” (42-1)		

2.2. ÜNSÜZLER:

2.2.1. Yazı Dilinde Bulunmayan Ünsüzler:

2.2.1.1. Ç Ünsüzü :

ç~c arası bir sesdir.

neÇisen “necisin” (15-1)	helvaÇı “helvacı” (19-11)
dilenÇi “dilenci” (67-25)	neÇisen “necisin” (19-3)
Çocuğlarınınida “çocuklarınınida” (30-27)	nağırÇı “nahırcı” (30-9)
neÇi “neci” (19-3)	aÇımdan “acımdan” (15-6)
haÇı “hacı” (28-11)	

2.2.1.2. ħ Ünsüzü:

k>ħ değişmesi ve h>ħ değişmesiyle oluşmuş bir gırtlak ünsüzüdür. h>ħ değişimi genelde kelime başlarında görülmektedir. Yazı dilindeki ‘‘k’’ sesi ‘‘ħ’’ ye dönüştüğü görülmektedir.

baħarsız ‘‘bakarsınız’’ (10-18)	aşıħ ‘‘aşık’’ (23-15)
çıraħ ‘‘çırak’’ (23-19)	çoħ ‘‘çok’’ (32-7)
Çocuħlarınıda ‘‘çocuklarınıda’’ (30-27)	Ķoħur ‘‘kokar’’ (12-1)
bıraħaram ‘‘bırakırmıyım’’ (12-15)	ayrılıħ ‘‘ayrılık’’ (13-13)
çabuħ ‘‘çabuk’’ (13-14)	ħayalin ‘‘hayalin’’ (14-4)
ħak ‘‘hak’’ (16-15)	

2.2.1.3. h Ünsüzü :

Bir ön damak ünsüzü olan bu ses ‘‘ħ’’ sesinden biraz daha ince olarak meydana çıkan bir sestir. İnceleme bölgemizde genelde ince ünlüden sonra gelir.

mesleh’ten ‘‘meslekden’’ (49-5)	beh’lerdiler ‘‘beklerdiler’’ (1-22)
ekerih’ ‘‘ekeriz’’ (1-26)	gèderidih’ ‘‘gideriz’’ (2-13)
dönerdih’ ‘‘dönerdik’’ (3-6)	yüh’ledi ‘‘yüklediler’’ (4-15)
Töh’düler ‘‘döktüler’’ (4-16)	vèreceh’sen ‘‘vereceksin’’ (5-15)
yyèh’ ‘‘yiyelim’’ (7-26)	gideh’ ‘‘gidek’’ (7-26)
öleceh’ ‘‘ölecek’’ (9-11)	ağlıyerih’ ‘‘ağlıyoruz’’ (9-16)
düştüh’ ‘‘düştük’’ (10-16)	bilmirih’ ‘‘bilmiyoruz’’ (11-26)
yemeh’ ‘‘yemek’’ (11-29).	

2.2.1.4. ğ Ünsüzü:

ğamnan ‘‘gamla’’ (6-2)	ğurban ‘‘kurban’’ (56-5)
ğocaya ‘‘kocaya’’ (42-3)	burgul ‘‘burgul’’ (39-42)
ğoy ‘‘koy’’ (56-5)	rüzğar ‘‘rügar’’ (36-2)
ğaldı ‘‘kaldı’’ (42-11)	

2.2.1.5. K Ünsüzü:

k~g arası yarı tonlu bir sesdir.

Keder “kader”(10-19)

Kedeñ “kadar” (4-22)

Kendinden “kendine” (13-18)

Ketrine “kadrine”(48-10)

Kendi “kendi”(18-29)

Keder “kadar” (5-10)

Keden “kadar” (70-10)

Kelem “kalem”(54-17).

2.2.1.6. K Ünsüzü:

Yarı tonlu bir arka damak ünsüzüdür.

Karıyı “karıy”(17-18)

Konanda “konduğunda”(18-6)

Kaynı’ridi “kaynıyordu” (55-9)

Karlı “karlı” (2-16)

Kumaşı “kumaşı” (3-6)

Kışa “kışa” (3-9)

Kudurmuş “kumaşı” (4-8)

Kumaş “kumaşı” (4-14)

Kızñan “kızla” (4-17)

Kaçtılar “kaçtılar” (4-25)

Kardaş “kardeş” (17-5)

Kalır “kalır” (30-27)

Kurar “kurar” (2-13)

Konağımız “konuğumuz” (2-19)

Kalkar “kalkar” (3-8)

Kalırdıñ “kalırdık” (3-13)

deliKanlı “delikanlı” (4-10)

Kırñ “kırk” (4-17)

Kapıyı “kapıyı” (4-23)

2.2.1.7. ñ Ünsüzü:

Bu ünsüzü inceleme bölgemize Kars’tan göç etmiş bazı şahısların konuşmalarında görmekteyiz.

soñra “sonra” (36-9)

oñ “on” (1-8)

burañın “buranın” (1-13)

biñ “bin”(1-8)

buñnar “bunlar” (1-13)

onuñ “onun” (1-16)

2.2.1.8. P Ünsüzü:

p~b arası ünsüzdür.

Pıçalñ “bıçak” (64-13)

Piji “piçi”(2-22)

sePet “sepet” (65-24)

Piç “piç” (12-22)

Pişey “bir şey”(65-23)

2.2.1.9. T Ünsüzü:

t~d arası yarı tonlu bir sestir.

Tört “dört” (13-19)

Tikilmemiş “dikilmemiş”(28-13)

Tökürük “Tükürük” (31-10)

Tüştü “düştü” (27-20)

Tuzluymuş “tuzluymuş” (55-9)

Tut “dut” (36-11)

Taradı “taradı” (39-14)

2.2.1.10. W Ünsüzü:

v~ b arası bir sesdir. İnceleme alnımızda birkaç kelimedede kullanılıyor.

gewertdiler “geberttiler” (67-26)

çowan “çoban”(19-2)

tawanı “tabanı” (38-17)

bağwañçı bağbancı” (5-2)

2.2.2.Ünsüz Türemesi:

Kelime bünyesinde ünsüz oluşumuna ünsüz türemesi denilmektedir. İnceleme bölgemizde, kelime başında ve kelime ortasında ünsüz türemesi örneklerini görmekteyiz.

yinerken “inerken” (63-1)

helbet “elbet” (13-7)

yesir “esir” (79-9)

yedirTecağım “yedireceğim” (65-10)

2.2.3. Ünsüz Düşmesi:

Sözcüğü oluşturan ünsüz harflerden birinin düşmesi olayına ünsüz düşmesi denilmektedir. Muş Terekeme ağzında ünsüz düşmesini üç şekilde görmekteyiz:

2.2.3.1. Kelime Başında Ünsüz Düşmesi

indi “şimdi”(6-23)

itirmişim “yitirmişim” (47-1)

üzünün “yüzünün”(70-5)

uvarlandı “yuvarlandı” (5-10)

üzük “yüzük”(44-11)

ürek “yürek” (78-18)

üreğim “yüreğim” (65-8)

uldız “yıldız” (54-13)

indide “şimdide” (31-16)

2.2.3.2. Kelime Ortasında Ünsüz Düşmesi

buların“bunların” (20-19)	sora “sonra” (10-18)
oların“onların” (34-24)	bounlrından“boyunlarından” (38-11)
saa “sana” (12-10)	oların “onların” (69-9)
dèende “diyende” (67-28)	auç “avuç” (67-10)
götümüşler “götürmüşler” (64-28)	bişey birşey (61-23)
öle “öyle” (61-24)	mekeyi “mekkeyi” (62-2)
bunar “bunlar” (69-21)	oldusa “olduysa” (69-25)
dūünlerimiz “dūğünlerimiz”(81-3)	bi “bir” (1-17)
hastaladım “hastalandım” (81-24)	dikat “dikkat” (6-11)
göttüler “götürdüler” (18-27)	sesledi “seslendi” (9-26)
götdü “götürdü” (64-10)	öretmen “öğretmen” (42-6)
şöle “şöyle” (43-17)	bounları “boyunları” (38-15)
sora “sonra” (10-18)	gètti “gitti” (10-17)
Ƙounları “koyunları” (34-25)	dēirmenlik “değirmenlik” (35-17)
souduhtan “soğuduktan” (35-21)	gēerdiler “giyerdiler” (37-26)
hepini “hepsini” (8-10)	

2.2.3.3. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi

hastadı “hastadır” (10-16)	sizdedi “sizededir” (11-25)
utanı “utanır” (15-9)	buğda “buğday”(34-23)
Ƙaradı “karadır” (8-17)	gèti “getir” (10-4)
bi “bir” (1-17)	arpa “arpay”(1-11)
köpe “köpek” (67-6)	

2.2.4. Ünsüz İkizleşmesi:

Sözcük içerisinde, baskın olan ünsüzün vurgulanması nedeniyle aynı ünsüzün birden fazla çıkması olayıdır.

doƘƘuz “dokuz” (1-8)	inne “iğne” (32-13)
seƘkiz “sekiz” (1-24)	pennir “peynir” (37-15)
yeddi “yedi” (8-20)	eppeği “ekmeği” (33-19)

2.2.5. Ünsüz Benzeşmesi:

Ünsüzlerle ilgili bu ses olayı, inceleme bölgemizde bir sözcükte bulunan ünsüz harfin, kendinden önce ya da sonraki ünsüz harfi kendisine benzetmesi olayına benzeşme denir. Genel olarak gerileyici benzeşme örnekleri karşımıza çıkmaktadır.

lambaynan “lambayla” (10-17)	benimnen “benimle” (14-1)
onnan “onunla” (10-13)	deveynen “deveyle” (64-10)
hanımnan “hanımla” (20-19)	balamnan “balamla” (30-25)
zulumnun “zülümle” (35-8)	üzümnen “üzümle” (37-2)
mevlamnan “mevlamla” (77-1)	ucunna “ucunla” (21-1)
karısının “karısıyla” (30-10)	ayağlarının “ayaklarıyla” (31-8)
tırpannan “tırpanla” (36-17)	sabannan “sabanla” (37-1)
emrinnen “emrinle” (40-6)	arabasınna “arabasıyla” (46-1)
bennen “benimle” (46-7)	anasınna “anasıyla” (52-18)
demeyinnen “demeyle” (57-23)	yiyyen “yemeyle” (59-10)
onan “onunla” (60-17)	elbirliğinnen “elbirliğiyle” (61-21)
şartinnen “şartıyla” (65-1)	bunar “bunlar” (70-16)
elinnen “elinden” (71-15)	ucunna “ucundan” (71-24)
ayağınna “ayağından” (72-18)	gamzesinnen “gamzesiyle” (73-8)
sabannan “sabanla” (37-1)	dâyeller “diyorlar” (45-10)
söyliyeler “söylüyorlar” (45-12)	oynıyallar “oynayalar” (45-12)
yapallar “yaparlar” (45-12)	diyeller “diyorlar” (57-13)
salliyerdiler “sallıyordular” (61-17)	yiyyeller “yiyerler” (62-3)
ıçeller “ıçerler” (62-3)	bullar “bunlar” (5-20)
çalışmassan mı ? çalışmaz mısın ? (19-5)	

2.2.6. Ünsüz Değişimleri:

Bazı sözcükleri meydana getiren seslerin, inceleme bölgemizde değiştiğini görmekteyiz. Bu ses değişimleri, Muş Terekeme ağzında da meydana gelmektedir. Ünsüz değişimleri hakkında Tuncer GÜLENSOY şunları söylemektedirler: “*Bunların başında bölgemiz ağızlarını karakterize eden önses k>g ve iç ses ile son sesteki k>h değişimleri gelir. Bu ünsüz değişimleri ile k, g, ğ gibi ünsüzlerin yanındaki ince*

ünlülerin kalınlaşması hadisesi, bölgemiz ağızlarında Avşar ve Salur dili özelliği olarak dile geçmektedir. Yine bu özellik, yöremiz ağızlarının Anadolu'nun dağlık bölgelerinde yaşayan Yörük ve Türkmen unsurlara da bağlanır”³⁷

2.2.6.2. p > f Değişimi:

şafkayla “şap kayla” (37-28)	gelif “gelip” (13-14)
Kuruyuftu “kuruyup” (14-15)	oluftu “olup” (14-12)
verifte “veripte” (15-1)	alif “alıp” (15-19)
gidif “gidip”(17-9)	gelif “gelip” (17-9)
édif “edip” (17-10)	alif “alıp” (17-22)
çalışif “çalışıp” (33-18)	getirifler “getirip” (35-24)

2.2.6.3. b>v Değişimi:

helvirden “kalburdan” (35-15)

2.2.6.4. f>v Değişimi:

kavkasya “kafkasya” (32-4))

2.2.6.5. k>ğ Değişimi:

ağ “ak” (27-20)	artığ “artık” (32-11)
çığartdı “çıkarttı” (18-28)	susuzluğtan “susuzluktan” (33-3)
üzüğliydiler “yüzüklüyordular” (61-10)	

2.2.6.6. y>m Değişimi:

göyneğini “gömleğini” (6-9)

2.2.6.7. k>h Değişimi:

baharsız “bakarsınız” (10-18)	aşih “aşık” (23-15)
-------------------------------	---------------------

³⁷ Tuncer Gülensoy ve bşk., *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler*, TDK. Yay.1994 , 32- 52.

çırəh “çırak” (23-19)	çoəh “çok” (32-7)
kırəh “kırk” (63-25)	əelvirden “kalburdan” (35-15)
əhşam “akşam” (7-11)	yoh “yok” (7-13)
leçəh “leçek” (34-4)	otarardıəh “otarırdık” (1-16)
dozurardıəh “doyururduk” (1-17)	koşardıəh “koşardık” (1-15)
yapardıəh “yapardık” (1-17)	çoəh “çok” (1-20)
artıəh “artık” (32-22)	yohətu “yoktu” (2-1)
olsaydıəh “olsaydık” (2-2)	bırəhmazdıəh “bırakmazdık” (2-2)
aşardıəh “aşardık” (2-16)	marəhlı “meraklı” (2-2)
konardıəh “konardık” (3-7)	uçardıəh “uçardık” (3-12)
kalırdıəh “kalırdık” (3-13).	

k > h değişiminin bir Azeri özelliği olduğunu ifade eden Muharrem Ergin bu konuda şunları söylemektedir: “*Aslı Arapça hına veya hınna şeklinde olan bu kelime Kuzey Azerbaycan’da h’ya Türkiye Türkçesinde k’ya dönüşerek Türkçeleşmiştir.*”³⁸

2.2.6.8. r>l Değişimi

edeller “ederler” (39-15)	yapallar “yaparlar” (43-9)
sepeller “seperler” (43-10)	isteller “isterler” (43-14)
dəyeller “diyorlar” (45-10)	söyliyeler “söylüyorlar” (45-12)
oynıyallar “oynayalar” (45-12)	yapallar “yaparlar” (45-12)
diyeller “diyorlar” (57-13)	ıçeller “ıçerler” (62-3).
salliyerdiler “sallıyordular” (61-17)	yiyeler “yiyerler” (62-3)

2.2.6.9. ç>j Değişimi:

Bu değişim araştırma bölgemizde nadir olarak karşımıza çıkıyor.

pij “piç” (11-14)

2.2.6.10. v>y Değişimi:

Bu değişime inceleme bölgemizde birkaç sözcükte rastlamaktayız.

döydüler “dövdüler” (18-6)

³⁸ Ergin, age., 143.

2.2.6.11. k>K Değişimi:

Kıran “kıran” (7-4)	Konuşursan “konuşursan” (7-4)
Koyun “koyun” (8-20)	Kurar “kurar” (2-13)
Karlı “karlı” (2-16)	Konağımız “konuğumuz” (2-19)
Kumaşı “kumaşı” (3-6)	Kalkar “kalkar” (3-8)
Kışa “kışa” (3-9)	Kalırdıh “kalırdık” (3-13)
Kudurmuş “kumaşı” (4-8)	deliKanlı “delikanlı” (4-10)
Kumaş “kumaşı” (4-14)	Kırh “kırk” (4-17)
Kızñan “kızla” (4-17)	Kapıyı “kapıyı” (4-23)
Kaçtılar “kaçtılar” (4-25)	

2.2.6.12. b>m Değişim:

men “ben” (65-12)	mahana “bahane” (64-12)
-------------------	-------------------------

2.2.6.13. b>P Değişimi:

Pi şey “bir şey” (65-12)	Pıçah “bıçak” (64-13)
harP “harp” (7-9)	boğuluP “boğulup” (9-15),

2.2.6.14. n>m Değişimi:

zembilnen “zenbille” (19-18)

2.2.7. Tonlulaşma:

Tonsuz ünsüzlerin tonlu karşılıkları olan seslere dönüşmesi olayına denir. Muş Terekeme ağzında tonlulaşma ya kelime başında tonsuz sesle başlayacak olan kelimenin tonlu karşılığıyla kullanılması ya da kelime ünlüyle başlayan bir ek aldığın da tonsuz olan sesin tonlu karşılığı olan sesle değişmesi sonucu meydana gelir.

göynegini “gömleğini” (6-9)	yöregim “yüregim” (13-9)
degül “değil” (12-1)	

2.2.8. Göçüşme:

Ünsüzlerin sözcük içerisinde yer değiştirmesine denir. Yazı dilinde genellikle ‘‘p- r, m-l, r-f’’ sesleri arasında göçüşme görülmektedir.

surfa ‘‘sofra’’ (32-21)

torpağa ‘‘toprağa’’(2-2)

melmekete ‘‘memleket’’(43-11)

torpağ ‘‘toprak’’ (44-24)

körpünün ‘‘köprüünün’’ (4-16)

surfada ‘‘sofrada’’ (32-21)

3.ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)

3.1. İsim Yapım Ekleri:

3.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler:

3.1.1.1. +li, +lı: .

kuvvetli (5-22)

toplumun (34-7)

yazlı (35-14)

söylüyor ‘‘söylüyor’’ (53-2)

reğmetli ‘‘rahmetli’’ (58-12)

üzüğüydiler ‘‘yüzüklüyordular’’ (61-13),

kıymetli ‘‘kıymetli’’ (66-6)

yürekli ‘‘yürekli’’ (82-15)

havaslı ‘‘hevesli’’ (2-2)

parmağlı ‘‘parmaklı’’ (34-18)

huzurlu (34-2)

Karlı(29-3)

dertlisen ‘‘dertlissin’’ (52-9)

sevgilimdir ‘‘sevgilimdir’’ (56-23)

kelepçeli ‘‘kelepçeli’’ (59-10)

yetkilisi ‘‘yetkilisi’’ (64-19)

yerlisiymiş ‘‘yerlisiymiş’’ (81-21)

işliyer ‘‘işliyer’’ (2-1)

marahlı ‘‘meraklı’’ (2-2)

3.1.1.2. +suz, +sız:

huzursuzluğ ‘‘huzursuzluk’’ (32-7)

belirsizdir (68-13), baharsız (10-10)

susuzluğ ‘‘susuzluk’’ (32-12)

3.1.1.3. +lıh, +luh, +lih :

İsimden isim yapma eki olarak kullanılan “+lık” eki “+lıh” ekleri karşımıza çıkmaktadır.

çalılıh “çalılık” (32-15)	rehmetlih “rahmetlik” (32-20)
susuzluhtan “susuzluktan”(32-12)	huzursuzluh “huzursuzluk”(32-7)
açlıhtan “açlıktan” (32-19)	ayrılıh “ayrılık” (5-9)
insanlıhtan “insanlıktan” (15-2)	aylıhçı “aylıkçı” (19-5)
ihtiyarlıhta “ihtiyarlık” (23-9)	çalılıh “çalılık” (33-6)
çowanlıh “çobanlık” (36-26)	namazlıh “namazlık” (36-8)
düşmanlıh “düşmanlık” (43-5)	karşılıhlı “karşılıklı” (47-1)
hayınlıh “hayinlik” (51-4)	gerdanlıhlar “gerdanlıklar”(66-6)
ağaçlıhıdi “ağaçlıkdı” (80-28)	hazırlıh “hazırlık” (65-12)
deveçilik “devecilik” (1-21)	

3.1.1.4. +cı, +Çı, +çu :

Bu ekin kullanımı yazı dilinde kullanıldığı gibidir. Yazı dilinden farkı ise ‘c’ sesinin “c~ç” arası bir ses olarak karşımıza çıkmasıdır.

değirmenci (69-18)	Kuzuçu “kuzucu” (70-23)
nahırÇı “nahırcı” (30-1)	tırpanÇı “tırpancı” (35-6)
aylıhçı “aylıkçı” (19-5)	halvaÇının “helvacı” (19-6)
nahırÇı “nahırcı” (30-9)	buzahÇısı “buzagıcı”(72-2)
danaÇısı “danacı” (72-2)	bağwañÇı “bağbancı” (5-2)
deveÇilik “devecilik” (1-21)	

3.1.1.5. +daş:

Kardeş “kardeş”(65-24)	yoldaş (65-24)
arkadaşı (7-22)	sırdaşımdan (55-2)
Kardeşin “kardeşim” (11-29)	

3.1.2.Fiilden İsim Yapma Ekleri:

3.1.2.1 -İş , -ş:

gelişidir (33-18)	tanışır (30-11)
yazın gelişidir (34-7)	gêdişine “gidişine” (54-7)
yanağa bitişti (75-20).	

3.1.2.2 -mak:

Yazı dilinde –mek\–mak eki olarak karşımıza çıkan ek Muş Terekeme ağzında “–meh, –mah” şekline dönüştüğü gibi –mek şeklinde de kullanıldığı görülmektedir.

çalışmaḥ “çalışmak” (34-20)	yatmaḥ “yatmak” (7-11)
demah “demek” (13-19)	almaḥ “almak” (17-20)
baḥmaḥ “bakmak” (18-25)	baḡlamaḥ “baḡlamak” (20-10)
vurmaḥ “vurulmak” (20-11)	çalışmaḥ “çalışmak” (35-10)
kalmaḥta “kalmakta” (66-26)	aḡlamaḥtı“aḡlamaktı”(78-21)
kaynatmaḥnan“kaynatmakla”(73-4)	doymaḥ “doymak” (73-10)

3.1.2.3. -ma:

yarma (36-16)	
işlemelerden (34-4)	yıḡamaya “yıkamaya” (9-8)
almaḡa “almaya” (19-15)	vurmaya (31-10)
Ḳavuşmaları (54-6)	çalışmaya (57-14)
aḡlamaya (57-18)	çalışmada (59-20)

3.1.2.5. -ıḥ, -ıḥ:

Bu ek k>ḥ değişmesiyle karşımıza çıkar

Ḳatıḥ “katık” (32-27)	cırıḥ (38-18)
bulanıḥ “bulanık” (20-14).	

3.1.2.6. -in :

ekin (32-15)

gelinleri (59-3)

sayın valim (63-2)

3.1.2.7 -k :

büyük “büyük”(18-15)

döşekte (37-16)

işlekti (64-23).

3.1.2.8. -hu:

uyhu “uyku”(4-12).

3.1.2.9. -gi :

vergisi (4-9)

sevgilimdir (56-23)

3.1.2.10 .-ah-, -ak, -ek:

Konaḥ “konak” (36-15)

yataḥta “yatakta” (36-22)

Töşek “döşek”(36-25)

yumaḥ (34-6)

yumaḥ “yumak” (35-15),

3.1.2.11. -im:

durumu(32-26)

ekimi (44-11).

3.1.2.12. -an:

aḥan “akan” (33-29)

vurulan(35-9)

yapılan (35-29)

sayılan (36-13)

götüren(34-5)

3.2. İsim Çekim Ekleri:

3.2.1.İsim Hal Ekleri:

3.2.1.1 Yalın Hali:

İsimlerin hal eki almamış şeklidir.

elbise (66-6)

hikaye (66-5)

3.2.1.2. Belirtme Hali:

Belirtme hali eki olarak, “-i, -ı” sesi kullanılmaktadır.

seni (12-22)

piji “piçi” (12-22)

buğdayı (1-12)

malı otarardı (1-16)

sultanı (4-17)

kulağını (6-25)

kızımı (9-14)

tayını (9-19)

3.2.1.3.Yönelme Hali:

Yönelme hali eki olarak “-e/-a” kullanılmaktadır.

bulanığa (45-15)

çöle (66-18)

saa “sana” (23-18)

maa “bana” (19-14)

tarlaya (9-24)

ağora “ahıra” (10-10)

mahkemeye (10-15)

kocaya “kocaya” (12-5)

kızına “kızına” (12-5)

3.2.1.4. Bulunma Hali:

Bulunma eki olarak “-de,-da” eki kullanılmaktadır. Bulunma ekinin “-te, -ta” şekli de karşımıza çıkmaktadır.

köyünde (32-7)

deresinde (64-20)

havada (9-26)

karanlıhta “karanlıkta” (10-12)

erzurumda (11-11)

hocaya (11-12)

yolda (11-12)

burada (13-8)

3.2.1.5. Çıkma Hali:

Ayrılma hali eki olarak “-den, -dan” eki kullanılmaktadır.

kavkasyadan “kafkasyadan” (32-4)	rusyadan (32-1)
güllüovadan (45-12)	içimizden(11-10)
Çocuğlarımdan (11-26)	

3.2.1.6. Tamlama Hali:

Tamlama hali eki yazı diliyle uyum göstermektedir.

meleğin (67-26)	eskinin (58-21)
şimdinin (58-21)	şahın (5-1)
deryaının (5-11)	ağacın (6-9)
şahının (6-18)	pedişahın tahtı (6-20)
çayın ortasında (9-9)	atın tayını (9-19)

3.2.1.7. Vasıta Hali:

Vasıta eki olarak “ile” edatı kullanıldığı gibi “ile” edatının ekleşmiş şekli eklerde kullanılmaktadır.

onnan “onunla” (10-13)	lambaynan “lambayla” (10-17)
benimnen “benimle” (14-1)	havayñan “havayla” (9-26)
anasınñan “anasıyla” (9-27)	oñnan “onunla” (10-6)
Karıyñan “kariyle” (11-7)	

3.2.2. İyelik Ekleri:

İyelik ekleri, isme gelerek ismin hangi varlığa ait olduğunu belirten eklerdir. İyelik eklerinin kullanımı yazı diliyle ortaktır.

dedemin (78-27)	anası (78-29)
nenem (79-1)	dayım (79-3)
milletimiz (80-5)	köyümüz (80-14)
yolumuza (80-25)	babalarımız (1-10)
yaylamız (2-1)	bağı (4-22)

Kapısı (5-1)	Kırağına (5-11)
ağacın başına (6-9)	şahının vilayetine (6-18)
pedişahın tahtı (6-20)	Kulağını (6-25)
çayın ortasında (9-9)	Kızımı (9-14)
atın tayını (9-19)	

3.2.3. Çokluk Eki:

Çokluk eki yazı diliyle aynı özelliği göstermekte ve inceleme bölgemizde de “-lar” eki kullanılmaktadır. Genellikle, ince-düz şekilli eklerle kullanılmaktadır.

goyerdiler “koyuyordular” (80-19)	yerleşüfler “yerleşmişler” (80-4)
uşahlar “uşaklar” (81-1)	dağlar (13-8)
balalarım (13-15)	bulutlar (14-2)
otlar (14-5)	aşıhtılar (15-15)
sırlarının (16-2)	bağların (16-4).

3.2.4. Soru Eki:

Soru eki olarak “mi” soru edatı kullanılmaktadır. Soru eki olarak kullanılan “mi” edatı genellikle ince ünlülü kelimelerden sonra ince ünlülü eklerle, kalın ünlülü kelimelerden sonra kalın ünlülü eklerle karşımıza çıkar.

çalışmassan mı ? (19-5)	öldürdün mü?” (19-18)
sen mi(20-6)	verér mi? verir mi? (38-24)
peh’lerdiler mi? “peklediler mi? ” (46-8)	éysen mi? (57-17).
çıhardılar mı? “çıkardılar mı?” (46-8)	sennen mi? (46-13)

3.2. FİİLLER

3.2.1. Çekimsiz Fiiller

3.2.1.1. İsim Fiiller:

Mastar eki olarak Muş Terekeme ağzında yazı dilinden farklı bir durum görülmemektedir. Muş ağzında, isim fiil eki olarak yazı dilinde kullanılan –mek/-mak eki kullanıldığı gibi bu eklerde bölgeye has ses değişimi meydana gelmektedir. “mek, -mak” eki “-meḡ , - máḡ” olarak karşımıza çıkmaktadır. İsim fiil eki olarak “-me, -ma, - ıṣ, -iṣ” ekleri de kullanılmaktadır.

3.2.1.1.1. -maḡ , -mak:

çalışmaḡ“çalışmak” (34-20)	bağlamaḡ “bağlamak” (20-8)
vurmaḡ “vurmak” (20-8)	yatmaḡ “yatmak” (7-11)
demaḡ “demek” (13-19)	almaḡ “almak” (17-20)
baḡmaḡ “bakmak” (18-25)	bağlamaḡ “bağlamak” (20-10)
vurmaḡ “vurulmak” (20-11)	çalışmaḡ “çalışmak” (35-10)
kalmaḡta “kalmakta” (66-26)	ağlamaḡtı “ağlamaktı” (78-21)
kaynatmaḡnan“kaynatmakla”(73-4)	doymaḡ “doymak” (73-10)

3.2.1.1.2. –me, -ma:

işlemelerden (34-4)	yarma (36-16)
yıḡamaya “yıkamaya” (9-8)	Kavuşmaları (54-6)

3.2.1.2. Sıfat Fiiller:

3.2.1.2.1. –en, -an:

götüren Kadın (34-22)	vurulan nal (35-26)
yapan usta(27-1)	öldürmeyen gün (6-1)
sayılan bir ağa (36-15)	aḡan dere (33-29)

3.2.1.2.2.-miş:

işlenmiş yer (32-13)

3.2.1.2.3.-eceği:

olacağı gün (34-7)

kesileceğ mal “kesilecek mal” (33-10)

bıracağ hal “bırakacak hal” (32-12)

giyeceğ heç bi şey “giyecek hiç birşey” (37-25)

ekeceğ yer “ekecek yer” (32-15)

3.2.1.3.Zarf Fiiller:

3.2.1.3.1. -ken:

Bu ekin kullanımı yazı diliyle aynıdır.

düşünürken (30- 1)

biçerkende(35-6)

yatarken (31-15)

biçerken (35-23)

souhken “soğukken” (36-16)

dönerken (71-30)

dönerken (70-15)

gireceğken “girecekken” (31-6)

çıharken “çıkarken” (33-14)

sıcağken “sıcakken” (36-10)

yinerken “inerken” (64-12)

gelérken (81-20).

3.2.1.3.2. -ip:

Bu ek yazı dilindeki hali olan “-ıp, -ip, -up, -üp” şeklinde olduğu gibi p > f değişikliğiyle inceleme bölgemizde “-if, -ıf, -üf, -uf ” şeklinde de karşımıza çıkmaktadır.

topliyip “toplayıp” (36-14)

gèyip gelmişem “giyip gemişim” (6-8)

burup ip yapallar (37-17)

boğuluP öleceğ “boğulup ölecek” (9-15)

süzölüp gèdende (55-4)

gır gır edif gülüyor “gır gır edip gülüyor” (17-10)

geçirif bağliyarlarmış “geçirip bağliyorlarmış” (38-1)

dincelif yatar “dincelip yatar” (53-13)

çeküf bostan_eker “çekip bostan eker” (56-1)

deyüf inandırdı “deyip inandırdı” (56-19)

düşüf geldi (66-27)

sürüp dörtnal gider (64-2)

3.2.1.3.3. -Ince,-ince:

Yazı dilinde kullanıldığı gibi fiile zaman anlamı katmaktadır.

gelince (46-1)

hastalayınca “hastalanınca” (36-1)

hastalayınca ölünce yermiş “hastalanınca ölünce yermiş” (36-22)

alınca söyliyir “alınca söylüyor” (53-2)

çevirince uzanır (39-5)

sevince diyer “sevince diyor” (62-7)

3.2.1.3.4. -ende, -anda:

girende (30-15)

gülende (52-6)

izleyende (54-7)

vèrmiyende (54-18)

gédende (55-4)

Tüşende “düşende” (55-18)

inende (56-2)

ölende (56-7)

gidende (61-11)

olanda (61-18)

vuranda (64-13)

bıraḡanda (64-22)

3.2.1.3.5. -dikçe, -dihça:

dövdühçe “dövdükçe” (37-17)

Taşladıḡça “taşladıkça” (17-10)

3.2.1.3.6 -eli:

temizleneli (33-7)

geleli (35-19)

geleli (39-16).

3.2.2. Fiil Yapım Ekleri:

3.2.2.1. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

3.2.2.1.1.-ala,-ele-:

kovaladıkları (32-17) silkeledi (79-13)

3.2.2.1.2. -ış,-uş,- ş-:

tanışır(29-19)	Karıştırılır(44-7)
Karışmış (11-19)	tartıştılar (39-26)
yetişsin (53-17)	yetişdi (26-4)
alıştım (29-8)	tanışır (30-11)
değiştirdiler (38-29)	tartıştılar (39-26)

3.2.2.1.3. -r-, -ür-, -ar-:

Piştirirdiler “piştirirdiler”(36-17)	yaşarlar(32-7)
savurarlarmış “savururlarmış”(35-28)	bağlardılar (36-13)
egridür “eğiridir” (70-13)	

3.2.2.1.4.-dır-, -dür-:

öldirirem “öldürürüm” (30-12)
 Kaldıramamışlar “kaldıramamışlar”(18-19)
 öldürtürüm(18-19) .

3.2.2.1.5. -ıl-, -ul-:

yığıldılar (30-8)	ayrıldı (4-30)
yapılır (32-18)	vurulan (35-9)
sarılanda (7-12)	ayrılığ (13-13)
kesilif “kesilip” (15-20)	yıhılsın “yıkılsın” (22-10)
Tikilmemiş “dikilmemiş” (28-16)	ahtarılanlar “aktarılanlar”(33-22)
anlatılanlar (33-22)	

3.2.2.1.6.-n-:

saklanmak(30-12)	işlenmiş (32-15)
toplanardı “toplanırdı”(35-6)	hazırlanmadan (34-4)
sulanırdı (34-6)	hoplanardılar (47-8)
dolanım (47-16)	dağlandım (54-1)
parçalanır (67-9)	yağalandı “yakalandı” (81-1)
bulanığın (82-8)	

3.2.2.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri

3.2.2.2.1.-la:

hastaladı “hastalandı” (4-7)	dağlandım (54-1)
ağırladı “ağırladık” (36-24)	işlemelerden(34-4)
hoplanarak “hoplayarak”(46-6)	yühdiler “yüklediler” (4-15)
toplandı (5-21)	işlenmiş (32-15)
toplanardı “toplanırdı”(35-6)	hazırlanmadan (34-4)
sulanırdı (34-6)	

3.2.2.2.2. -ar:

yaşarlar (32-7)	otarmak “otarırmış” (29-18)
-----------------	-----------------------------

3.2.3. Fiil Çekim Ekleri

3.2.3.1. Bildirme Kipleri

3.2.3.1.1.Geniş Zaman:

Geniş zaman eki inceleme alanımızda “-r,-ar/- ır” dır. Geniş zamanın şahıslara göre çekimlenmesinde, yazı dilinden farklı olarak, geniş zamanın 1. teklik ve çokluk çekimlerinde, düz geniş ya da dar yuvarlak ünlülü şahıs ekleri kullanılmaktadır. Geniş zamanın olumsuz çekiminin birinci tekil şahıs çekiminde, – me\–ma olumsuzluk ekiyle birlikte “-r,\-ar\–ur\–ır” geniş zaman eki, birlikte kullanılmaktadır. Geniş zamanın, olumsuz diğer şahıslarının çekimlerinde, yazı

dilinde olduğu gibi “-mez\ -maz” eki kullanılmaktadır, fakat I. çoğul şahıs çekimlerinde bazen “-ma” olumsuzluk eki bazen de “-maz” olumsuzluk eki kullanılabilir.

gezerem “gezerim” (4-24)	gezersen “gezersin” (4-24)
vurur (22-10)	beyenmez (47-15)
bağmaz “bakmaz” (72-20)	olurmuş (35-29)
toplanırdı (35-6)	girerlermiş (34-1)
yığdırdılar “yığardılar” (35-6)	çağardılar “çakardılar”(35-9)
kesmez (6-11)	zeft etmez (15-10)
öldürmez (18-27)	görmez (19-18)
vérmezler (20-21)	bilmezsen (31-9)
sönmezdi (34-12)	beyenmez (48-15)

3.2.3.1.2. Şimdiki Zaman:

Şimdiki zaman eki, olarak “-yor -yer, -yir, -ır/-ir, -i” ekleri kullanılmaktadır.

ağlıyor (14-1)	benziyer “benziyor” (19-14)
istiyirem “istiyorum” (18-21)	ağliyer”ağlıyor” (9-16)
ölirem “ölüyorum”(22-12)	déyerem “diyorum” (14-9)
déyerdin “diyordun” (14-8)	diyer “diyor” (17-24)

Şimdiki zamanın olumsuz çekimi bölgemiz metinlerinde -me olumsuzluk ekine yukarıda bahsettiğimiz şimdiki zaman eklerinden uygun olanının gelmesiyle oluşmaktadır.

vermerem “vermiyorum” (21-4)
istememerem “istemiyorum” (21-15)
gelemer “gelemiyor” (57-13)
dillenmer “dillenmiyor” (79-13)

3.2.3.1.3. Görülen Geçmiş Zaman:

Görülen geçmiş zaman eki “-dı,-du,-tı, -tu” şekilleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bu ekin, yazı dilinden farklı bir kullanımı yoktur.

kaçtılar (35-1)	alıştım (29-6)
pişirdi (31-11)	olurdu (31-18)
doğduğ doğduk (81-11)	söylemedin (13-19)
şavururduğ “kavururduk” (31-25)	bilmedim (10-14)
toplurduğ “topluyorduk” (35-27)	durduğ “durduk” (58-6)
görmedim (70-19)	kesemedi (10-11)

3.2.3.1.4. Duyulan Geçmiş Zaman:

Bu ek, ince-düz ya da kalın-düz ünlülü şekilleriyle kullanılmaktadır. Duyulan geçmiş zaman eki yazı dilinden farklı değildir.

Gelmişler (32-11)	ağlarmış (32-13)
almışam (13-21)	yürümemiş (18-1)
görmemiş (18-1)	görmemiş (18-11)
yememiş (18-11)	vèrmış “vermemiş” (18-14)
almış (18-19)	gelmiş (19-24)

3.2.3.1.5. Gelecek Zaman:

Gelecek zaman eki, daha çok kalın-geniş ya da ince-geniş ünlülü eklerle karşımıza çıkmaktadır. Yazı dilinde kullanılan gelecek zaman eki “-ecáh/ -acah” şekline dönüşmektedir.

verecah “verecek” (9-20)	gideceğ “gidecek” (9-20)
ölecağ “ölecek” (9-21)	girecağım “gireceğim” (81-8),
söyliyecah “söyliyecek” (22-13)	dèyecah “diyecek” (26-22)
yèyecahsın (30-19)	vèrecađsın “vereceksin” (30-19)
ölecağ “ölecek” (80-6)	ölecağ “ölecek” (9-21)
ezecağım “ezeceğim” (20-20)	verecağım “vereceğim” (9-20)
öldürecáđım “öldüreceğim”(30-24)	dönecağım “döneceğim”(9-23)
defnedecağtın “defnedecektin” (72-20)	ölecağ “ölecek” (80-3)

getirecağ “getirecek”(6-23)	kesecağ “kesecek” (17-21)
binecağım “bineceğim” (1-3)	diyecaağım “diyeceğim” (56-6)
yyiecağım “yyieceğim” (60-21)	
söyliyecaağım “söleyeceğim” (67-14)	bölecağım “böleceğim” (80-1)

3.2.3.2. Dilek Kipleri:

3.2.3.2.1-İstek Kipi:

İstek kipi olarak “-e/-a” eki kullanılmaktadır.

oynıyallar “oynayalar” (44-12)	söyliyeler “söyliyeler” (44-12)
bağalım “bakalım” (22-13)	Kaçalım “kaçalım” (24-4)
bağalım “bakalım” (26-21)	varalımda (27-12)
gelelim (64-1).	

3.2.3.2.2. Dilek –Şart Kipi:

Şart eki olarak “-sa/-se” kullanılmaktadır.

bulmadımsa (9-22)	gelirse (35-12)
almamışsa (38-2)	çıkısa (43-16)
mal olsa (64-29)	olarsa “olursa” (64-30)
olmazsa (65-18)	aldınsa (68-28)
olmasa (69-21)	sorsalar (72-7).

3.2.3.2.3. Emir Kipi:

Emir kipi yazı dilinde olduğu gibi eksiz olarak kullanılmaktadır.

verin (42-8)	Kopsun “kopsun”(61-23)
yapma etme (64-9)	gel (65-14)
durun (80-1),	

3.2.3.2.4. Yeterlilik Kipi:

Yeterlilik kipi olarak, “-ebilmek, -ebilmer” kullanılmaktadır.

getirebilmiş (32-26)	Kaçabilmedi “kaçamadı” (69-9)
----------------------	-------------------------------

gelebilmerem “gelemiyorum”(56-16)	anlaşabilme “anlaşabilir”(78-10)
anlaşabilmer (79-23)	yapabilmez “yapamaz “(59-25)
dayanabilmer “dayanamıyor” (57-19)	

3.2.3.3. Fiillerin Birleşik Çekimleri:

i-mek basit zamanlı fiillere gelerek onları birleşik zamanlı fiil yapar.

3.2.3.3.1. Hikaye:

Hikaye ek fiili, yazı dilinde ki gibi kullanılır. Bazen başındaki “i” sesini düşürmeden de kullanıldığı görülür.

3.2.3.3.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi:

sürerdih’ “sürerdik”(1-16)	otarardıh “otarırdık” (1-16)
Ƙaldııerdiler “kaldırırdılar” (35-5)	gèderdiler “giderdiler” (1-22)
düşerdih’ “düşerdik” (2-17)	geçerdih’ “geçerdik” (2-18)
geçerdih’ “geçerdik” (3-9)	toplanırdılar (35-6)
gölürdüler “gülerdiler” (31-21) (I-66)	dèerdik (1-15),
çekeridik “çekerdik” (32-3)	dizirdik “dizerdik” (32-3)
bineridi “binerdi” (45-22)	alardılar “alırdılar” (47-3)
atardılar (47-4)	anlamazdı (49-20)
oturamazdıh “oturamazdık” (59-14)	yemezdiğh “yemezdik”(59-16)
Ƙonuşmazdıh “konuşmazdık” (59-16)	aparardıh “aparırdık” (59-22)
pişirdi (31-11)	olurdu (31-18)
Ƙavururduğh “kavururduk” (31-25)	toplurduğh “topluyorduk” (35-27)

3.2.3.3.1.2. Şimdiki Zamanın Hikayesi:

tanıyordılar (37-14)	dèyerdin “diyordun” (14-8)
söyliyerdiler “söylüyordular”(45-19)	oynıyardıh (47-2)
kutlıyordular “kutluyordular”(46-3)	oynıyardılar (45-23)
Ƙutlıyardılar (47-5)	

tırmıqlıyerdı “tırmıqlıyorduk” (59-26)

3.2.3.3.1.3 Gelecek Zamanın Hikayesi:

olacahtı “olacaktı” (46-14)

defnedecehtın “defnedecektin” (72-20)

3.2.3.3.1.4 Duyulan Geçmiş Zamanın Hikayesi:

Ƙalmıştım “kalmıştı” (20-1)

atmıştılar “atmıştılar” (20-6)

bulamamıştılar (43-18)

almıştı (59-9)

Ƙarışmıştı “Ƙarışmıştı” (59-24)

hazırlamıştım (9-15)

çıhmışdı (6-10)

olmuştun (76-5)

durmuştı (80-14)

öldürmüştü (58-11)

etmiştı “etmiştı” (70-7)

3.2.3.3.1.6 :Şart Kipinin Hikayesi:

olsaydı “olsaydık” (2-2)

yemeseydim (56-11)

3.2.3.3.2. Rivayet:

3.2.3.3.2.1 Geniş Zamanın Rivayeti:

giderlermiş (34-1)

girerlermiş (34-1)

verermişler (35-24)

olurmuş (35-29)

ağlarmış (32-13)

olurmuş (36-20)

toplurmuşlar “topluyormuşlar” (36-15)

yıhırmışlar “yıkarmışlar” (36-15)

3.2.3.3.2.2 Şimdiki Zamanın Rivayeti:

olmurmuş “olmuyormuş” (30-9)

yürümüyormuş (32-26)

3.2.3.3.3. Şart:

3.2.3.3.3.1. Geniş Zamanın Şartı:

gelirse (35-12)

olarsa “olursa” (64-30)

olmazsa (65-18)

3.2.3.3.3.2 Görülen Geçmiş Zamanın Şartı:

bulmadıysa “bulamadıysam” (9-22)

buldumsa (9-23)

3.2.3.3.3.3 Rivayetin Şartı:

almamışsa (38-2)

almamışsa (38-2)

3.2.3.3.3.4 Gelecek Zamanın Şartı:

soracaḥsan “soracaksın” (18-12)

soyacaḥsan “soyacaksın” (30-18)

baḥacaḥsan “bakacaksın” (63-28)

3.3. ZAMİRLER:

3.3.1. Şahıs Zamirleri:

3.3.1.1. Teklik Şahıs Zamiri (ben-men):

İnceleme bölgemizde 1. teklik şahıs zamiri olarak, “ben” ve “men” kullanılmaktadır.

menim (26-18)

men (12-7)

bana (62-20)

bāa (12-3)

“ben” kelimesi Yönelme ekini alırken baa şekline dönüştüğü görülür. Ahmet Buran, *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim Ekleri* adlı eserinde: “Yönelme hali ekiyle çekimlenen 1. teklik şahıs zamiri, önce “n, r” sesini düşürmüş ve diftonglaşmıştır. bana> baa Türkçede iki ünlünün yan yana bulunmaması sebebiyle, daha sonra da arada bir h türemesi olmuş ve zamir bana>baa>baha şeklini almıştır”.³⁹

³⁹ Ahmet Buran, *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim Ekleri*, TDK. Yay. Ankara, 1996, 148.

3.3.1. 2. Teklik Şahıs Zamiri (sen):

Bölgede 2. teklik şahıs zamiri olarak, sen kullanılmaktadır. Yönelme eki almış şekli ben zamiriyle ortaklık göstermektedir. Yani sen kelimesine gelen “-e” eki “sen” kelimesinin “saa” şekline dönüşmesine sebep olmaktadır.

saa (7-5)

senin (69-27).

3.3.1. 3. Teklik Şahıs Zamiri (o):

üçüncü teklik şahıs zamirimiz o’dur.

o (1-16)

onun (1-17)

onu (1-18)

3.3.1.4. Çokluk Şahıs Zamiri (biz):

1. çokluk şahıs zamiri olarak, biz kelimesi kullanılmaktadır.

biz (2-1)

bizim (1-10)

bizi (5-14)

bizlere (2-11)

3.3.1. 5. Çokluk Şahıs Zamiri (siz):

siz zamiri kullanılmaktadır.

sizin (61-23),

3.3.1. 6. Çokluk Şahıs Zamiri (Onlar):

3. çokluk şahıs zamiri olarak “onlar” sözcüğü kullanılmaktadır.

onlar (34-24)

3.3.1.7. Dönüşlülük Zamirleri:

Dönüşlülük zamiri olarak “kendi, öz” zamiri kullanılmaktadır.

kendi (32-12)

kendisinin (71-4)

özünü (30-7)

3.3.1.8 İşaret Zamirleri:

İşaret zamirleri yazı dilinden farklılık göstermemektedir.

buna (10-25)

bu (42-1)

onu (7-30)	bunu ‘‘bunu’’ (10-24)
bunñar ‘‘bunlar’’ (1-13)	burasın (32-16)
buñlar ‘‘bunlar’’ (6-9)	

3.3.1.9. Belirsizlik Zamirleri:

Terekeme ağızında kullanılan belirsizlik zamirleri, yazı diliyle ortaktır.

şey (1-21)	bazıları (2-14)
kimse (5-18)	kimisinin (6-25)
herkes (31-16)	hepsi (34-26)

3.4.ZARFLAR:

Zarflar, fiilleri, fiilimsileri belirten kelime veya kelime gruplarıdır. Zarflar, sıfatlardan önce de gelebilir. Önüne geldikleri sıfatların, anlam yönünden derecesini arttırmırlar.

3.4.1. Yer-Yön Zarfları:

Fiili yer yön bakımından belirten kelime veya kelime gruplarıdır.

aşağı inem ‘‘aşağı ineyim’’ (64-11)	geri gelerler (70-23)
geri geldi (4-23)	içeri girende (31-1)
içeri girecağken (31-6)	içeri bağladı (64-4)

3.4.2. Zaman Zarfları:

Fiilleri zaman açısından tamamlayan zarflardır.

Onbeşte çekilmişti (1-9)	seherden içmişem (6-5)
onsekkizde gelmişik (1-9)	bu gün can verdi (56-10)

3.4.3. Durum Zarfları:

Fiilleri durum yönünden belirten zarf çeşididir.

dar işliyer ‘‘dar işliyor’’ (2-1)
gamnan gezmişem ‘‘gamla gezmişim’’ (6-1)
yöre yöre dolaşıp (51-12)
yaralı sarıklı geldi ‘‘yaralı sarıklı geldi’’ (4-30)

acele yapır ‘‘acele yapıyor’’ (7-12).

3.4.4. Azlık-Çokluk Zarfları:

Fiillerden önce gelerek onların miktarını belirten zarflardır. Sıfatlardan önce gelerek sıfatların derecelerini bildirirler.

çok eydi ‘‘çok iyiydi’’ (1-20)

çok güzeldi (1-23)

çok değerli hırsız idi ‘‘çok değerli hırsızdı’’ (43-14)

3.4.5. Soru Zarfları:

Fiilleri soru yönünden tamamlayan zarflardır.

nasıl yapar? ‘‘nasıl yapalım’’ (7-14)

nasıl yapılır? (60-15)

ne yaparsan ‘‘ne yapıyorsun’’ (62-25)

3.5. SIFATLAR:

İsimleri niteleyen veya belirten kelimelerdir. Sıfatların kullanımı açısından yazı dilinden farklı kullanımlar görülmemektedir.

3.5.1. Niteleme Sıfatları:

İsimlerden önce gelerek isimlerin nasıl özelliğe sahip olduğunu belirten kelimelerdir.

eski ismi (1-8)

kara kōtan ‘‘kara kotan’’ (1-15)

kara demir (71-19)

münevver adam (62-5)

ihtiyar kişi (6-2)

Ƙara vezir ‘‘kara vezir’’ (64-30)

gözel peri ‘‘güzel peri’’ (56-4)

ala gözler (54-14)

dişli tırmık ‘‘dişli tırmık’’ (35-5)

kırmızı buğda ‘‘kırmızı buğday’’ (1-19)

başı Ƙalın heyvan ‘‘başı kalın hayvan’’ (15-9)

cinsi bozuğ adam ‘‘cinsi bozuk adam’’ (71-7)

3.5.2 Belirtme Sıfatları:

İsimlerden önce gelerek isimleri işaret, sayı, belgisizlik, soru yönünden tamamlayan sıfatlardır.

3.5.2.1.İşaret Sıfatları:

İsimleri işaret yolula belirten sıfatlardır.

Bu melmeket “bu memleket” (1-14)	bu Kala (5-6)
bu pehlivan (5-16)	bu şiir (53-1)
o kötan (1-14)	o görev (54-12),
o Kelem Kaşa “o kalem kaşa” (54-12)	şu binaya (27-1).

3.5.2.2. Sayı Sıfatları:

İsimlerden önce gelerek onları sayı yönünden tamamlayan sıfatlardır.

3.5.2.2.1 Asıl Sayı Sıfatları:

bêş oğlan (42-1)	bir adam (69-16)
bêş boun “beş boyun” (1-15)	yirmidört saat(1-16)
bir Konağımız “bir konuğumuz” (19 -2)	bir pehlivan (5-16)
bir ördek (6-15)	

3.5.2.3.Soru Sıfatları:

İsimleri soru yoluyla belirten sıfat çeşididir.

kaç kişi (35-18)	nasıl bi şeyse (36-12)
kaç teneke (36-8).	

3.5.2.4. Belgisiz Sıfatlar:

İsimleri tam olarak değil aşağı yukarı belirten sıfatlardır.

bazı ovalar (2-17)	bazı şehirlerde(2-18)
birez elma (62-24)	bir gün (6-15)
her yañnan (5-20)	birkaç gün (65-2)

3.6-EDATLAR:

Yazı dilinde olduğu gibi tek başlarına bir anlamları olmamasına rağmen cümle içerisinde değışik anlam ilgileri kuran kelime türleridir.

senin için (10-25)	anladın mı? (59-22)
yer için (61-24)	senin gibi (5-19)
artık ‘‘artık’ (25-19)	sonra (7-14)
gene ‘‘yine’’ (30-22)	daha (32-14)
için (32-26)	bile (32-26)
Kete ‘‘kadar’’ (32-28)	çünkü (35-30) kimi
‘‘gibi’’(54-1)	

4. SONUÇ

Muş-Bulanık Çevresi Terekeme (Karapapak) Ağzı’da seslerin kullanılması yönüyle yazı dilinden farklı olduğunu görmekteyiz. Bölgemizde yaşayan Terekemelerin farklı illerden göç etmiş olmaları, konuşulan ağzın kendi içinde de farklılıklar göstermesine sebep olmuştur.

Yaptığımız çalışmayla ilgili şu sonuçları sıralayabiliriz.

1.Yazı dilinde kullanılan ünlülerin dışında bölgemizdeki Terekemelerin kullanmış oldukları ünlüler “ á, ā, ē, è, ê, ñ, î, î’, í, ō, õ, ī ”

2.İnceleme bölgemizde yazı dilinden farklı olarak kullanılan ünlüleri şöyle sıralayabiliriz “Ç, ğ, ħ, h’, K, K, P, S, T, w”

3. k>ħ değişimi, Bulanık Terekeme ağzında, en sık görülen ses özelliğidir. Muş Bulanık ağzında “k” sesinin söyleyiş rahatlığı sağlaması nedeniyle “ħ” sesine dönüşmüş olduğu düşünülür

4. Kelime ortasında ve kelime başında “y” sesinin bazı kelimelerde düştüğü görülmektedir.

5. Muş Terekeme Ağzı’nda geniş zamanın şahıs çekimini daha çok geniş ünlülerle görmekteyiz.

6. Muş terekeme Ağzı’nda, kapalı “è” sesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Yazı dilinde “i” sesiyle kullanılan kelimeler, Muş Terekeme ağzında “è” sesiyle görülmektedir fakat bu ses “e” ile “i” arasında bir ses özelliği göstermektedir. Yazı dilinde bu ses kapalı “è” olarak adlandırılmaktadır.

7. Muş Terekeme Ağzı’nda, kalınlık ve incelik uyumunun bazı kelimelerde kullanılmadığı görülmektedir. İnceleme bölgemizin ses özelliklerinden biri olan kalın ünlülü kelimelere, ince ünlülü eklerin gelmesi kalınlık-incelik uyumunun kullanılmamasına sebep olmaktadır.

8. Muş Terekeme Ağzı’nın yazı diliyle benzeşen yönü, soru anlamı vermek için kullandığımız “mi” soru edatının getirilmesidir. Farklı olarak, genellikle kalın ünlülerden sonra, ince ünlülerin kullanılması ve bunun kalınlık-incelik uyumunun bozulmasına sebep olmasıdır.

5. BİBLİYOGRAFYA

- AKALIN, Mehmet, *Tarihi Türk Şiveleri*, Atatürk Ü. Yay., Ankara 1979.
- AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi 2 (1453-1559)*, Barış Yay. Ankara 1999.
- *Ana Britannica*, Ana Yay. ,1986,C.2322.
- ARMAOĞLU, Fahir, *20.yy. Siyasi Tarihi*, Alkım Yay., İstanbul, C.1-2 13. baskı.
- BURAN, Ahmet, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*, TDK. Yay. Ankara 1996,s.291.
- BURAN, Ahmet, *Doğu Anadolu Ağızları Üzerine Bir İnceleme*, Boğaziçi Yay, Ankara1992.
- BURAN, Ahmet, Ercan ALKAYA, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yay. Ankara 2001.
- ERCİLASUN, Ahmet B., *Kars İli Ağızları*, TDK.Yay. Ankara 2002.
- ERGİN, Muharrem, *Azeri Türkçesi*, Ebru Yay. 9, İstanbul 1981.
- ERGİN, Muharrem, *Orhun Abideleri İnceleme*, Boğaziçi Yayınları 28.baskı, 2002, istanbul.
- FIRAT, M. Şerif, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, TKAE. Ankara,1983.
- GÜLENSOY, Tuncer ve bşk., *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler*, TDK. Yay.1994.
- GÜLENSOY, Tuncer, *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s.318.
- HACIEMİNOĞLU, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK. Yay, Ankara 2003.
- HENGİRMEN, Mehmet, *Türkçe Temel Dilbilgisi*, Engin Yay., Ankara, 2002.
- *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1979.
- KARAHAN, Leyla, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yay. Ank.1996.
- KOCADAĞ, Burhan, *Lolan Oymağı ve Yakın Çevre Tarihi*, Taş Matbaası, Yalova 1987, s.5422.
- KORKMAZ, Zeynep, *Güneybatı Anadolu Ağızları*, TDK. Yay. Ankara 1994.

- METİN, Halil, *Türkiyenin Siyasi Tarihinde Ermeniler ve Ermeni Olayları*, MEB. Yay. Ankara 2001.
- *Muş İl Yıllığı*, İki Nokta Yay. İstanbul, 1989.
- YILDIZ, Hakkı Dursun ve bşk., *Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu*, Boğaziçi Yay. Ankara 1992.
- SAN, M. Salih, *Doğu Anadolu ve Muş'un İzahlı ve Kronolojik Tarihi*, TKAE, Ankara 1982.
- SÜMER, Faruk, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK Yay. Ankara, 1990.
- *T.C Muş Valiliği Kültür ve Turizm Envanteri*, Muş, 2005.
- TİMURTAŞ, F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul Ü. Ed. Fak. Yay. İstanbul 1981.
- TURAN, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Boğaziçi Yay., İstanbul. 2001.
- *Yurt Ansiklopedisi*, Anadolu Yay. İstanbul, 1982-1983.
- ZÜLFİKAR, Hamza, *Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri*, Ömer Asım Aksoy Armağanı TDK. Yay. Ankara 1978.
- <http://www.mus.gov.tr/cografiyapi.aspx>
- <http://www.mus.gov.tr/egitimvesaglik.aspx>
- <http://www.mus.gov.tr/ekonomi.aspx>
- <http://www.turkmania.com/archive/index.php?t-4774.html>

METİNLER

Söyleyen : İsmail Kara

Yaşı : 90

Tahsili : Okur- Yazar Değil

5 Yer : Balotu Köyü

Derlenen : Hikaye, Şarkı,

(1 a)

- biñ doĶĶuz yüz oñ seĶizde gelmişiz. êrmeni köyüne gelmişik. eski ismi meñgeser biz gelende êrmeni gêtmişti. êrmeni oñ bête çekilmişti. biz oñ sekizde gelmişik. şimdi eskiden buñlar gelende bizim babalarımız yaylaÇıymışlar. bizde buğda eh'mek bilmirmişler. arpa eh'mek bilmirmişler. dêviynen yaylaya gèdermiş, yayladan gèlermiş yörüymüşler. bu memlekete gèlirler. gelende efendim buğdayı buñnar sepmesini bilmirmişler. burañın yerlisi varımış. kûrtler, êrmeniñen kûrtler o zaman bu memleketde beraber Ķalmıştılar. buñlar biz kôtan dêerik o kôtanıda bês tene boyun, öküz ĶoşardıĶ. kôtana Ķara kôtan dêerdik. he bês boyun bir tene adamda onuñ mezgenini tutardı. yirmi Tört sâat sürerdih'. açardıĶ malı otarardıĶ, doyurardıĶ bi daha getirêrdih'. ĶoşardıĶ onu kûm yapardıĶ, bu mart, nisan, mayıs, haziran, temmuz, ağustos, eylül, ekim. ekimde de onu güzluĶ' dêerdik seperdih' birde yazın bu zaman oldu mu nisanda da ekerih' Ķırmızı buğda dêerdik. oñu ekerih' birde arpa ekerih', fink ekerih' şimdiki durumumuz eskiye göre çoĶ éydi. eskiden bizim babalarımız. hêç bir şey bilmi'rdi. deveÇilik yapardı. deveÇiliknen böyümüşler. yaylaya gèderdiler, Ķoñ beh'lerdiler. Ķuzu beh'lerdiler. dêviynen uğraşardılar. yanı şimdiki durumumuz çoĶ güzeldi. Allaha şükür olsun, ÇocuĶlarımız oĶudu. atatürk bize biñ doĶĶuz yüz yirmi seĶkizde okul yaptırdı.
- 25 şimdiki durumumuzda rençberÇiliğ*ı* artıĶ iyisini bizim köy yapir. hemd olsun TıraĶtorumuz var. yonca ekerih', koruñca ekerih', fink ekerih'. sulamamız éyi çoĶ

yanı yaylamız yohtu. hayvanımızın otlağı çok dar işliyer. daraltmışlar. eğer hocam biz torpağa çok havaslı, marahlı olsaydık civarda köy biraşmazdık.

Söyleyen : Feyzullah Koçeri
5 Yaşı : 84
Tahsili : Okur- Yazar
Yer : Yazılı Köyü
Derlenen : Şiir ve Günlük Olaylar.

10

(1 a)

atadan dededen Kaldı bizlere

yüce yüce develerimiz vardı

kervan Kurar şehirlere gèderidih´

bazıları ner bazıları mayaydı

15

yüce yüce Karlı dağlar aşardıh

bazı ovalara iñer düşerdih´

bazı şehirlerde durmaz geçerdih´

trabzonda bir Konağımız varidi

20

bazı erzurumdan geçerdih' vana
doğu bayazıtdan ol vezirgana
dolaşır gèderdih' şehri revana
gül Tebrizde düşergemiz varıdı

5

pirinci Kumaşı alır dönerdih'
Tebriz yaylasında gèder Konardıh
tekrar Kalkar asıl yurda dönerdih'
bazı Kışa düşer yollar Karıdı

10

ağrı dağı etegiñden geçerdih'
göñül neşelenir gökte uçardıh
istediğimiz yerde Konar Kalırdıh
arkadaşlar bizimle

15

yüce dağlar üzeriñden aşardıh
bazı develere biñer Koşardıh
bazı yerde yük eñdirif düşerdik
yardım eden Koç yigitler varıdı

20

bu oñyedi kıtayıdı hocam deveÇiler yazmış, amcasıdır onuñ adı Abdul
Beyazhan

Söyliyen : İsmail Kara

Derlenen : Hikaye

5

(2-b)

zemanın biriñde bir padişah varidi. buñun bir oğlu varidi. ismide letüf'idi. letüf şah dèverdiler. bu letüf şah gençten bir çocuğ oldu. bu zeman geldi o hastaladı. hastalandıhtan soñra Koca Karılar yığıldılar. dèerkini kimi dèdi bu Kudurmuş, kimi dèdi dèli olmuş böyle şöyle dèrkene. bu Allah t̄aaladan buña hak vergisi verilmişti.

10 zaman geldi letif şah gètdi babasıñnan ayrıldı. yanına iki üç tene deliKanlı aldı. gètdi yoluñ bir köşesini kesti bezirgan oldu. gelif gèdenden haraç alardı. haraç alardı. letif şah yuhusuñnan yatarken mèhriban sultanı görür. mèhriban sultanını göreñnen Allahu ʿazimu şañnan ona aşılı oldu. mèhriban sultanını göreñnen letif şah aradan birkaç sene geçtikten soñra letif şah yanına bir adam aldı dört bès deve yükü Kumaş

15 yüh'ledi durmadı geri gètdi. mèhriban sultanının vilayetine gètdiler oraya efendime söyliyem vilayeti orya indiler. Kumaşları körpünün başına Töh'düler. başladı satmağa mèhriban sultanı da Kırh Kızñan gèderdi gelèrdi. mèhriban sultañı gètdi letif şaha bañañda hak t̄ala onu ona göstermişti foturafıñı. Kızlara dèdi geliñ ne Keder Kumaş alırsınız, pırtı alırsınız meñim tereften alın. bunlar çoğ Kumaş aldılar.

20 mèhriban sultan letif şaha dèdi kini gel dèdi dairede paranı vèrecegem. amma mèhriban sultan letif şahı görmüş öyle bir durmuşkü yanı keñdi keñdine uçkurunun bağı çözülmez. o Kedeñ yani. gètdiler letif şah gètdi. mèhriban sultanın dairesine geri geldi. dèdi gel dèdi. Kapıyı ört Kapıyı örtüdü. mèhriban sultan dèdi ay zalım dèdi meñ seni gezèrem sen kimi gezèrsen buñlar sarmaş dolaş olanda Kızın biri gördü

25 Kaçtılar. Kaçañda havar verdiler. efendim letif şah orda dèdi.

şahın Kıpısı Kladı

bağwañÇı başa beladı

letif şah bağı taladı

ne bağ bildi ne bağbañ

5

bu Kala yaman Kladı

kerpiçi Kırbaladı

ölüm Allahın emridi

ayrılığ yaman beladı

- 10 oñlar buradan ayrıldılar. efendime söyliyem letif şah o Keder uvarlandı. şeyi satdı bağıdı bitene av tüfeği aldı. gètdi deryaın Kıracağına gezeñde bağıdı bir ördek var. av tüfeğiniñ ördeği vurdu. letif şah orda olañnan bağıdı gördü kü fes ilinin şahı gelmiş. buñun etrefini sarmış. letif şahın, meñriban sultañın babasının şehrinin dört terefini sarmış. nedi bizi fes şahı göndermiş. ya meñriban sultanı bizim
- 15 pedişağa vèreceh'sen yada seniñnen ħarbedecagız. fes şahıñnan gelende. ekber ziya adında bir pehlivan var. bu pehlivañın kavağına herkeş çığmer. meñriban sultanın babası dellal bağırttı. o zaman dèdi, yarın bu pedişağ gelmiş, meñim Kızımı götürür. onun ekber ziya adında bir pehlivanı var. buñun Kırşısına çığacağ var mı ? kimse çığmadı. letif şah dèdi, meñ çığaram. letif şah da oñ sekiz, yirmi yaşlarında gençtir
- 20 senin gibi. dèdi ben çığaram bullar Kırar vèrdiler, böyle sabah oldu. dellal bağırdı her yañan pedişağlar vezirler toplandı. iki pehlivan çığacağ. letif şah oñ sekiz oñ doKKuz yaşlarında, bu ekber ziya dèdiğim kişi çoğ kuvvetli pehlivan biri. ikisi meydana çığaında ekber ziya dèdi;

meñ ekber ziyayam bu meydana gelmişem

25

bir çiviynen Kırğ adamı delmişem

adam öldürmeyen gün Gamnan gezmişem

ben bir can alıcı bureye gelmişem

letif şah dedi kini dedikini

5

seherden içmişem aşkın badını

meydane gelmişem yar hürmetine

gözüm göre göre ölüm Katına

ecel göynegini geyip gelmişem

buñlar çıhanda, o zaman kèçeler çoñ kurnaz olardı. bir kèçel varidi. ağacın başına
 10 çıhmışdı. dedi letif şah dedi. bu fes şahını ekber diyarı, dedi üstündeki zırh elbisesidi.
 buñı kılıç kesmez dedi. dikat ét kör dedi buñı Koltuğun altından vurarsan dedi.
 kèçeller çoñ biler. kèçeller üç türlüdür. biri noñudu kèçel, biri şimşiri kèçel, biri öküz
 götürdü. haşa buradan buñu bële yaptılar buñlar bir zaman cenk etti. cenk edende
 letif şah buñı devürdi. devüreñ de ekber diyarın ordusu bozuldu çıhtı dağıldı. gètdi
 15 fes pedışahının yanına. letif şah gètdi bir gün denizin Kırağında bir ördek vurdu.
 ördek denizin içine düşende letif şah geldi bële bir tehtayı düzetdi. efendime
 söyliyem sal gayırdı gètdi ördeği almağa Kar oldu boran Kahtı tipi oldu. Kahtı
 götürdü tam fes şahının vilayetine çıhardı. gètdi kim bir adam su çeker. Kolaş gelsin
 dede dedi. hoş geldin ay oğul dedi. dede ihtiyar señsen sen niye çift ekersen dedi.

20

bizim pedışahın tahtı taht olsun

vahtı vaht olsun

geheride Kañan dolsun

gençleri götürdü mehriban sultanı getirecağ, gençleri orya gönderdi. İndi çifti meñ
 sürirem. o zaman buñun ordusu bozulanda fes şahının ordusu kimisinin Tutdular
 25 Kulağını kestiler. kimisinin burnunu kestiler. kimisini öldürdüler. buñlar bële

- ëyleyende bu dèdi. ay dede beni musafir òdersen bu gèce dèdi. èderem ay oğul dèdi. buñu götürdü ihtiyar kişi musafir òdende kimisinin burnu yohtu. kimisinin Kulağı yohtu. bir ikisi bële bahtı dèdi, bizim pehlivanı öldüren budur ve çoğunuda Kıran budur. ya ne Konuşursan dèdi. vallahta budu. billahta budu. ha ha dèdi.
- 5 tamam pedişah emri car çağırttı kim yarın olacağ. letif şahı ığdam edecekler sâa hardan heber vèrim. o ekberdiyar baş pehlivanıdı. oñun Karısının adıda Esmer Hanım idi. esmer hanım geldi. pedişahın Kıardaşına söyledi kini sen buñı niye ığdam edirsən bu oğlanı. señin baş pehlivanını bu öldürdü demağ kim bu oñnan güçlüdür. yarın başka bir pedişahnan harP edersense bu o görevi yapar. dèdi be ne yapağ dèdi
- 10 onu ver mää. letif şah çoğ güzelıdı. esmer hanıma verdiler. esmer hanım ahır aldı. geldi buñı aışam musafir etti. Konuştular eylediler. yatmağ zamanı olanda. esmer hanım ecele yapır. letif şah yatağ sarılанда Kılıcı araya koydu. esmer hanım dèdi ne yapırsan. dèdi yooh! ben yemin içmişem. dèdi mèhriban sultaniñen yatacağam, ondan soñra señen yataram. dèdi olsun nasıl yapağ, nasıl yapmıyağ. dèdi nasıl yapacağ padişah emri sendedir. üç tene at güherlediler. letif şah bir, esmer hanım
- 15 iki, ikisi gèce durdular at bindiler. o zamanda vilayetler şey şeydi, türkiye vilayetler hep birdi. gèce geldiler. mèhriban sultanın babasının vilayetine gèdirler. oraya geldiler ki mèhriban sultan yohtu. yaylıye gètmiş. oriye gelende orda türki çağırdı (unutmuşam) dedi.

20

Kızıl Tilki ininde har neye lazım

Tellalın yanında saz neye lazım

- dèyende onun bir arkadaşı varıdı. lele varıdı. lelede gözleri kör olmuş. o Keder ağlamış nihayeti mèhriban sultanı geldi dèdi. ay letif şah, mèhriban sultanı bir, letif şah iki, esmer üç, lele dört doğru gèdiler letif şahın babasının evine Kırğ gün
- 25 Kırğ gèce orda davul zurna yaptılar, letif şah evelinen mèhriban sultaninen, soñrada esmer hanımdan yatdı. onlar yesin yere gètsin, biz yiyèh' göğè gideh'. göyden sekiz alma düşsün burada

5 Söyleyen : Feyzullah Koçeri

Derlenen : şiir

payiz dêmem Kış devranım yaz dêrdim

felek ne taftırırsan yayñan meni

10 al destine sar hepini yaz derdim

atma yar elinden yayñan beni

üstün üstün yarelindir yarelin

hêç dêmirsen ħarda Kaldı yarelim

15 siñen üste çekip menem yarelim

istese aĥret yayñan meñi

Kaşların Karadı gözün yayıdı

siyah zülfün dar gerdanın payıdı

20 Koynun içi yeddi cennet bağıdı

saĥlasan yine nayñan beni

	Söyleyen	: Fakı Oruç
	Yaşı	: 72
	Tahsili	: Okur- Yazar değil
	Yer	: Yazılı Köyü
5	Derlenen	: Hikaye ve Günlük Olaylar

(4-a)

zamanın birinde bir Koca, bir Karı, bi de Kızı dereye çamaşır yıhamaya
 gèderler baħarlar çayın ortasında bir adam var. orda bir çiçek var Kadın diyer ki biz
 10 Kızımızı Kocaya vereceğiz bir oğlan olacaħ gelip o çiçeği Koparda oğlan
 boğulur öleceħ'. Karı ağlıyır, Kız ağlıyır, Kocası ağlıyır. buñların bir oğlu varımış.
 gelir eve anası yoħ babası yoħ bacısı yoħ dèer nèrdedir nèrde değıldir diyer falan
 derede çamaşır yıħer. bu gèdir baħer ki anası ağlèr babası ağlèr bacısı ağlèr. sorer
 sizin derdiniz nedir? ħalınız nedir? niye ağlaşersiniz? Kadın diyer meñ Kızımı Kocaya
 15 verecağım. işte bir oğlan olacaħ gideceħ' o çiçeği Kopardmaya oğlan boğuluP ölecaħ
 bizde oña ağlıyerih'. baħer hepsi olmayan bi şeye ağlır. bu da diyer gèdeceğim
 baħacağım anamñan babamın sebrini buldumsa dönecağım bulmadımsa olmayanı
 bulmadımsa dönmeýecağım. bu atı binir gider. baħıp bi tenesi çift ekir diyer selam
 aleyküm. aleyküm selam. bu Konuşer diyer Kardaş bu atın tayını satar mısın?
 20 satmèrim diyer. soñra diyer satèrim. diyer neye satèrsın. diyer gèt diyer bir Kazan
 ayran çorbası gèti. ben buñu bu atın tayını sâa vèrim. bu gèdir. diyer Karı bir at
 almışam. bir tayını almışam. bir Kazan ayran çorbasına bu gètirir ayran çorbasını
 yapır hazırler yola gelende Kocasına diyer ki, ay kişi ay kişi atın tayınıda döveyñen
 gèti. bu gètdih'ten soñra adam ne yapır tutur. çiftin başını Kıldırer tarlaya soħur. o
 25 öküzlerin Koşulan şeyini de yuħarı Tikir. adam gelir baħır ne tay var, ne öküz var,
 nede adam var. baħer ki öküzlerin Koşulan şeyi havada dèyer ki vallahi havayñan
 götürmüş öküzleri. soñra dönür gelir anasınñan babasının yanına.

Söyleyen : Fakı Oruç

Derlenen : Askerlik Hatırası

- 5 ben yozğatın sarıkaya Kazasında askeridim, jandarmaydım. Karsın köylerinden bir arkadaş varıdı. oñnan işte bir köye gètdih'. aħşam yemek falan yedih'. bizim yatdığımız oda bu, Karşı aħor. muħtarında evi aynı. bir Pıçaħ gètirdiler. dèdiler öküz ħastadı baħın, eğer şeyse kesin. dèdim vallā ben bu işi bilmem. esven'de dèdi ben keserem neyse o zaman buñu kimi cereyan yoħtu. bir lamba gètdi. dèdi lambayñan
- 10 baħarsız bu defe gètdi, geldi aħora sōra da gètdi baħtım geldi. dèdim vallā öküz öldü, bu kesemedi. bu gèder, öküz yerine tayı keser. oda araP atının tayı. geldi mana dèdi, ben Karanlıħta ben zañnetdim öküzü kesmişim meğerse tayı kesmişim. dèdim yalan söyliyersen, gètdim baħtım, öküz mırdar olmış. bu, tayı kesmiş. sabaħ muħtar geldi. dèdi ne yapırsınız. dèdi vallah ben bilmedim. dèdi sen Kesten yapmışsan buñı
- 15 öküz ħaram olur tayı kesir. muħtar dèdi vallā buñı mahkemeye vereceğim. yola düştüh'. Ben, o, muħtar ben dèdim ya sen buñı mahkemeye versen ne olacaħ bu çoħ uzun süre sürer yanı gel buñı affet. baħtı buña dèdi, sen ħaklısın senin için affederem dèdi.

20

25

Söyleyen : İsmail Kara

Derlenen : Hikaye

(6-a)

zamanın birinde üç tene Kardaş varmış. bu Kardaşın babası askerlik oñ seneymiş
 5 mi? yirmi seneymiş mi? gelermiş yatanda cuma aḥşamları gèdermiş bunun bir oḡlu
 olur. her zaman gelen zaman buñun komşusu buñu teḲıp èderimiş. bilirmiş ki aynı
 senenin cuma aḥşamı geldiği sene o Komşusu gidir. aynı Kariyñan temasta buluner.
 bundan aynı Kocası geler. gine cuma aḥşamı Kadın diyer sen benñen senede bir kere
 yataydın bu sene niye iki defa yatdın. dèdi yoḥ Karı. bu biraḥtı gètdi. bu Kärının üç
 10 oḡlu oldu. anası dèdi kini biriniz Piçsiniz. ölen de bunlar yeke kişi oldular. içimizden
 birimiz Piç acaba nasıl edaḥ ne yapaḥ. erzurumda bir tene ḥoca var. gèdelüm o
 ḥocaya hangimiz Piç olduğumuzu bilsin. bunlar durdular gètdiler. gètdiler kim yolda
 bir tene dève yatmış. dèvenin bir yükü baldı. bir yükü yaḡdı. dèvenin bi gözü kördü.
 Kuyruḡuda Kolleydi Kuyruḡu yoḥtu. baḥtılar bir adam geldi. dèdiler ne işti. dèdi
 15 vallah bir dèvem yitdi dèvemi arirem. o üç Kardaşta gèdir ḥocaya baḥtırmaḡa yolda
 bunlara rasgelende. bu üç Kardaş dèdi dèvenin bir yükü baldı mı ? dèdi tamam. bi
 yükü yaḡdı mı? tamam . kuyruḡu Kolleydi mi? dèdi tamam. bir gözü de kördü mü?
 dèdi tamam. benim dèvem sizdedir. dèdi o üç Kardaşa dèdi adam. üç Kardaş dèdi
 yooḥ ee be ne bilirsiz dèdiler. biz bilirik dèdiler yaḡa Kärınca Karişmış. bala sinek
 20 Karişmış dève yolda gelende otlu ya otlu ya gelmiş. bir gözü kördür sağ tereften
 otlanmış. pisliyeñde de kuyruḡu Kolleydi daḡıtmış. dèdi yoḥ dèvem sizdedi diyer üç
 kardaşa.

- yoḥ vallā bizde deḡül senin dèven kardaş. adam dèvenin peşine gètdi. bunlar
 gètdiler erzuruma ḥocayı buldular. ḥocanın èvine geldiler. selam aleyküm
 25 selam ḥocanın da bi tek Kızı var. bunlar gèdende Kızı ḥoş gelmişsiz ne var.
- biz gelmişik anamız ölen de Çocuḥlarımdan biri Piçdir. şimdi biz bilmirih'
 hangimiz Piçih. onu sormaḡa gelmişih'.

Kız derḥal anladı işi. babası dèdi ben bunun cevabını veremiyecaḡım. Kız dèdi baba
 sen Karişma Kız gètdi yemeh' yaptı hazır ètdi. o adamların üç Kardaşın önüne Koydu.

- Koyanda biri dèdi kini biri bu köpek etine benzir. biri dèdi kini bu pilav ölü Kõhur.
 öbürüde dèdi kini bu hoca Pijdir. bunlar bele dèdi Kız dèdi. şimdi ben size bişey
 diyecağım. dèdi bigün geldi bāa dèdi ki; emim oğlu dèdi emi kızı sāa bi söz
 diyecağım beni Kıрма Kız dèdi söyle beni Allaha adverdi ki sen yatan gècesi benñen
 5 yat. beni K̇abul et. yanı Kocaya gètsende ilkin benñen yat. Emi oğlu emi Kızına diyer
 beni Allaha adverdi. ben zaman geldi böyüdüm beni Kocaya vèrdiler. Kocaya
 vèrdiler. men gètdim ağladım, ağlayanda Kocam bana dèdi sen niye ağlıyarsan eyer
 pèşmansañsa K̇ah gèt babayıñ évine. dèdi yoğ babamın evine gètmeyecağım bir söz
 diyecağım. sözümü K̇abul éder misin dēer. dèdi söyle. benim emimoğlu arayı Allaha
 10 Koymuş sen Kocaya gètsende ilkin benñen yat. dēer ben sāa geldim sen Allahın
 hetresi için bāa müsāade ét. ben gèdecağım emimoğlunun yanına dèdi gèt. durdum
 gètdim ben emicemoğlunun évine gètdim. yolda biri bana iras geldi. dèdi nèreye
 gèdersen. dèdim böyle böyle. dèdi sende benim anamsan bacımsan gèt. ortancı
 çocuğ geldi. o da dèdi anam bacımsın. üçüncü oğlan geldi dèdi yolda bāa iras gelsen
 15 ne yaparsan. dèdi seni birağaram hêç. dèdi Pij señseñ. béle Piji çığartdı ortaya.

Söyleyen : İsmail Kara, Cengiz Dursun

Derlenen : Atışma

(7-a)

İsmâil

5

meñ seni severem sen de sev beni

mevlam bir Qararda ay Cengiz Qoymaz insanı

helbet bir gün meñgeser de ararsan ay meñi

orada burada bir dayım var de dağlar aramı

10 Cengiz

geldim Qabristana durdu yöregim

ahtı gözümde sel ana ana

ana bu ayrılıq canıma yetdi

ömür gelif senden ne çabuq gétđi

15

deme ki balalarım meñi unutdu

doğduğun ev durur ana ana

arhasından şöyle bir ağıt yağarız. şimdi İsmâil dayı sen hep Kendinden söyledin. heç anandan söylemedin ama ben söylüyorum. demağ ki ben senden daha ey bilerim.

20 ismâil dayı

– meñ avratdan söylerem. meñ Tört avrat almışam. o hoş gelir. ananın neyini gördüm.

Cengiz –

5

benimñen ağlıyor gökte bulutlar.
o mahsun hayalin Kalbimi yollar.
saçının teline ana, Karışır otlar.
uyanda balana layla de ana
layla, layla layla layla anama layla
bir zamanlar bana değerdin layla
şimdi men değerem, anama layla

10

cengiz dursun Kuruyuftu dalı budağı
Kabristan oluftu évin Konağın
bingöl gençten gelif uzman çavuşun
uzağtan elini öpeyim ana

15

layla layla layla layla anama layla
bir zamanlar bana değerdin layla
şimdi men değerem anama layla

Cengiz -

20

ben de dedim ki gelen gören ne sesti

ses verifte oy sesini kestin.

ay ismaîl dayı bu Keder insanlıhtan bezdin

adam var oy yanından gèçti

çırağ cengiz fikreyledi

5 mevlam dayımada fikreyle

evde oy avradıñan sözü geçmiyen

şimdi oy Köyü dolandırdı

İsmâil

10 zincir de zeft etmez oy çölde yatarı

başı Kalın heyvan neden utarı

dêsen menñen Koşma inat Kotarı

Cengiz

15 aşıhtılar ne söyleyem

bilmirem ki nasıl edem

oy ismail dayı gel söyleyem

bilmerem ki nasıl edem

başım alıf nêreye gidem

20 kesilif oy rıskım benim

İsmâîl oldu bize düşman

eski sırlarının açmam

tarlanızda soldu bostan

Kurudu bağların senin

5

İsmâîl

esker çekip leşkerini bozaram

tipi olup şiddetinñen eserem

10

soyuh olup Kavağını keserem

Kuru daram ayağını elini

Cengiz

bostan ekif eylendi eylen

15

hak yolunda olmıyorsan Kurban

sana demiyeler delidir deli

bu yıl bostanını talan etdiler

başına da büyük belan etdiler

20

bostandanda zarar etdiz

bostanda diyorlar delidir deli

ay ismā'îl dayı bostan senin neyine
 gerek neyine gerek
 söyleme sözünü Koy Kalsın görek
 5 bir araya geleh' Kararın vereh'
 bostanınızda diyorlar delidir deli

hele bu Kargalar size zulum ediyor.
 gidif gelif Kavunları deliyor.
 10 Taşladıhça gır gır edif gülüyor.
 Kargalar da diyor delidir deli

Söyleyen : ismail Kara

Derlenen : Hikaye

15 (8-a)

zamanın birinde zülal şah diye bir şah varidi. bunu iki oğlu varidi. birinin adı ehmet idi. birinin adı ibrahim şah idi. iki Kardaşidi bulları çoğ severdiler. bulların bir kuşu varidi. okula gèderdiler. zülal şah öldükten soñra bunların anaları dul Kaldı okula gèderdiler. o kuşu tumar eder diler. başka görevleri yoñu'du. bunun Komşunun
 20 biri Kariyi almağ istedi. Kariyi almağ ı'steyende Kari dèdi kini gelèrem yalnız bu kuşu öldürecek'sen ben ondan soñra gelem. çünkü uşahların şeyini kesecağ uşahlar başını alif gidecek'. Kari kuşu kestirdi. oğlanlar okuldan gelende dèdi; ana kuş hanı' dèdi vallah kuş öldü. dèdi etini ne yaptınız. dèdi etinide yedik. bunlar iki Kardaş, iki zülal şah oğlu diyer ki biz iki Kardaş ikimiz götürdük bir kıymatlı taş. bunlar yola

- düştü geldi padişah oğluydular. yol yürümemiş iz görmemiş. ehmet büyüktü
 ibrahimde küçüktü bunlar yürdüler geldiler. ibrahimin yuhasu geldi. bahtılar burada
 bir mezersenlik var. ibrahî'ma dèdi burada yat. ehmet şah dèdi yat burada ben
 gèderem. o köye sabahtan gelèrem. ibrahim burada yatmahta olsun. biz gelelim
 5 ehmet şaha ehmet şah gètdi kini o vileyetde de pedişah ölmüş. bir pedişah yapmağ
 istiyirler. o zaman kuş uçurtdular kuş kimin başına konarsa pedişah yaparlarmış.
 Kuşu uçurtdular kuş geldi ehmet 'in başına kondu. ehmet 'in başına konanda
 dèdiler. nerden gelüp bu salaḫana hardaydı bu. bunu döydüler. apardılar bir
 samanlığa soḫtular. bir daha kuşu uçurtdular. bu gètdi samanlığın penceresinin
 10 önüne camın içinden girdi gètdi bunun başına kondu. dèdiler ya bir göynek yöz
 görmemiş, rüfet yememiş èle èysinemi bunu yapaḫ biz. geldiler sordular ki; ya sen
 nesin necisen dèdi neyini soracaḫsan neyini söylesem yalan diyecaḫsın. zamanında
 meñde bir pedişah oğluydum. ehmet şahı pedişah yaptılar. biz gelelim ibrahime ama
 ibrahime Allah bir güzellik vèrmiş kini sıfatı zeliḫa 'nın Yusuf 'u gibi güzelidi. o
 15 mezersenlikte de ḫaramiler gider sağdan soldan vurandı kırardı. ne yaparlarsa
 gètirerdiler. o mezersenlikle taksim èderdiler. geldiler mezersenlikte altı yèddi
 yaşlarında bir oḫlan yater. o ḫarambaşı dèdiki o büyükleri ben kaç senedir bèle güzel
 bir uşah görmedim. Mal mul ne olarsa sizin ama muni bāa vèrin dèdiler ki olur. bu
 gètdi bunu Kendisine oḫul yaptı. ama bu başka bir vilayetde Kendisine bir Karı almış,
 20 dèmiş oḫluma alıram ama Kendisine alacaḫ dèdi oḫlum yirmi senede ey oldu. meñ
 ibrahimi götüreyim diyem oḫlum budur. alem gètirim ibrahimi yolda öldürtürüm.
 Karıyıda Kendime alem. bunlar gètdiler vapura bindiler gètdiler. efendime söyleyem
 şehère geçtiler. dèdi at bu meñim oḫlumdur. meñ buna istiyirem. dèdiler hay hay
 hêç Kızı vèrmeden biz o Kızı buna Kurban èderih'. İbrahim 'e bir baḫan bir daha
 25 baḫmağ istiyir. bunlar hazırlıḫlarını yaptılar Kızıda oḫlanıda aldılar. vapura bindiler
 gelende ḫaram başı' vapurcuya dèdi al sana bu Keder altın bunu at deryaya. para
 her şeyi yapır. İbrahimi götdüler atdılar deryaya öldürmiyen Allah adamı öldürmez.
 bir tipi Kālḫtı bir dalğa Kaḫtı ibrahimi vurdu çıḫartdı kırağa. ibrahimi kırağa çıḫartdı.
 biz gelelim ehmet şaha ehmet şah şah oldu orda ibrahimin fotuḫrafını çıḫartdı.
 30 bütün vilayete daḫıtdı. dèdi bu namda bu nişanda böyle bir adam varsa kim getirse

- ben onu dünya malın Kan edecağım hāa bölemi böle ibrahimi vurdu çıkartdı Kırağa. ne var elbise üstü yohtu. bir çowan iras geldi buna. çowanda ehmet şahın çowanıdır. ha ha geldi bu çowan dèdi neÇisen dèdi neÇi olacagam Kaç gündü acam. beni böle yaptılar meni deryaya atdılar. çowan getirir buna bir tohlu kesir yedirdi. dèdi seni
- 5 aylıhçı yanıma alsam olur. dèdi olar. ordan Kaçtı gètdi bahtı kim bir adam halva sater. dèdi ben aÇımdan ölerem. biraz ekmeñnen halva vèrdi. halvaÇının ismide musa dır. musa bahtı buna dèdi çalışmassan mı burada. dèdi çalışıram. dèdi yömiyen Kaç. dèdi elli lira. ibrahim orda halva saterdi. halvacı musa orda günde elli lirelik halva satırdı. ibrahim satdı günde yüz elli lirelik halva Kızlar gelinler buna
- 10 baħmaħ içün gelerdi alardı. bele Kaldı. ħaram başı geldi gördü bunu. bele dèdi bu nèrden geldi burya çıhtı. gètdi Kāsaba dèdi kim burya ben bir Çocuħ gönderecağım. onu bi öldürün göyneğini bana vèrin. ne Keden altın istesen verecağım. bu da helvaÇı musanın orda çalışır. ibrahim geldi şey dedikini ħaram başı ula ula oğlan ismin nedir. ibrahim al bu parayı gèt Kāsaptan et al götü o binanın birine. bu gètdi
- 15 kasaptan et almağa derħal bële atdılar yere öldürmeh’ istediler. bele bahtı biri ehmet şah dağıdan fotuğrafa benziyer. ula dèdi gömleğini bāa vèr Kaç. gömleğini ona vèrdi buradan Kaçtı. kaçtı gètdi ħaram başıda Kariyi getirip zembilñen çıkarıp üçüncü Kātda yatırır. Kariyi ibrahimin namına gètirmiş. Kari ibrahimi görer görmez seslendi. dèdi ay ibrahim men seni arirem sen kimi arirsen. o zaman zeñbil diyerdiler
- 20 şimdi asansor diyerler. zeñbilneñ indirdi ibrahimi aldı yanına. bu gètdi Kāsaba ne yaptız öldürdün mü? Kāsap dèdi öldürdüh’ al onuñ elbisesi Kanlı elbisesi gètirdi. dèdi ħanım ħanım al bu da ibrahimin Kanlı göyneği. indi ne dêrsen gözün kesildi. dēen de dèdi ula beni ne zaman öldürdün dēende. yahudu Kaçtı doğru ehmet şahın yanına ibrahim Kardaşı şah olup ehmet şah. dèdi bi tenesi gelmiş benim aileme
- 25 sahip çılmış. şimdi de ne Kariımı vèrir ne beni orya biraħır. ehmet şah almış dört tene polis gönderdi bunları sesledi inmediler ne çare ètdi. dèdi bunları ateşe vèrin dağıdın. neyse oyanı beri derken uzatmiyem derken indi geldi ibrahim ne var dèdi. senin pedişah çağırır. gètdi pedişahın yanına ehmet şah benzetdi ibrahimi Kardaşına, dèdi sen niye bu adamın Kariısına sahap çıkarsın men sahip çılmamışam o beni
- 30 götürdi oğlu diyerekten. men mezersenlikte Kalmıştim. beni Kardaşım biraħtı gètdi

ben mezersenlikte almıştım. buna oğul oldum. bu g tdi arı aldı benim namıma
arı ona sahip çılmadı ę rd  beni aldı yanına. d ende sen n relisin d di bende
zamanında bir şağ oğluydum. babanın ismi neydi. d di z lali şağ. ehmet şağ tağtan
bayıldı geriye neyse bu un oluna mololuna girdiler  ylediler  p şt ler,  ylediler
5 ağladılar d di şimdide d di bu dursun orda. yahudiye d di sen burada bekle.
 owana d di sen mi buldun ? evet ben buldum. suya atmıştılar g tdim oyun
kestim senin oyunun. d di g t o s r  Kendinin olsun. halva ı musa ya d di sen mi
 alıştırdın onada ikram da bulundu. ondan so ra asaplara  ağırdı. asaplar d di biz
foturafa benzetdik  ld rmedik. asaplara da hediye. ondan geldi yohudiye,  aram
10 başı ya d di buna bir tene cellat lazımdı. elini bağlamağ lazım, boynun aręasından
vurmağ lazım. onuda orda  ld rd ler. ır  g n ır  ge e davul zurna yaptılar.
 brahim e onu aldılar nikağladılar.  brahim de oldu şağ bu da b le bitti.

S yleyen :  smail Kara, Cengiz Dursun

15 Derlenen : Hikaye

(8-a)

zamanın birinde kerim paşa diye bir paşa varımış. kerim paşasında nevroz isminde
bir oğlu varımış . birg n g der sekiz sene, on b ş sene gezir mısırdaki gelende iki tene
 anımnan gelir. arı alır gelir. gelene yolda kerim paşanın  owanıda oyun
20 otarırmış.  owan buna rast gelir.  owan b le bağer diyer bir adama iki g zel
v rmezler. bu g zelleri n rden aldın geldin.  owan diyer ya buların birini bana
v rirsın yada bu  ombah nan senin başını ezecağım.

gelerdim mısır  linden

25 duman aldı yolum  owan

 ekerem mısır ılıcı anadaram

kan ucunnan

çowan bir Allah yolunda

el vurma sinem teline

vêrmerem gurbet éline

5

diyarbekir elim çowan

nevruzam sine dağlıyam

derdimi kime ağılyam

kerim paşanın oğluyam

10

diyarbekir ilim çowan

dêyende biz kepenek dêriz (keçe) onu atır . Kaçır müjdi'ye kerim paşaya müjdi'ye
Kaçanda derkini sorun bu deli çowan gelir neye gelir. dêr padîşahım sağolsun
navroz geldi. iki tenede hanım gêtirdi. dêr gêt otardığın Koyuna sahi'p ol. dêyer
15 men istemerem o Koyunu dêyer be ne istersen. dêyer o altındaki keçeyi vêr özüme
hılih' dikecağım.

Söyleyen : Cengiz Dursun

Yaşı : 55

Tahsili : Okur- Yazar değil

5 Yer : Yazılı Köyü

Derlenen : Günlük Olaylar ve Şarkı

(9-a)

yıl bin dokkuz yüz doḡsan iki babamın diři éle ağriyer éle ağriyer neyse cengiz diyer alḡ beni doḡtura götür. ay baba be seni doḡtura nasıl götürem araba yoḡ. 10 dèdi ay engiz, évin yıḡılsın diyer. diř ağırsı eken var mı? bi ekene sor. dişin ağırsini kulaḡa, beyine vurur. sıfata vurur. sıfat dèdiğimiz yanaḡ terekemece anlatıram dine. babam durmur ay cengiz ben ölireme kaḡ beni doḡtura götür. araba yoḡtu. baḡalım cengiz bu babasına ne gibi bir türkü söyliyecaḡ

15 ağrıdı babamı dişi

böyle dir hep onun işi

gètdi sonbahar geldi ışı

göze duman doldu şimdi

göze duman doldu şimdi

20

yürek oldu parem pare

ay cengiz bu Tişime yoḡtur are

ıraḡ cengiz teyip ara

ara bula bilsen şimdi

oğlum cengiz dohtur ara

ara bulabilsen şimdi

5

ay baba

yaşın vardı elli dörde

ihtiyarlıhta geldi başa

10

hayatında döndü Kışa

Kar yağdı buz dondu şimdi

yaşın vardı elli beşe

hayatında yandı Kışa

15

yıl bin dokuz yüz dohsan ben halamın Kızına aşılı oldum. neyse geldim babama, babam değirmende un öğütür. dedim benim dayım halamın Kızını bana istêr ne dersen. dedi oğul sana vèrmezler. dedim niye vèrmezler hele sen bi gêt iste. neyse rehmetlik dedemde dedi ki. oğlum sen babanı Kariştirma men bu Kızı sâa alacağam.

20

ben de gêtım. bağalım bu çırağ cengiz bize ne diye çağ

sürünüzede çoban olam

	sürünüzede çoban olam
	Kapınızda nökeriniz <u>olam</u>
	seni Kollarıma salam
	gel Kaçalım hıalam Kızı
5	seni Kollarına salam
	gel Kaçalım hıalam Kızı
	sürümüze çoban <u>olma</u>
	sürümüze çoban <u>olma</u>
10	Kapımıza nökerimiz <u>olma</u>
	seni kollarıma salmam
	ben gelemem hıalam <u>oğlu</u>
	ıydirin suyuda serin <u>ağar</u>
	ıydirin suyunda serin <u>ağar</u>
15	seni hêç kimseye êtmem yar
	ancağ ölüm ayrı Koyar
	gel Kaçalım hıalam Kızı
	anam duyar babam duyar
20	anam duyar babam duyar
	peşı'mize atlı Koyar

gelen nasıl bize Kıyar

ben gelemem h_ıalam oğlu

- 5 sonun da neyse sonunda evlendim. aldım Allah dedemdende razi olsun. Allah dayımdanda razi olsun. Allah babamdanda razi olsun. çünkü ben bu dünyada sevdiğimi aldım. Kıurban olduğum Allah herkesi sevdigine Kıavuştursun. şimdide bir türk_ü peşine söyleceğim .

geldi'm istanbulu bursayı neyleyim

10

unutmamda çayırında yeşil dereyi

yemedim gurbetde ballı böreği

ële anamın erişttesi düştü yadıma

oy oy oy

15

sıra sıra bezetmiş otağlar

Kapımızda açmış dallı budağlar

ağraba durmuş bize yeke a'hmetler

söyledim söyledim söyledim

20

aras aras han aras

bingölden K_ıalhan aras

al sevdamı başımdan

hazardan K_{al}han_{ar}as

aras K_{ur}banın_{ol}am

o K_{ız} ne t_{ez} yetişdi

5

arasın_uyluğuna

K_uş K_{on}ar yaylımına

cefa çeh'tim ter d_öktüm

emeğın g_{et}di boşa

10

arasın_uyluğuna

kuş K_{on}ar yaylımına

daha ben neyidim ki

15

babam sende_n ayırdı.

şimdi yıl bin doK_Kuz yüz dohsan üç benim oğlum éle hestedir. éle hestedir.
havale geçirir K_{ar}ı dedi cengiz inan_u Allah'a bu doğrudur. neyse biz paşanın_oğlu
20 K_{uz}uya dediğ' acele gel. benim oğlum havale geçirer. neyse bunu götürdüh'
dohtura. dohtur dedi iyiki getirmişsiniz. Çocuğ havale geçirer. bağalım cırağ cengiz
bu duruma ne deyecağ

5

şu binayıda yapan_usta oy oy
içinde de bir_oğlum heste
oğlum Kırbanın_olayım oy oy
aspirinde verem tane tane
şu binanın yapısına oy oy
Kuşlarda Konar Kapısına

10

aman da benim_oğlum neyleyim
başımıda alıp şu gurbet_êlde nêreye gideyim gideyim
varalımda gurbet_êli mesken_êdelim

15

boz bulanıġ şuruf çayı aġar mı ?
oy oy aġar mı ?
yāri güzel olan yārdan bıġarmı

söyleyen : Cengiz Dursun

Derlenen : Şarkı ve Günlük Olay

(10-a)

5

ne erken saçıma ağ Tüştü

ağarma saçım ağarma

neden Tüştü niye Tüştü

ağarma ey saçım ağarma

10

günler gelir zamam geçer

kalbimden Kan ahar geçer

ay haCı muhter, ı'smailsiz nasıl vahıt geçer

ağarma ay saçım ağarma

15

ay ana içerimde bir derdim var.

yol üste yorganımda var.

ay baba Tikilmemiş kefenim var.

ağarma ay saçım ağarma

Tikilmemiş kefenin var.

ağarma ay saçım

20

şimdide bir gurbet türküsü diyecağım. ben gurbete gètdim doḡsan Törtde.
 gètdim bir évde doḡsan mètre Kare bir evde, seḲḲiz doḲḲuz kişi Ḳalirdiḡ . ayakapı
 Ḳoymaḡa yer yoḡtu. he vallā. dayı, beni yazın gördün da èle bir dar yer ki rehmaṡli
 amca dêerki cengiz seni ayıracaḡız.

5

şu gurbetin başı gözü a'lamı

yavaş yavaş unutturdu sılamı

akarsuyu yaylaları yaramı

gurbet bana ben gurbete alıştım

10

köyümün daḡları Ḳarlı

hergün gibi içim yaralı

yılılası şu gurbetde duranı

gurbet bana ben gurbete alıştım.

15

20

	Söyleyen	: Fahri Dursun
	Yaşı	: 40
	Tahsili	: Okur- Yazar değil
	Yer	: Yazılı Köyü
5	Derlenen	: Hikaye ve Günlük Olaylar

(11-a)

- êvel zamam içinde halbur zaman içinde pireler berber iken dêve tellal iken. bir naիրÇı varimiş fakirmi fakir. bunun çocuğu olmurmuş gündüzden gèdermiş.
- 10 Զarısinnan dağlara naիրı otarırmış. gel zaman gèt zamam dağda bunlara bir tene dêv denk gèler. dêv bunlarnan tanışır êder. naիրÇının êvine gèler. naիր gündüz naիրa gidende dêv bunun êvüne gèlir. gel zaman gèt zaman bunun naիրÇını Զarısından bir balası olur.
- 15 dêv balası dêerler. naիրÇı bêle dağda düşünürken bitene ermiş buna denk gelir. buna bitene elma vèrir. derdini sorur dêrdini anlatır. dêer benim Զocuđum olmur. bitene itim var balası olmur. iki tene atım var balası olmur. bu bitene elma, bu almanın dêyer gètüresen evine bu almanın dêyer Զabuđını soyacağsan sennen Զarın yèyecađsın. çekidini de itine vèrecađsın. dêyer sizin balalarınız olacağ aradan epey
- 20 gèçer. gel zaman gèt zaman bunun itinin iki tene balası olur. atının iki tene balası olur. özünün iki tene oğlu olur. kendi oğullarının adını birini a'hmet birini mehmet Զoyur. itini'n balalarının adını birini eflen, birini toflan. atının balalarının birinin adını yel at, birinin adını Զırat Զoyur. gel zaman gèt zaman bunun bitenede dêvden balası varya gel zaman gèt zaman bu buni' anlêr. dêv diyer ben bu Զocanı öldüreceğım.
- 25 ben naիրÇıyı öldüreceğım men. balamnan senen beraber Զalacađım. naիրÇı da dêvün balasını êle sever. kendi öz balası kimi. dêyer ben Զapının arđasında

- saḫlanam bu içeri girende bunu öldirem. bunun dēvün balası naḫırÇıyı çoḫ sever, naḫırÇı babası olmıyanı. gelir gidi'r dēvnen anasını dinliyir. aḫır naḫırÇı gelende naḫırÇıya dēyer ki ben senin dēyer boynuna binecağım kapının arḫasında döv saḫlanır dēyer içeri girende bunun başını kesecağım. naḫırÇının dēyer baba men
- 5 senin boynuna binecağım baba diyer. naḫırÇıya dēyer dēyer içimden éle gelér men senin boynuna binecağım. gelér içeri girecaḫken dēv baḫer öz balası vurmer. neyse o gün éle geçer. bunlar gène Kõnuşur dēyer arvat dēyer kapının altına gizlen ayaḫlarınnan kes dēvün balası dinler kapının arḫasınan gider. dēyer baba gel. sen benim boynuma bin eve girende. dēyer oğlum beni götüre bilmezsen. dēyer ben
- 10 ben dēv balasıyam. seni götürerem. bunu boynuna alır. içeri girende dēv vurmaya Kālḫer baḫer gène öz balası, vurmer neyse sağında gizlener, balası sağına girer . diyer solunan gizlen balası solundan geçer. baḫer dēv bu iş béle olmıyacaḫ (dur da hele) ondan soñra dēyer peki nasıl edaḫ dēyer öldüraḫ, batıraḫ getirerler çöle naḫırÇı garı'ban adam naḫırÇınında bişeyi Yoḫ géder. dövnen avrat geler. naḫırÇı
- 15 yatarken naḫırÇıyı öldürürler. batırırlar naḫırÇı orda ölür. naḫırÇının balaları Kālır. Çocuḫlarınida dēv sahiplenir.

- Söyleyen : Bahar Dursun
- 20 Yaşı : 83
- Tahsili : Okur- Yazar değıl
- Yer : Yazılı Köyü
- Derlenen : Hikaye, Günlük Olaylar ve ḫengel Yemeğinin Yapılışı.

(12-a)

- 25 sabah onu Kavururduḫ yağnan Kıpırmızı olurdu. südü Tökürdüḫ bir Kuvlu Kāzan Karıştırırdıḫ pişirirdiḫ éle olurdu ki ne bilem béle ki tabaḫlara düzürdüḫ otuz

Kırh tabaḥ. o akşamada ḥaşılı daḡ eylirdik bir sini eski zamanın Kaleyî sinisidir. Kalaylı sini heri alırdı bir Kaşıḥ . ḥaşılıda bir bada yarma Tökürüh' yarma evelik. soğanı , yağ, Tökürdüh' Kaynıyı'ridi pişerdi. çekeridik dizirdik tabaḥlara here biri yiyerdi. çekilerdi giderdi.

5 ḥengel keserdik övlüye. otuz künde bèle bèle künde otuz kırh adamidih' yiyerdih'. heç ne dövüşümüz varidi. veli bilir bu yazıḥ nere bilir. benim o Kazanım hele durer. vallah benim Kazanım hemî Kayner. çorba pişirerem, ayran çoprası pişirerem. ben hemî işide yapı'ram. indide herkes bir evim olsun. varmı uşaḡın ikisi bēşi bi yerde.

10 nevrüz bayramı olurdu. ay balam nevrüz bayramında Kız, gelin ḥoroz bendine gèderdih', bir bulaḡa. bulaḡın başında orda oynıyana, gülene, orda çimene, su getirene zezem suyudu, ha zezem suyudu. orda tee Törde oynuyurdular. güllürdüler

15

Söyleyen : Fahri Dursun

Derlenen : Hikaye ve Günlük Olaylar

20

ismim fahri dursun 50 yaşındayım 2 çocugum var. biz tāa Kavkasyadan Kara papaḥ_denen bir ırḥdan geliyoruz. o zamam artıḥ bizde dērler Kaça Kaç döneminde. rusyadan ıḡdırın ḥacaḡa dēnen bir köyüne yerleşüfler yirmi yirmi bēş yıl ıḡdırın ḥocaḡa denen köyünde yaşarlar. fakat orada çoḥ ērmeniler tarafından huzursuzluḡ éildikleri için ordanda Kaçarlar. Kaçtıḥları zamanlar yollarda çoḥ çileler çekerler. 25 çoÇuḥları yollara bıraḥırlar. kendi öz amcamı küçükmüş daha yürümüyormuş yolun

kenarına bırakmışlar. yolun kenarına bırakmışlar getirememişler yorulmuşlar artık. yaya, öküzlerle, eşeklerle gelmişler. éle bir hale gelmişler Kadınlar açlıktan susuzluktan yorulmuş artık kendi yavrusunu yolun kenarına bırakacak hale gelmiş. artık götüremez hale gelmiş. sonra ahırabanın biri dayanamır dönür geriye ağlarmış amcamı alır. daha bebek yaştaymış. buraya geldih'leri zaman bizim Köyde burada her taraf çalılık ormandı. ekin ekecek' hiç bi yer yok. işlenmiş hiçbir yer yok o halde o vaziyetde bir yermiş burası. geliyorlar ahırda érmeni damları varı'mış érmeniler o zamam savaş döneminde érmenileri buradan Kovaladıkları zamam geliyorlar ki burada yapılı bir köy var. ahırlara girerler. ahırlarda Kocaman Kocam camışlar ,

10 öküzler zencirnen bağlı açlıktan mırdar olmuş. bırakıp Kaçmışlar açlıktan mırdar olmuş. burada Kalan érmenilerde varı'mış. o zamam dedem rehmetlik anlatırdı dèrdiki érmenilerle beraber oturur aynı surfada yemek' yèrdik. aynı sufradan su içerdik. ama bize zulmeden kúrtlerdi. kúrtler bize zulmederdi. gelèrdi évde oturur yerlerdi çıkarken ne varsa çalar çıkarlardı. buraya gelmişler burada éle bir yohluğ

15 çekmişlerki her yerin bir ağası varya bizim köyünde bir ağası varı'mış. bunun işte dèvesi çoğımış. heyvanı çoğımış bu o zamam gelirkene çoluğu çocuğu büyük olduğu için heyvanlarını bile getirebilmiş. getirdiği için burada durumu éy olmuş. insanlar ağanın Kapisına gidif, çalışıf bir tas Katık almağ için, çoluğuna Çocuğuna bir tene yayla eppeği almağ için akşama Kete faruğ ağaya çalışırlarmış. faruğ ağa éle

20 bişeymiş merhametli bir adamı'mış. Kapisına gelen adamı hiç biyere aç bırakmazı'mış. aç bırakmazı'mış her kesin yemeyini verèrmış. işte o zamamlarda bize ahtarılanlar anlatılanlar.

işte Kúrbán bayramının sabah ezeninden bir iki sāt önce sabah ezeni bitene kadar. çeşmelerden zemzem suyu aħarmış. o şekilde bir inancımız varı'mış ordan

25 gelen. zemzem suyu onuda herkes toplarımış çoluğunu Çocuğunu uyandırırımış. sabah_ezenine kadar herkes çeşme başına gèdermiş. o zemzem suyundan içelim ki temizlenelim. o şekilde bir inanç varı'mış. gèderlermiş herkes Kúrbán bayramında sabahında o sudan içermiş. Kúrbán bayramında bayram namazına camiye gèden herkes bir tasın içine Tuz, Tuz varmış. o Tuzu getirer herkes hoca başında dualar

30 oħurdu. dualar oħuduhtan sonra kesilecek malın yanında götürürsen kesilecek mala

mutlağ o Tuzdan yalatırsan. o Tuzdan yemesi lazım o Tuzu yedirdikten soñra herkes
 Kıurbanını keser pay éder évlerine götürürler.

bi de baca, baca dérler bizde nevrüza bizim şeyimizde baca, baca. baca
 bacaya hazırlanmadan önce eski yünden Kıoyunların yününden yumağ yaparlarmış.
 5 yumağ déerler bizde yünden ip eğrilerdi. analarımız onu béle top şeklinde yumağ
 yapar. Kıaz yağının içine koyardı. Kıaz yağını çekerti emerdi. éyce sulanırdı baca baca
 olacağı gün nevrüz dénen bizim inancımıza göre yazın gelişidir. baharın gelişidir.
 bizim bayramımızdır. yaz bayramımız bu t̃āa kafeasyada Kıara papağların yaptığı
 şeydir inançtır. hāla devam éder. günümüzdeki şeklinide sen nasıl yorumlarsın
 10 yorumla. gelir burada o şeyleri Kıaz yağının içine Kıoyardı baca baca alacağı gün
 ağışama doğıru onu ateşnen yağıardı atardı havaya yere düşerti bi daha alar
 atardı havaya, sönmezdi. gaz yağı şey olduğı için çeh'tiğı için sönmezdi. onunda
 éle Kıutlardı. babalarımız şehirlerden gelir. bize şehirden baca bacaya bi şeler
 getirirdi. elma çümkü devamlı bulamadığımız şeyleri elma, portakal onu o gün
 15 bayram şeklinde Kıutlardı. bizde Kıadınların eskiden Kıızların baca baca şeyinde
 sabah namazında ergelik Kıızlar, genç Kıızlar, Kıocaya gidecağı Kıızlar toplanırlardı. bi
 tane yaşlı Kıadın eşliğinde evdeki tezeğı Kıaz yağınan şey éder. şananın (dirgen) ucuna
 tağarlarmış şanayı bilersen dirgen ucuna tağarlarmış parmağılı şanaya herkesin
 başında bi tene tezek yana yana çayın kenarına giderlermiş. bildiğimiz ağan dere
 20 giderlermiş. orda dereye girerlermiş ki bağıtmız açılsın, bizi alan adam éyi olsun.
 gètdiğimiz yerde huzurlu olalım. gètdiğimiz yerde mutlu olalım. böyle bir alene
 inancımız varımız. giderlermiş herkes orda o götüreri Kıadına herkes kendi
 göynünden ne Kıoparsa yaptığı leçer'ler, yaptığı oyalar, işlemelerden herkes bir
 boğça yapar. götüreri Kıadına hediye éderler bunlar türkü söyliyeller. nanay
 25 söyliyeler giderlermiş. çeşmenin başına orda suya girerlermiş o zamam kendilerince
 o toplumun inancına göre her yerde huzurlu, Kıavağına çıhacağı herifin erinin ona éy
 bağıması, çoçuğlarının éy olması için éyle bir inanç varımız.

S Söyleyen : Yunus Elmas

Yaşı : 105

Tahsili : Okur- Yazar değil

Yer : Yazılı Köyü

5 Derlenen : Hikaye ve Günlük Olaylar

(14-a)

geldiğimizde onların her bi şeyi varidi. şimdi Kardeş, Kafkasta gelen kimi zuluman geldih'. ermeni bu köyün içindeydi. ermeni Kaçtı biz evinde Kaldı. neler gördüh', neler gördüh' o zamanlar dêve varidi. bêle arabalar tahsımahsı yoħudu. o zaman geçim zordu. herşey varidi. herşey çalışmaħ nasıldı çalışırdı. ermeniye Kovaladı. tırpanı Kaldı eşyası Kaldı. Kaç tene evi varıdı. biri benim evimdi burası dêve vardı. o zaman dêveyinen geldih'. ordan burya geldiğimde yirmi yaşındaydım. her şeyi bilirdim. buğdayı ben biçtim. ermeni buğdayını ermeniler buğdasını sapını bıraħtı gêtı. mehmetgilin ordaki tarlayı biçmiştiħ' tırpanan biçtiħ'. ollar Kaçtı kendimize aldı. heyvana yem yaptı. malıda Koydular gêtıdiler. varıdı Kōunları varıdı. keçileri varıdı. hepsi Kaldı bize neleri varsa hepsi bize Kaldı. bi şey götürmediler. Koydular Kaçtılar vallah ne bilim şeyden türkiye askeri baskın mı yaptıysa neyse buradan Kaçtılar. onları ben bilmirem gördüğümü diyirem. Kaç senedir burya geleli onlar bıraħtı Kaçtılar. biz buğdayı döğdüh' yığdı içeri. eşyaları Kaldı. öküznen dövürdüler, şumullediler. motor yoħudu. dört tene öküz iki tene adam tarlayı şum éderdiler, Kaldırerdiler. dişli tırmıħlar varidi. tarlayı düzelderdi, ekerdiler.

biçerken de tırpanlardan bêş altı tene tırpancı toplanırdı. genelde gençler ondan soñra öküzü yüklêrdiler. getirifler hırmana yığdıdılar. yuvarlaħ bir şekilde buğdayı sererdiler. êyce Kıruduħdan soñra Ken deeler tahta şeklinde bêle Kayıħ şeklinde. altına öküzün ayağına vurulan nal, o nalları ters tarafından ona çaħarlardı. onu Kem yapalardı. ağır bi şey Koyardı. döğerdiler dövduħ'çe o ezilirdi. toplurdı

- tekrar. tam şimdiki patosnan saman şeklinde gelirdi sonra onu tığ dedih'leri şekilde uzun o şekilde yığarlardı. rüzgâr nereden gelirse o terefe şanayla savururlardı. buğdası bir terefe ayrılırdı. samanı, rüzgâr bi terefe ayırırdı. ayırdıktan sonra bunu helvınen avratlar toplanırlar, yaşlı kadınlar, avratlar, gelinler toplanırlar. helvınen
- 5 bunu helvırden geçirirdiler. Kalan samanını helvınen ayırırdılar. Taşkırnan ayırırlar. Taşkır daha büyük deliklisi helvınen. ayırdıktan sonra bunu deırmenlik ayrı, Kışın yiyeceği deırmenliği ayırırdılar. mesela bir evde Kaç kişi var, on kişi var elli kişi var. ayarliyêrdiler hesapliyêrdiler. bu adam kaç teneke un yêr üç teneke ayırırdılar. onu götürürdüler un yapardılar. payız ayında hani souduktan sonra öğütürdüler.
- 10 souduktan sonra unu öğütdüh'leri zaman onun ekmeyi daha iyi oler. sıcakken öğütdüh'leri zaman daha iyi olur. souhken öğütdüh'leri zaman daha iyi olur. oda artıh nasıl bi şeyse bilmiyorum. öğütdürdüler. Kalanıda aynı tohum benim anlatdıklarım bolluhtan yana. ele insanlar varımiş. rehmetlik anam anlatêrdi dêerdı; afedersın atın pisliğinden arpayı toplıyip, atlara arpa vêrirmiş askerler. onu at sağ
- 15 atêr. onu atın pisliğinden toplurmuşlar, yıhêrmışler Kurudurmuşlar o arpayı eppek yapır yiyermişler. Kadınlar tarlası olmayan hêç bi şeyi olmaya Kadınlar tarlalara gêdermiş tarlada tırpannan buğda biçerken düşen kelleleri teker teker çıhardıp toplarlarmış. getirirlermiş bi tene halının kilimin içine Koyar dœerlermiş onu savurarlarmış. yohmuş yanı çünkü o zaman öküznen yapılan o Kedermiş baharsın
- 20 köyde iki evde olurmuş. tarlada var ama Kaldıramermişler onun için çoh yohluh çekmişler. ordan geldih'leri zaman nêrde ne yapacağını bilmirmiş heyvanı yohmuş. adamlar eti heyvan hastalayınca ölünce yêrmış. mesela ahörunda heyvan var bu hastalanacağ, ölecağ ele et yiyecağlar. yohsa et yoh yanı o hayvanı kesip yese ne olur. süt olmaz, yoğurt olmaz, pennir olmaz her şeyden yohsun olacağı için titrermiş
- 25 heyvanı öldüğü zaman. hastaladığı zaman et yermiş. genelde evde yedih'leri şeyler. bende çowanlıh yaptım. o zamanlar yohtu. gelêrdih' rehmetlih' anam biz êvdamı dêerdih. êvdamı sekisinde otururduğ Katıh bir ez de eppek verirdi. darı eppeği biz onu batırar yiyerdih tekrar Kōuna giderdih. çayımı şeyimi hêç bi şey yohtu. çayı eskiden şeyden ığdırdan, birde Karsın bir şeyi var Kağızmandan öküzlernen erik
- 30 getirerdiler, pestil getirerdiler ondan sonra üzüm getirerdile. Tut getirerdiler. bunları

adamlar getirerdiler. tarlada öküznen sabannan çalışan tarlayı Kıldıranları gezerdiler satardılar. o zaman çayı, çay olduğı zaman şeynen üzümnen çay içerdih. şeker yoğ çayı üzümnen içerdiler. şekerı bağlardılar evde şekerı olan evdamına bir yere asarlardı. orda eve, sayılan bir ağa gelende. o şekerı ordan indirerlerdi. onu

5 Kırarlardı. küçük küçük tabağa Kıoyarlardı onu mısafırın önüne Kıoyarlardı. ocağ deyilen bi şey varıdı. ocağ bir Kıonağ gelende ocağ dèrdiler evdamında bir köşesine ocağ yapardılar. o gece orda yarma pişirerdiler. et pişirerdiler, ayran aşı yapardılar. o gece o ocağın üstünde hamısı pişirèrdi getirèrdiler. böyle zorluğlar içinde bele mısafır perverliğ yapardılar. eve gelen Kıonağa bir yer vardı. ora açarlardı. bizde

10 konağ döşèğı dèrler. sadece Kıonağ gelende Kıonağa o döşèğı açırlar, o yorganı, o yastığı açırlar. kendi ev halkı onu kullanmaz Kıonağa saygıdan hõrmetden Kıonağtan başka o yatağta hèç kimse yatmaz evünde ne varsa Kıonağ geldiğı zaman herşeyin en iyisini Kıonağa yedirirdiler gelen Kıonağ ondan razı gètsin. en iyisi ne varsa Kııyısında köşesinde ne varsa Kıonağın gözü önüne gelerdi. gèdende desinki ben filanın evüne

15 gètdim beni èle bir ağırladıki èle bir ağırladıki daha o kadar olur. tũy yastığta, yũn döşekte yatırtı bu şekilde anladardılar.

20

Söyleyen : Fahri Dursun

Derlenen : Eski Sosyal Yaşam

(15-a)

25 eskiden o taraftan geldih'leri zaman insanlar ayağına giyecañ hèç bi şey yoğudu. çarığ deriden çarığ yaparlarmış. deriden keserlermiş yuvarlağ şekide

kernarlarını delermiş. ayağlarına geçirif bağliylarlarmış. o deriyi bèle onlar dêveye gètih'leri zaman çöle uzağ yere gètdih'leri zaman tāa gèdif dönene kadar kenarında ot Koyarmış ordan tāa gèdif gelene kadar o çarış onların ayağından çıhmazmış. getürüf ayağınnan . rahmetlik dedem anlatırdı dēer ayağımızdan çıhartdığımız zaman derisiyle beraber çıharmış. o halde gelirmiş. ayağKapı yoğmuş üslerinde bişey geydih'leri zaman eskiden nenelerimiz Kōuyunun yününü giderdiler çayın kenerında yihiyerdiler. soñra getirerdiler. bunu Kereğ dèdih'leri bir tarağ varıdı. aynı inne gibi çuvaldız innesi dēerler aynı tahtanın altına Koyurdılar onu. onda tarardılar yünün içindeki pis, toz içinde ne varsa onu da çıharırdılar. soñra getirèrdiler bunu teşi

5 zaman derisiyle beraber çıharmış. o halde gelirmiş. ayağKapı yoğmuş üslerinde bişey geydih'leri zaman eskiden nenelerimiz Kōuyunun yününü giderdiler çayın kenerında yihiyerdiler. soñra getirerdiler. bunu Kereğ dèdih'leri bir tarağ varıdı. aynı inne gibi çuvaldız innesi dēerler aynı tahtanın altına Koyurdılar onu. onda tarardılar yünün içindeki pis, toz içinde ne varsa onu da çıharırdılar. soñra getirèrdiler bunu teşi

10 dēyerler başında bèle tomta bi şeyi var görürsün bèle bir tahta onu bèle teşide eğirediler. eğirmeh' yanı burardılar. burardılar o yün bèle çevirdih'çe yün verèrdiler. burup ip yapardılar. soñra örerdiler Kazağ yapardılar. eldiven örerdiler, papağ örerdiler. uşağa tuman yapacağlar eski nêrde çul, bez tutardılar keserdiler çocuğa èderdiler tuman. tuman yanı pantol, şalvar Tiker yaparlar çorap çırış olardı. bèle bi şeyi ben burada gördüm. çorabı tutardılar diyelim bir çorabın parmağı çırıştır onu tutardılar ellerinnen soğardılar, kenarını Tikerdiler. kenarını Tikerdiler o deliklerin kenarını Tikerdiler o sağlam tawanı bu çırış tawanı Kıpaddı o sağlam burunda onun çırış burnunu Kıpaddı öyle gèerdiler öyle gèerdiler.

15 şeyi ben burada gördüm. çorabı tutardılar diyelim bir çorabın parmağı çırıştır onu tutardılar ellerinnen soğardılar, kenarını Tikerdiler. kenarını Tikerdiler o deliklerin kenarını Tikerdiler o sağlam tawanı bu çırış tawanı Kıpaddı o sağlam burunda onun çırış burnunu Kıpaddı öyle gèerdiler öyle gèerdiler.

bi de eskiden ağalar var. bir de durumu èy olanlar var. bunlar da mesele ne

20 varıdı eskiden. baldon varıdı. bura da paltoya baldon dēyerdiler. baldon varıdı bi de seKKiz köşeli şapKa varıdı. bu belli adamlarda varıdı. mesele ben gèdecağım bi tanesinin ziyaretine gèdecağım zaman dēer gèt ay arvat yunusnan şafkayyla baldonu gèti. gèyinem gidem şehere gèdecağım. ay avrat gèt gèti. bağam bu günü vèrèr mi? onuda biri almamışsa sāa gelèrdi. sen onu giyinerdin onan soñra şehere gèderdiler. tezek götürerdiler satmaya askeriye tezek satardılar. öküz arabasına tezeği doldurardılar. sabah ezeninde buradan çıhardılar. tāa ağrıya Kèder. ağrı'yada o zaman Kara köşe dèrdiler. orda eski èrmenilerden Kılma bir kilise varımış Kara kilise dèrdiler o zaman Kara kilise ağrı adını ordan alır. Kara köşe soñradan adı ağrı olur. soñradan gelen şeyler bunu değıştirdiler. tezek götürerdiler babam anlatırtı.

25 tezek götürerdih askeriye dēer bize birer birer dizdirerdiler. Koymazlarmış biri

30 tezek götürerdih askeriye dēer bize birer birer dizdirerdiler. Koymazlarmış biri

olay bizim aKrebelerden oldu iki Tene aĥrebemizin gençlerini vurdiler kürtler.
on beş, on altı sene yıl olur. yanı sebepte hêç, tarla yüzünden gidip bizim
25 aĥrebelerin tarlasını ekmişler. bizim aĥrebede gêtđi. dèdi bizim tarlamızı niye
ekersèn. o da deli dèdi ben ekerèm benimdir. dèdi biraz tartıştılar. bunun êlinde

bışey yoĥ bu boş g tmiş. ekine g tmiş buĥda ekm ne. onlarda heri etmişler. o da g tdi herinin  zerine. dedi bu heri benimdir. sepem parani verem. o da şey  tmedi  ek r silahnan Taradı orda. so ra gen ler  ld . iki tene gen  ondan so ra barıştılar. şimdi gidip gelme yoĥ, konuşma yoĥ, bir o Keder ki yanı barış yaptılar. o Keter.

5  l m

zatan Allah ın emrinnen  len  l r. zatan doĥtora g t rerler. zatan  ylense  ylenir.  ylenmese de vafat  tdiĥi zaman getir rler. evde ĥoca gel r. millet yıĥılırlar defin  deller yıĥıyallar g t rer ĥak yerine biraĥallar. d ner gel ler. taziyelerini ver rler. oturan oturar oturmayanda evlerine giderler. yemeyini yaparlar. ĥayrını yaparlar, ĥayrını ĥayratını ver rler, s ra iskatını ver rler ne bilem işte b le işlerini yaparlar. aĥlıyalar aĥıt yaĥırlar. aĥıtda ben ne bilem ki bazısının  ocuĥu  ler diyer

yavrum, yavrum

bu d nyeden beni hasret biraĥtın yavrum

15 senin boyuna posuna  urban olaydım yavrum

sen beni n reye biraĥtın

 oluĥ  ocuĥunu n reye biraĥtın

20

sen bizi n reye biraĥtın

 o uĥ  oluĥunu nereye biraĥtın g tdin,

sen nerdesin

bizi niye d zde biraĥtın

sen niye bizi perişan etdin

yanı Kocaları falan ölürse de bèle diyerler. ahrabaları gène ölürse bèle ağlıyar
söyliyerler.

5

Söyleyen : Güneş Özbent

Yaşı : 52

Tahsili : Okur- Yazar değil

Yer : Yoncalı Köyü

10 Derlenen : feseli yemeğinin yapılışı, günlük olay

(17-b)

hamırdan açarız. yağlıyarıh. güzel fırına atarıh. kızartarıh. çaynan içerih. çöle
götüreriz.

15

20

Söyleyen : Gülpaşa Akkül

Yaşı : 86

Tahsili : Okur- Yazar değil

Yer : Yoncalı Köyü

5 Derlenen : Mani, Anı

(18-b)

altı Ƙardeşiz. yoh yarısı İzmir de iki bacı buradayıh. dağınıh hēpisi. türkü mü ?
ağlıma gelse

10 havada Ƙar sesi var
başında mor fesi var
yıharam dağlar seni
ardında yar sesi var.

15 bir tura tutduh Ƙancıhtan
gözleri göy boncuğdan
tula tula Kepilecah
Ƙuyruđunu bula Kepelecah

20 benim babam cemāat adamıydı. herkes severdi. hemi alimdi hemi müezzinlik
yaparıdı. bizi buraya babam görücü usulü ğocaya verdi geldih´ babamgil ordaydı.
sōradan geldi buraya anam, babam burada vafat etdi. doƘƘuz çocuğum var. Tördü

oğlan bês Kız. bunlar Allaha şükür hepsinin işi var. ha bu benim oğlum bu öğretmen, bu liseyi bitirmiş rençber bir oğlum sanat okulunu bitirmiş şeker de çalışır, bir Kızım genel liseyi bitirmiş gêne şekerde çalışır, bir oğlum şekerde çalışır

- vallā bu köyde olay yoḥ. olay oldu olduda iki tene genci vurdular, öldürdiler.
- 5 iki gencimizi olayda eskide düşmanlıḥ yoḥidi. bizim köyde çıḥardıḥ burda yayla yoḥ yaylaya çıḥarken o eski Kaçaḥlar zamanında benim babamı vurdular. vurdular yanı ölmedi. saḤat ḡaldı. o Kaçaḥlar gelēr yaylaya benim büyüḥ amcam varımıḥ o dēmiḥ ki tüfeh'lerini almıḥlar. amcam demiḥ ki vērin tüfeh'lerini. babam demiḥ ki vērmiyaḥ bunlar adam vurar. yoḥ vērin vurmazlar. vurmazlar ēle diyer tüfeh'leri aldılar. ḡarşı
- 10 tepe var. tepeye çıḥar çıḥmaz ḡurḡunladılar. ḡurḡun babama deger. babamdan çıḥanda bir ḡadına deger. ḡadının buradan deger. babamın buradan deger. babam ondan saḤat oldu. işte sebebide amcam oldu. vardı ya ḡırsızlıḥ da varımıḥ biz görmedih' ama ḡalan varımıḥ. atıda ḡırsızlar menḡur ḡırsızlar bavo varidi. bizim ḡınısta bavo var. bavo atnanidi. bavo ḡoḥ deḡerli ḡırsızidi. o herkesin evine girerdi.
- 15 sandıḥ kırardı. para ḡalardı, at götürerdi. vala ēy at bizde de varidi. ḡerkezler ḡırsız deḡildi. vallā terekeme dede yoḡidü. kürtler de varidi o bavo dēdiḡim kürtidü. vallā bēle birinin evine girmiḡtiler, para bēle sandıḡı varımıḥ ḡahriyar onu alēr bele tandıra atēr. onu bulamamıḡtılar dolu para kasa.

Söyleyen : Zekeriya Arslan

Yaşı : 60

Tahsili : Okur- Yazar değil

Yer : Yoncalı Köyü

5 Derlenen : Tarla İşleri ve Düğün Gelenekleri

(19-b)

meyram köydür Kırsın çıldıra bağlı bir köyüdür. meyramin tam anlamını bilemiyorum. aşağı yuğarı bu melmekete elli senenin üstündedir gelmişiz. burda buğdadır, arpadır, pancardır, yoncadır ekeriz. arpayı önce nadas yapallar. onden sōra
10 motornen motorun arhasına ya buğlu ya kulfetor. tohumu sebelller tarlaya ekimi yapallar.

babamın adı nebi annemin babasının ismi durmuş bunlar görücü usulü bizde şimdi görücü usulü gëtdiler. şimdi görücü usulu şöle hani şimdi adamın Kızını isteller.
15 Allahın emrinnen ben senin Kızını oğluma istiyorum. aha oda dëmiş ki ben Allahın Kederine bişey diyemem Allahın Kederi varsa ben Kızımı senin oğluna vereceğim. Allahın Kederi varsa veriyor. yüzüğü taşıyor. soñra düğünü yapıyor. gelini eve gëtiriyor.

Söyleyen : Hanpaşa Akgül

Yaşı : 78

Tahsili : Okur- Yazar değil

Yer : Yoncalı Köyü

5

(20-b)

bizim menşur yemeklerimiz hengelimiz varidi. haşılımız varidi. haşıl mı? haşıl da sobaya konur. su Tökülür güzel Karıştılır güzel haşıl olur. sarmısak döğülür yoğurtnan içine bişey Katulur ne Katulur yarmadur da yarma Katulur onan haşıl olur.

10 Kız istemeye görücü usulu giderih' Kız isteyeriñ Allahın emrinnen Kızı vérerler ya he déyeler ya yoñ déyeler. ondan soñra he ki déyeler geleriñ hazırlığımız göreriñ giderik Kıza üzük tañariñ nişan yapariñ kına gecesindenden giderüh' kına geceside aynı kına gecesi yapariñ türkü söyliyeller oynıyallar çatıñ yapallar yetmiş yaşındaki aklında türkü nêrden Kalsın

15

Kar yağar bardan bardan

yollar Kıpandı Kardan

ne gelen var ne giden

bir habar alam yardan

20

altı çocuğum var onyedi tane torunum var.

ikisi birleşerdi hırsız ziyareti déyirdik başka bir ziyerete giderdih' öküz arabasına çadır yapardılar. arabanın üstüne o çadırı arabaya binerdih' Kız gelin atlara bineridi. atlarnan cirit oynıyardılar. sürerdiler giderdiler şeye orda kurbanımızı keserdiler. yiyerdih', içerdih' akşam üzeri çıhar gelerdih'. keyfimiz çoğ iyidi hınısta torpağ

çalalıyı biz benide öküz arabasınan getürdiler hınistan buraya öküz arabasınan getürdiler. yaptılar öküz arabasına öküz arabasınan getürdiler tahsi yoğ araba yoğ öküz arabasınan gelerdih' düünümüz de ahırlarda olardı malın içinde.

atlara binmişiz güzel erkek atlara heremiz birini. iki tene kürt gelir. arhasında
 5 hıalı heybe dolu arpa ben atı sürdüm, bahtım o heybeli benim peşime bahtım, heybe Tüştü arpa Töküldü. kürt ıaldı nere ben gitdim. diyeride buna deyer gel sende sür. bu diyer yoğ yoğ ben süremem. he vallah kürdün arpasını marpasını Töktürdüm. ele güldüler o düzde pencar peh'lerdiler mi? çıhardılar mı? o millet bele durdu. buna bahtılar kürdün atı benim atımdan da eyedi öle pullu atidi benim atımdan da eyidi.
 10 ama süremedi bennen ben gëtdim kürdün heybe Töküldi, arpa Töküldi, yere Tüştü. da kürt ıaldı geride. birini de buna teslim ëtdim gitdim. o zaman gelindik gençti' tabı.

güllüovadan gelen sennen mi? geldih' atı ki sürdük üç atlıydı biri men biri baban biri hacı olacahtı canım güllüovadan bırahtı tãa bulanığa Keder

15

son çağımdı benim

dindirme ıan ağlarım

gençlik çırağımdı benim

20 vallā türkü çalardı. bizim köyde davul mavul yoğ. bunun babası söyliyerdı ıoca halay tutardı. bunun babası söyliyerdı bizde teklerdih' a bizim ikimiz

bizim vetan ayrı buraların vetan ayrı men hınıslıyam

yücedir hınıs ıalası

çohtu başım balası

o zaman ağızla söyliyerdiler davul zurna yoğidü kü bizde tek oyun var iki kişi karşılıklı oynıyardı.

nevroz bayramı déyerdik. nevroz bayramı gelince çerez, meyva alardılar bèle siniye Tökerdiler. onun içine de bir para atardılar bu para kime çılsa devlet onun başındaimiş onu tabağ tabağ dağıdardılar evin adamına. aha nevrozu Kutlıyardılar. yumurta pişirerdiler yerdiler. yani yemeh' o gün çoğ olardı. bereketli olardı. ateşte yağardılar damın üstünde ateş yağardılar. gençler Çocuğlar bizim óralar evler alçağ idi bèle çatı matı yoğ idi. onun üstünde ateş yağardılar. üstüne hoplanardılar gençler işte daha oda yoğtu oda Kalhtı.

10

Söyleyen : Yakup Yetim

Yaşı : 52

Tahsili : Okur- Yazar değil

Yer : Balotu Köyü

15

(21-b)

durum dolanım başıma

aşığından küsen dilber

gözlerini Tih' gözüme

ne men dërim ne sen dilber

20

mina gëtdin zebercetdi

ne dërsen Çana minnetdi

ël göçüp oda helvetdi

gel sen alam bu sen dilber

itirmişem maralımı

bir sinesi yaralımı

5

gündüz sebrü Kararımı

gêce yuğum çalan dilber

gurbani özüne beydi

yar heşreti gètdi deydi

10

ne dedim Ketrine deydi

bu men dilber, bu sen dilber

Yakup

ay hezeret bir zamana gelifti

15

alā garğa şuh Tellalı beyenmez

oğullar atayı Kızlar anayı

gelinlerde gaynanayı beyenmez

adam var ki gètmeyesen işine

20

adam var ki dolanasın başına

adam var ki ayran tapmaz aşına

danıştırsan yağlı nanı beyenmez

adam var dağları gezer serseri

adam var, geyinér üstüne deri

5

adam var, mesleh'ten yoğtur ħeberi

adam var, sultanı ħanı beyenmez

adam var dolanır seğranı düzü

adam var düşünür gülü nergizi

10

adam var geymeye tapmaya bezi

adam var, al gèyer şalı beyenmez

adam var, çoğ işler, eyler_ irade

adam var ki, yetebilmez murada

15

adam var ki, çörek tapmaz dünyada

adam var, yağ yèyer balı beyenmez

adam var ki, adamların şağıdı

20

adam var ki, anlamazdı nasıldı

adam var ki, heyvan_ ondan yağşıdı

din dersen, h   insani beyenmez

adam var destine veresen g  ller

adam var g  z  ne   ekesen miller

5 tufanlı abbas başına k  ller

ne g  ne   alıfsan arvat beyenmez

Yakup Yetim:

Toy Adamlar

başına d  nd  ğ  m toy adamları

siz de d  yin teze gelin oynasın

10 adını demirem elden ayıftı

gezmesi bağırmı delen oynasın

bir tuba boylıydı z  l  fleri deste

15 derdini   eh'meh'ten olmuşam heste

işaret eylerem anlayan Kesde

dostunun Kedrini bilen oynasın

duman geld   y  ce dağı b  r  d  

20 yar Ke  ri   eh'meh'ten canım    r  d  

bu mecliste   yleşenin birid  

yaşmağın altından gülen_ oynasın

dostlar arasında hey_ ola düzlük

olmaya hayınlıh, hem_ iki yüzlüh´

5 her elinde varidi bir ala yüzüh´

yüzüyü eline alan oynasın

şemkirli hüseyinem_ eylerem fegan

yaş yérine Tökerem Töker Kan

10 hem gelindi hem gözeldi hem cèvan

meni bu dertlere salan_ oynasın

15 elezker Karapapağların terekemelerin en ünlü şairlerinden biri şimdiye Qadar
Karapapağlar da onun şiirlerin aşılhar şarkı olarağ söylemişler yörelerde, kahvelerde,
köylerde hep bèle söylemişler şimdi onun şiiri okıyım size

20 perşembe gününde çeşme başında

göynüm bir_ ala göz hanıma Tüşdü

atdı müjgan_ ohun gèçti sinemden

naz-ü gezmeleri ğanıma Tüştü

işaret eyledim, derdimi bildi

gördüm hem gözeldi, hem ehli dildi

5

başını buladı gözünden güldü

gülende ğadası, canıma Tüştü

elesgerem, her élmiden ğalıyam

dèdim sen dertlisen, men yaralıyam

10

dèdi nişanlıyam özge malıyam

sındı Ƙol Ƙanadım yanıma Tüştü

15 hocam benim dedemin anlatığı bir aşık varidi kasap nebi. Kasap nebi diyar diyar, köy köy dolaşır. elinde sazı köylere gèder köylerde düğünlerde şarkı söyler, evlere misafir olurdu. bunun sevdiği hecer varidi çok uğraşlardan soñra Ƙavuştular. hecerñen ama gene de o sevdiği hecer istemese de yinede Kasap nebi yöre yöre dolaşır türkü söylemeh'ten vazgeçmedi yine böyle dolaşanda kasap nebiyi öldürürler. ğabarı anasınnan, hecere yetişir, hecer nen de anası bur da ona ağıt söyler o ağıtlardan oğuyacağım size.

20

ömür mênım, beht benim

dertli dèsen bağ menem

senden soñra dünyaya

birde dönüf baħmaram

bunu hecer söyler, hocam hecer Kaçak nebinin ölüm habarını alınca söyliyir.
dı'yeride anası söyliyir alır cenezesini önlerinde anasıda diyer ki

5

sene yaralı ğurban

bağrı yaralı ğurban

senin teze yarana

Ƙöhne yaralı ğurban

10

ay doğuf batar mı ola

ülkere çatır mı ola

ana babadan ayrı

dincelif yatar mı ola

15

ħoruz ben veren yerde

yarın Ƙan vèren yerde

ana gelsin yetişsin

oğul can vèren yerde

20 bunu anası söyliyir anası

a'zizim tike tike

dağlandım tike, tike

anan saçını yolur

kefenin Tike Tike

- 5 ala gözler var. bu şiirde köyde bir Kıza aşılı olan bir genç ama genç ta'bi
yohsul, fakir, maraba Kız da ta'bi ağanın Kızı Kavuşmaları zor. her gün gelir oturur
Kapının önüne Kızın bulağa gedişine bahır Kız iş yapır ona bahır bir gün onı izleyende
ona o kadar aşılı Kızda bunu sevmez. Kızın sevdiğide başka. o kadar sevêr ki bu Çocuğ
oturur. eline alır Kelemi Kağıdı ona bahır bahır içini Tökür. ulaşamayacağını bilêr.
10 ağanın Kızınıda halını da, yorğanında ama içinden geleni yazer. aşılı zatan Kızın ala
gözlerine aşılı. dêyer ki bari men bu alagöz hanıma Kavuşamadım dêyer ona bir
türkü diyem sōra başım alıf ğurbet êle gidem. çoğ dertlidür. hocam dêyer

gêne Kılıcını çekti üstüme

- 15 gurban_ olduğum o ala gözler

gene cellat_ oluf durdu Kestime

Kelem Kaş_ altında piyala gözler

bu Kıza bahır Kız buna yüz vèrmir vèrmiyende bunu dêyer.

başımdan gêtmişti sevdanın ga'mi

- 20 hēyalın gezirdi bütün_ alemi

bu Kustağ göynüm diyer gêne mi

çektin sorguya suala gözler

sevda yolcusuyam ézel yaşımdan
 gönlüm ayrı gèzir can sırdaşımdan
 dağıdır yuğumu alır başımdan
 süzülüp gédende heyala gözler

5

burda her parağrafta her nakaratda Kızın gözlerinin başka durumlarını dèyir.

gerdenin minadır boyun tamaşa
 ayda heset çekèr o Kelem Kaşa
 bir düz ulduz kimi verif baş başa
 yanif çöle baħır cam_ala gözler

10

söhbetim sözüm_ana

ondan soñra anası ağılyanda ħalası alır_eline dèyer; ay memmet a'li anan o

15 Keder ağılyir ki Kõnuşmadı men aldım dèyer;

ay ħala anama dèyin ağlasın

Karaları bağlasın

men yadına Tüşende

üreğini dağlasın

20 ħalasına bunu dèyer. dèyer_anama bèle de.

ħocam bizim mengeser diye bir köy var. orda muşa da gelmişti. bizim köye aşıħ bilal var. aşıħ bilal eski zamanlarda Kõdaman bir aşıħ. bunun Karısı vefat

5  tdih'ten soñra Kendini yalnızlığa  ek f bostan_eker bostanlarda tek başına
  adırlarda  alıf.  arısına  oñ yazdığı şiirler vardır. bir g n yine bostana inende ortağı
 var bostan da ortağı diyer ay aşılı bilal gel diyer bizim_avratdan peynir alağ gidağ
 bostanda oturağ bu peynirle  ahvaltı yapağ. giderler alıflar. peynir_alanda peynir
 meyer Tuzluymuş. aşılı bilalın ağzı yanır. aşılı bilal da bunun  zerine alar_ortağını
 yanı ya d yer sana birkaç s z diyecağım  yi dinle. oda d yer de aşılı

bir Taş_alta bir Taş_ ste
 n rden bulaydım buna bir usta
 10 aşılı bilal oldu  este
 keşke yemeseydim peynir
 peyniri yapanın adına yazılı
 peynirde olmuş  azılı
 15  ahvaltıda yapmadılı
 ne yapağ d dili doyursan peynir
 peynir meni  andırıdı
 yağlıyam dey f inandırdı
 20 yedim i imi yandırdı
 bu peynir Tuzdu peynir
 benim sevgilimdir o g zel peri

ğoy üze vurmasın geçen günleri
men Kedir bilenem êzelden beri
sizinle yêtmîşem Kêmala gözler

5

cihanda her hökmü bir zaman vêrir
dünen devran süren bu gün can vêrir
iller hêstesiyem yaram Kân vêrir
siz meni saldınız bu hâla gözler

10

hocam bizim ağıda da aKrabalarımız var. terekeme köyü hıdır köyü orda
memmet a'li, oda anası çoğ heste onunda bir hatırası var. ordan arirler. diyerler ay
memmet a'li anan çoğ heste memmet a'li de istanbul da inşaatda çalışır. anası için
para lazım gelemer tebi komşuları diyeller memmet a'li anan çoğ heste anası tek
başına yaşer. bunlar çoğ fakirler memmet a'li de çalışmaya gédif birağıfta
gelebilmer. Komşuları dèyer memmet a'li anan çoğ heste gelmirsen mi yanına. oda
dèyer hâla anam yanınızdadı mı? dèyer he yanımda oturur. dèyer hele ver. görüm
telefona ver. anamı alır dèyer ana èysen mi? anası dèyer oğlum men çoğ hesteyim
gelebilmersen mi? diyer. ana gelebilmerem diyer. ondan soñra anası ağlamaya
başler hocam buda ordan dayanabilmer bu sözleri dèyer

20

ana meni yaz ağla
yaz ağlama güz ağla
demeyinnen tükenmez

bir Kağıza yaz ağla

ay ana ay ana

sen benim özüm ana

özüm ana gözüm ana

5

bir gece yatdıı durduı dediler. balaıan adam öldürüf. yoı dediler adam ölüf. adam ölüf adam ölen de bunu kimdi öldüren. kimdi öldüren dediler. başıa yerden adam gelüf, rus, gavur, ermeni öldürüf. soıra bir ehmet varidi. bunların ehmetleri dedi bunu balaıan öldürüf gelip tepesinde duruf. ehmet dedi ben bilerem öldüreni öldüren balaıandı. balaıanı Tutdular götürdüler hepise. üçünü öldürüf a'li osman adında birini öldürmüştü. daha bilmerem ne deyesiniz onun adı nedi rehetli a'li osman ıançernen vurmuş öldürmüş. arvadını da orda öldürmüş. o sinirnen aııamleyin üç cenezeyi Taşıdılar ağlaıa ağlaıa soıra balaıanı Tutdular. balaıan ıığdam oldu. astılar balaıanı. üç dört seneden soıra boynuna aldı da söyledi ki menem astıııtan soıra onun emisi varidi mehti. dedi ki menem. onun emisi de balaıanı astırdı. balaıan asııandan soırada mehtiyi vurdular. onu da öldürdüler.

20

Söyleyen :Bahar Dursun

Derlenen : Haşıl Yemeğinin Yapılışı, Sosyal Hayat ve Mani

(22-b)

5 eski zamanın oğul eski zamanın hengel kesêrdik yirmi nufusluydu^h hengel kesirdih' haşıl salırdı^h herenin altı, sekiz çolu^h ço^hçu^hğı varidi. yirmi otuz adamidih' orda iki ğaynatamız. aynı Ğara dursun iki ğaynenemiz, zerri, Ğırmızı, mülayim rehmetlik êltimidi. senemir rehmetlik êltimidi. güher êltimidi. bunların hepsi öldü. senem ev Ğızıydı. Ğaynım almıştı eltimidi. bunların hepsi öldü. hepimiz bir yerde ana
10 bacı kimi elimiz fuĞare kelepçeli oturardı^h hızmet êylerdih'. sofra kurardı^h, su vererdih', yemeh' yapardı^h. sabağlar çöreği birağardı^h ayağ üssü yiyyennen soğra yığşıradı^h.

en büyüğümüz iki ğaynenemiz, iki ğaynetemiz ğaynenemizin adı zerri, Ğırmızı kaynatamızın adı. o oy hörmetimiz daha ayağ üsse hiç oturmazdı^h. ağzımız
15 yamşahlı hörmet eylerdi^h yemeğini birağardı^h başlarının üsse seyyar kimi dolaşırdı^h. yanlarında yemeh' yemezdi^h, Ğonuşmazdı^h. hepimiz elimiz bağlı etrafında dönêrdih' eski adamın hörmeti çohtu yemeği, içmeği, insanlığı, möhebbeti çohtu şimdiki kimi değildi. oğul yirmi adamdı^h yiyyerdih' içirdi^h diye sen Ğardaşılar yeddi tene ğaynımız varidi. bêş baldızımız varidi otuz, kırğ adam bir yerde.
20 çalışmada ana bacı kimi elimiz ğene bağlı Ğaynanamızın Ğalağında Ğaynatamızın Ğalağında dönerdik. onlar ne dесе o olardı. biz Ğonuşmazdı^h Ğarşılarında şimdiki kimi değildi. oğul eski zamanla şimdiki zaman bir Tutar mı? tarlaya yemeh' aparırdı^h yirmi adam çalışırdı onlara yemeh', su, hemi övlesi hemi ağırı yedirirdih', içirirdih'.
25 bi de ağşamları ğene elimiz Ğolumuz bağlı Ğoyun, mala Ğarışmıştı mal ğoyuna Ğarışmıştı imdikiler onu yapabilmez. tarlada çalışmada da ğene onlar biçerdi. biz yığardı^h onlar biçerdi. biz dırgan eylerdik bir yere yığardı^h, tırmıhliyyerdı^h hepimiz ayleliknen yirmi adam tarlanın içinde ayleliknen

bu sefer K nde T kersen t    vleye Keder pi irersen o ekme i  yle
 pi irersen o ekme i    idi yirmi otuz adam idih' iki  aynemenin do du ları
 evlatların gelinleri b   gelin idi m   im bir, senem iki, g  her ana   , g  m    d  rt,
 m  n b   , pevinin  ızı altı, sura yeddi, g  lten se   iz, semriye do   uz, yiyerdiler
 5 i erdiler  ekilerdiler. eskinin adamıyla  imdinin adamı bir de il eskinin adamının
 h  rmeti varidi insanlı ı    idi.

mani

10

 al ın gidek bizim  da d  seli

d  şemesi ba tan ba a Kırmızı

 imdi bizim g  kte turna d  rler

ba ı ye il aya ları kırmızı

15

S  yleyen :Bahar Dursun

Derlenen :  a ıl Yeme inin Yapılı ı, Sosyal Hayat ve Mani

(23-b)

bir varim   bir yo im   ay umudum  arda canavar gez rim   a . d  yer ya
 Rebbi bana bir av  ı art. g  dir bir  atır d  yer seni yiyece im. o  atıra d  yer meni
 20 yiyebilmezsen. d  yer niye. d  yer benim satırım var. g  t benim satırımı getir onnan
 ye. g  dir g  dir  atır g  dir bu g  tdikten so ra g  dir ba er bir  oyun d  yer seni
 yiyece em  oyuna  oyun d  yer meni yiyebilmezsen d  yer niye. d  yer benim
 oyunum var g  t benim  oyunum var. onu g  tir. onnan ye buda  urtulur. g  dir g  dir
 bir at d  yer seni yiyece ım. d  yer meni yiyebilmezsen. d  yer niye d  yer benim
 25  alatım var g  t onu g  tir onnan ye buda  a ır gurtulur g  dir g  dir bir ke i ke i d  yir

seni yiyeceğim dèyir vallā meni yiye bilmezsin. dèyir men Kılıyam mana kaşe lazım sen gèt kaşı gètir. meni öyle ye buda gaçır Kırtulur. gèdir gèdir bir Kuzu dèyir seni yiyeceğim. dèyir beni yiye bilmezsen dèyir niye dèyir benim gözüm yağlıdır gèt mana Tuzu gètir onnan ye dèyir peki buda Kırtulur. bu da bèle düşüne düşüne

5 gèdir. diyer ay men ölem ölem dèyer gètdim gördüm bir Ktır ye yanında yatır nédersen satır matır. ben gètdim gördüm bir Koyun ye galsın Kuru boyun nédersin oyun moyun. men gètdim gördüm bir Kuzu ye galsın iki gözü nédersen Tuzumuzu men gètdim gördüm bir keçi ye galsın iki kılı nédersen Kaşı maşı anladın mı? umudum.

10 o zamanın genci bundan éydi. bağırdılar gèderdiler Kızlar çeşmiye gidende çeşmeye gidende beyenen beyenerdi gencin dèyerdi ben filanı sevmişem. buna elçi gèderdiler. bunu alırdılar. alanda bunu aħşam olurdu üç, dört, beş, altı adam buna elçi gèderdi. gelini isterdiler gelini vèrende orda üzüğliyerdiler. üzüh'liyenden soñra aparırdılar nişan tağırdılar nişandan soñra düğün eyliydiler düğün eyliyif Kıldırıp

15 gètirerdiler şimdiki kimiydimi o zamanki adamlar çoğ efendi çoğ ağır adamlaridi umudum böyle değildi.

bayram dèyende nevroz olurdu. nevroz olanda bayram olurdu. seyrân olurdu. bacadan yaylıñnan meyva salliyerdiler çorap bağılyerdiler. bacadan iki, üç

20 kilo meyva salliyerdiler

tendir damında söhbetler on, on beş insan olurdu. bir tendir aħşamdan hamırı Ktırdıñ bırağırdıñ sāt dörtde tendire ateş vèrerdiñ. ateşten soñra tendir yanırdı. olırdı beş bu sefer künde Tökerdiñ üste bir kazan çorba, yarma çorbası, erişte çorbası, ya haşıl ya hengeli kesirdik. elbirliğinnen yirmi adam yiyerdi çıherdi.

25 giderdi ta aħşama Keder. aħşama gèder söhbet éyleydiler. gèderdiler saz gelèrdi aşığ olurdu. düğün olurdu. ta aħşamdan düğün ola sabah ħoroz ötene kadar dağılırdılar.

haşıl nasıl yapılır ay oğul diyem sana bir yeke yarma alırlar. onu temiz yıhırlar bir tencereye Tökerler. onu bir satıla o Kaynar, Kaynar onu muhkem salırlar o pişer bir sâat, iki sâat pişenden soñra altına suyu Tökerler. Koyarlar haşıl orda demlener. demlenenden soñra yağı dağ eylerler. iki kilo yağı yeke tepsilere, yeke
5 sinilere çekerler erkekler bir yerde Karılar bir yerde herisine bir Kaşıl yağı üstüne Tökerler yiyeller, içeller. onlar çıhandan soñra Karılar yiyer Karılara çekerler.

bir varımiş bir yoñımiş birbirlerini çoñ severmiş Koca Karı böyle sevince diyer ehmet men_ölmiyem sen öl, sen_ölme men_ölem herif diyer ki men çıhıp gideceğim Komşuluğa herif çıhıp gidir çıhıp gidir.

10

Söyleyen : Feyzullah Koçeri

Derlenen : Sosyal Hayat ve Mani

15 Yaş : 86

(24-b)

şı' mdı bır müracāat için valiye gētdik dört tene yaşlımız tabı' bende gencim o zaman gitih' oraya valiye halımızı arz ētdih'ten soñra vali nerelisiniz, nerden
20 gelmesiniz, kim diyerler, nesiniz sordu. bunlarda dēdiler ki biz azarbaycan dan geldik. azarbaycandan iğdira geldik. iğdirın hacarat köyüne oranın köyünün ismini unutmuşum hacara köyüne gelmişler. ordanda seferberlikte buraya gelmişler. buraya gelmişler işte yanı hiçbişeye sahip olmamışlar. sahip olmama ne yanı hēç dünya malında şeyleri yoñ neyse boşver sordu dedi. melmeketımızın münevver
25 insanları var tanır mısın? evet dedi. dedi kimdir. dediler filankes o kimdir. ya öle bişey yoñ şair sordu halK arasında türkü söyleyen birisi varımiş aşığ novruzidi.

Dediler aşîh novruz var. o zaman vali dèdi aşîh novruz kimdendür. yav dèdi men dèdim sayın valim müsade èderseniz ben söyliyem. söyle dèdi. dèdim aşîh novroz dèdikleri hâlâ arasında türkü söylermiş aşîh değil o zaman işte fuzuli dedi. fuzuli den başka birkaç tenesini dèdi. yav dèdi bunlar sizdendi'. siz şimdi terekeme dèmenin 5 manasını o arada gètirdiler. dèdiler mekeyi terk èden hazretî peygamber zamanında mekeyi hazretî peygamber terk èdende. bunlar da ordan terketmiş gelmişler. yanı bizim sülalemiz anladın. dèdi işte o zaman boynunuz Kopsun dèdi sizin. melmeketimizin en münevver adamını tanımazsınız. bi Karış yer için gider adam öldürürsünüz. adam vurarsınız. bu orda o valinin anlattığı bizim soyumuzun geldiği 10 yeri anlatığı bu kadar. Konyaya da gelmişler Konyada da Kalmışlar yanı çoğ dağılmış bizim soyumuz bunu orda duydum ben o valî dan

Söyeyen : İsmail Kara

Derlenen : Hikaye

15

ismim ismaîl soyadım Kara min dokkuz yüz üç doğumluyum yaşıım birez fazladı' yaşıımı birez küçültmüşüm.

zemanın birinde bitilis deresinde, bitilisin bir köyünde hacı sâad varımiş. bu hacı sâadında oğlu yohumuş bir Karısı bir Kendisiymiş. hacı sâad gezerimiş. bir gün 20 gètdi kim çadırlar köçmüş gètmış. yurt yerinde köç edende yurt yeri dèrler. bir oğlan çoçuğu orda Kalmış. bu oğlan çocuğunu bulmuş gètirmişler. Karısına dèmiş Karı Allah tuâla bize soñradan bir evlat vèrdi. üzümüz güldü. bunun ismini ne birağalım bunun ismini taftılı birağalım (taftılı eskisi taftılı diyer şimdiki bulduh) Karapapağ lisanı taftılıdır. taftılı Koymuşlar. zaman gelüp bu taftılı böyümüş eylemiş hacı sâad 25 Karısınan bereber hacı gètmeye hazırlanır. hece gèdirler. gèdende taftılıta böyümüş. tam deliKanlı olmuş. hacı sâad dèmiş kini taftığa. taftılı hacı sâadın bir Kızı var adı perihanım dır. diyer seni Allaha tafşırırih perihanımıda sâa tafşırırih. biz hacı gidif gelene Keder perihanıma bahacağsan peki hacı sâad nan Karısı hacı gètmekte

- olsun. biz gelelim taftığa, taftıh yekelenir bir at besliyr. ata binir bir KocaKarı buğda seripmiş bu atı suvarmağa götüründe buğdanın içinden sürüp dörtnal gider. nene dèdi köpeoğlu gèt geri gelèrsen dèdi ben hacı sādın oğlu olam bu bana bij dèr bu ne iştir. hele ben bu işi arıyem. taftıh geldi atı içeri bağladı geldi. Karının yanına
- 5 gèttdi. benim bij olduğumu sen nèrden bildin. dèdi bu günde bijsen sabahta bijsen seni hacı sād yolda taftı geldi. isminide taftıh birahtı diyende dèdi élese perihanım benim bacım değıl éle mi? dèdi. yoğ dèyende taftıh fikiri değıştı gèttdi çarşıdan birez elma aldı. geldi girdi odaya bir tenesini perihanımın göğsüne. taftıh ne yapırsan dèdi ne yapıram sen benımsen bende seninem sen benim bacım değılsen yapma etme
- 10 dedi. adı imkan yolu yoğidi peki dèdi eleyse dur dedi māa müsāade et. sād nağlet gelsın men bir aşığı inem teħretımı belalı mı alı'm dèyende perihanım taftıha sen in bende arħancağ gelèrem. astafa var perihanım astafanın birini alıp taftıh yinerken taftığın geriden kafasına vuranda taftğın kafasını Kan götdü yuvarlandı düştü oraya havar geldi köylüler taftığın başını sardılar eylediler taftığ orda başı sarıhlı olsun biz
- 15 gelelim hacı sādada hacı sād mekeden dönür gelir. ailesinen beri mekeden gelmekte olsun taftıh gèttdi atı geherledi göenledi. efendim bindi hacı sādın Kavağına gèttdi. Kavağına gèdende dèdi ay oğul taftıh başını niye sarırsen oğul sād ne oldu. ne olacağ senen perihanım Kaldı perihanımla it Kılmasın gündü gelif yüzü gidifti. vurdular beni bu hala saldılar. de ende derħal hacı sād gelir gelmez iki tene o zamanın yetkilisi
- 20 polisdi mi? artıh ne desek neyse bunları görevlendirdi. bunu götürersiniz ele bir yerde öldürersınız Kanlı göyneğini bana getirirsiniz peki dèdi olabilir. bunu götdüler apardılar bitilis deresine biraħanda. perihanım bahtı kim iki tene yol gidir. yolun biri işlekti. yakın biri o kadar işlek değıldi. dèdi ben bu işlek olmayan yoldan gidem kini belki bana insan iras gelmesın bu gèttdi efendım aħşam üstü oldu Karanlıh bastı
- 25 Karanlıh basanda gèttdi bir ağacın Kavuğuna girdi. orda barındı. o zaman bitilis deresinin bir köyünde vannalı ħan isminde bir adam varidi. bu vannalı ħan gece yuħusunda görür. diyer kini gèttdim bir hediye buldum. sabahnan Kālħıp annesine söyleyende annesi diyerkim oğul ħeēr olsun gèt. Kara vezir isminde bir veziri varidi. Kara veziride yanına aldı. ava gèttdiler. dèdi vezir mal olsa senin pul olsa senin ne
- 30 olarsa senin. adam olarsa benim. indiden araya söz Koyuruğ dèdi olsun bunlar gèttdi

- dolaştılar eylediler bahtılarki bir tene Kız bürünmüş böle dèdiler ki kimsin. dèdi ki kimim bende bir insanım. nasıl dèdi böle böle babam hersetdi meni gönderdi burya. vannalı han böyle bahtı perihanıma haKketdende perihanımdır. bunu aldı getirdi évüne. anasına dèdi ana Allahın emrinnen peygamberin şartıñnen men buni
- 5 alacağım. ay oğul dèdi sen bilirsen işine yarirse al. o senin sorumun dèdi. alacağım ana gètdiler. bunu perihanımı Allahın emriñnen kırh gün kırh gece davul zurna vurdular vannalı hana aldılar. bunlar vannalı hana aldıktan soñra bunun iki tene oğlu oldu. çoÇuğlar böyüdü okula giderdi. bir gün perihanım ağladı. çoÇuğlar okuldan gelende dediler ay ana niye ağliyisen. dèdi ay oğul daha ağlamiyem mi?
- 10 menimde anam varidi babam varidi Koyuf gelmişem şimdi yadıma düşüf. gelende oğulları babalarına dèdi. baba anam ağler diyer bële bële vannalı han perihanıma dèdi onun için hêç intizarın olmasın hemen emretdi. bir gün iki gün évvel hazırlıh yaptılar. bir manga askernen Kara veziride baş Kumandan yaptılar. perihanımı aynı köye hacı sâadın köyüne uğurladılar. gel sâa hardan haber vèrim bunlar geldiler
- 15 hele taftığın işi sōradandı. bunlar geldi efemdım çadırı Kurdular bir iki gün yol gelende Kara vezir gece yatanda Kalktı gètdi çadırın ğulağını Kaldırdı perihanımın çadırına girdi. girende perihanım dèdi Kara vezir bu ne zamandır. Karavezir dèdi bu zaman neye gelir bilirsın dèdi. ölsende o iş olmaz. dèdi olmazsa oğlanın birini öldüreceğım oğlanın birini öldürdü. dèdi imkanı yohtu birinide öldürdü. dèdi elese
- 20 sâa nağlet gelsin dèdi bir ibrih alem elime bir tehret alem. özümü şey edim gelim bitilis deresine men çoğ gètmişem deveynende gètmişem. Kızım urfadaydı gidişim gelişim ordandı. bitilis deresinde el ele vur Kaç seni kimse tapmaz perihanım su başını mahana eyleyip çıhanda bir defa Kaçer. Kaçer ormana Karavezir sağa sola baher bulabilmir. Karavezir bir tene Pıçağ bulur. gah bu yanına vurur gah o yanına
- 25 vurur. Kendisini yaraler. ay gelin askere habar verir diyerler ne oldu beni bu hala saldılar perihanımı götürdüler. bunlar böyle olsun efemdıme söyliyem bu gètdikten soñra bezendi geri gelèr vannalı hanın anası yuhusunda görer kini pecamayla götümüşler. o zaman pecema bez eyleyerdiler. Kara becemalı vannalı hanın évine gelèr. gece ruyasında gördü sabañnan oğluna söyledi. oğlu dèdi: ana heer olsun bir
- 30 de bahtılar ki aynı rüyadaki asker Kara vezirde yaralı sarıhlı geldiler oraya dèdi ne

- oldu. dèdi bitilis deresinde haramılar geldi gèce perihanımı gètüdüler. gèce menide bu hala saldılar. vanalı han dèdi peki birkaç gün ıstırahat ètdikten soñra Karaveziri aldı yanına doğru hareket ètdi. bunlar burada Qalsın biz geelim perihanıma perihanım yola Tüştü. ordan gètdi gece gündüz gètdi bir çeşmenin başında bir
- 5 çowana iras geldi. çowana iras geldi. çowan buna bahtı bunun elbisesinin hepsi Kıymetli eşya bilezikler gerdanlıklar o Keder ola. bahtıkin gözlerinden o Keder yaş aħmışkini gözlerinin yaşı sıfatlarında iz biraħır. dèdi selam aleyküm ay çowan Qardaş. aleyküm selam hanım. dèdi çowan Qardaş acımdan üreğim gider. bu gün Tört bès gündür ben acam dèdi. éleyse men on iki tohluya nöker olmuşam. çowan olmuşam.
- 10 getirem onun birini Kesem sāa yedirTeceğim. gètdi buna kesti birez yedirdi. dèdi onun şeyini de bāa ver. çowan Qardaş dèdi postunu vèr. elbisemizi men sāa vèrem sen bāa vèr dèdi. dedi elese sen burada dur köye gidem çowan. çowan gètdi köyden çındada çundadan yığTı gètdi. eski elbiseden perihanıma gèydirdi. perihanımında Kıymetli elbisesini de bir boħçaya biraħtı Qoydu orda durdu. dèdi burada dursun
- 15 çowan dèdi gidem sāa ekmek getirem dèdi olur çowan bu defa köye hareket èdende perihanım ordan yol aldı. çowan geldikim perihanım yoħ gètmiş. ama perihanımın eşyası bağlı çowanda. bunlar perihanım gètmekte olsun perihanım gètdi tāa babasının köyüne iras gelende sordu dèdiler kim bu köyde mısafır kim saħler. dèdi bir hacı sāad var. iħtiyar adam o saħler. bu hemen gètdi babasınnan anasının evine
- 20 selam aleyküm selam ay oğul hoş gelifsen er kişi elbisesindedir dèdi hoş bulduħ ay dede dèdi. ne éderse dèdi vallā gelmişem nöker olacağım. eger meni saħlıyersen nöker olacağım. dèdi olur. bize biri lazımdı. dèdi ama baħ hacı dede ben sāa diyem men ağır Pişey Qaldıramam men éle senin awTestinin tehretinin mehretinin afaħanı aparıp getireceğim. yungul işlere baħacaėım men mala felana sePet gètüre
- 25 bilmerem. haşa buradan malın altını aħırını temizleyebilmerem dedi. olur oğul oda māa lazımdı. bu orda kalmaħta olsun. biz geelim vannalı hannan Karavezire. karavezir geldi kim çowan Qoyun otarer yola düşüf geldi.

- selam aleyküm.

- aleyküm selam

-ne var dedi.

- sağılı

-nereye dedi

-siz nereye gidersiz bende oraya giderem

5

çowanda dedi eleyse olağ yoldaş Qardaş bunlar üçü de birleşti. geze geze geldiler. gelende şey dedi kını Qaravezir dedi kim vannalı hana çobanın eşyası ele kıymetlidir ki içinde deyem altında var. diye ey köpe oğlu bu çombağnan başına ele çekerem ki başın dört yerde parçalanır deyende kara vezir süküt etti. gëtdiler bunlar geze geze gëtdiler. hacı sâadın köyüne çıhtılar. dëdiler bu köyde kim misafir sağıliyer dedi hacı sâad sağıliyer efemdim Qaravezir bir, çowan iki, vannalı han üç. bunun üçü de gëtdi hacı sâada müsafir oldu. perihanımda ordadı ama hacı sâad bir gün Qarısına dedi kim ay Qarı bunun gözleri ele perihanımın gözünü oğşur. deyende dedi olur ay avrat. bunlar müsafir olanda. ağışam olanda dëdiler bir hikaye söyleyen olarmı deyende perihanım dedi hanı eski üstü elbise giyinif. dedi ben bu gün hikeye söyliyecağım ama Komşulardan vesiyе hanim var onuda sesleyin gelsin onuda getirdiler. taftıhta gelsin dedi. taftıhta zatan ordadır. hepsi orda mevcut oldu. dedi Kapının arhasında bir adam olacağ ne dışarı gideni birağacağ ne içeri geleni birağacağ. hikayeyi anlatacağım bunlar buna Qarar vërdiler. çowan Qapıyı örtü arhasına yığıldı vesiyе Qarı orda taftığ orda. hacı sâad orda. Qarısı orda. vannalı han orda Qaravezir orda bunlar şey etti. la ilahe illallah haQ Muğammet resulullah dedi. başını açtı saç Töküldü, gözlerinden yaş ağıt dedi men periyim perihanımın bağ hacı sâad meni sen sürgün etdin. ay ana meni sen sürgün etdin bağ bu gördüğün taftığ beni böyle yapardı. vesiyе Qarı taftığ böyle Qandırdı deyende dedi tamam şimdi vannalı han dedi Kara vezir bāa ait. çowan dedi taftıhta bāa ait. vannalı han Qaraveziri öldürdü orda. çowanda taftığ öldürdü. Koca Qarıyıda bir atın kuyruğuna bağladılar tenekeynen bereber bir tayın Kuyruğuna birahtılar çöle geh yere vurdu

geh_öne vurdu onuda öle geberterdiler. onlar gêtsin yere biz çıhalım göğge gökten altı
alma düşün biri benim biri onu biri hacının bir senin biri de benim

Söyleyen :İsmail Kara

5 Derlenen : Hikaye

zamanın birinde şah oğlu şah abbas bir gün şeheri gezirdi. gètdi bir eve bahtı
kim evin içinde bir Karı dı, bir Kızdı bir gelindi Kız dèdi ne ola şah oğlu şah abbas
meni. şah oğlu şah abbasnan hamama gidem hamamdan gelem Kız dedi. gelin dèdi
10 şah oğlu şah abbas meni vezirine ala Koca Karıda dèdi kini ne ola māa bir āuç altın
vère Kari evi mühürledi. sabahleyin geldi. polisi gönderdi Koca Kariyide getirdi.
gelinide getirtti. Kızıda getirtti Koca Kariya vèrdi bir avuç altın gelini götdü vèrdi
vezirine Kıza dèdi sen ne şey edirsən dèdi benimki hele belirsizdir. deende buni
sürgün ètdi Kızı. Kızı sürgün ètdi Kız Tüştü yola gètdi. bir yoldan geçèrdi bahtı kini bir
15 ejderha çeşmenin başında durur. dèdi ay Allahın sevgili Kulu ben senelerden beri
seni burada bekliyirem. dèdi o siyah taşı Kaldır. onun altında bir hediyem var. gètdi
siyah taşı Kaldırdı bahtı ki bir küpe altın Kız onu çıkartdı. er kişi elbisesine gèyindi.
geldi şah oğlu şah abasın vilayetine dèdi buradan_ële bir bina yaparsınız kini şahoğlu
şah abasın binasından fazla olur. hay hay èy bi bina olacağ dèdi. dèdi olur. binayı
20 yaptırdı. Koydu iki Kapı Koydu hem gelen yer bu terefe gètdi. otereften yèyen bu
terefe gètdi bi gün bir dilençi geldi gètdi. şah oğlu şah abasın yanına gidende şah
oğlu şah abbas çıkartdı buna bir lire verdi. gètdi hemen şah oğlu şah abasın sürgün
èden Kızın dairesine abartumanına elini açanda bir altın vèrdi. şah oğlu şah abbasa
geldi o dilenci dèdi ya men gètdim ona bir altın verdi sen bir padişahsan bir lire
25 vèrdin dèdi. nasıl yapam bunun sirrini öğrenem men şahoğlu şahabbas durdu.
dilençi elbisesini gèyindi gètdi aynı Kızın yanında elini uzatanda bir medeni lira vèrdi.
aldı dèdi kim bu medeni lirayı māa vèrdin aldı dèdi kim bu medeni lirayı bāa vèrdin.
sen bu işi nèrden aldınsa onu bāa söyle ben vèrim deende dèdi gèt bir tene semerci

- var o semercinin hikeyesini örgen gel ben bu hikeyeyi sāa anlatem. gét_{di} ki bir semerci var. semeri yapır hazır éder Tikir orya Koyur. efendime söyliyem hazır olanda ateş vèrir. yandırır dèyende dèdi sen niye bunu bèle yapırsan dèdi gèt dèdi filan yerde bir Kuyu var. o Kuyunun yanında bir kör var dèdi. Kuyuya ba_{her} a_ğlér
- 5 gèt_{onun} hékeyesini örgren gel bende munu sāa söyleyim gét_{di} kimi körün yanına ba_{htı} kim bir kör adam Kuyuya ba_{her} a_ğler. dèdi niye a_ğliyirsen sāa ne oldu dèdi ben bir pedi_{şah} o_ğluydum bizim güllü ba_hçamız varidi. cuma a_hşamları mele_h’ler gelér_{di} iki mele_h’ orda yı_hanırdı. men gizlendim mele_ğin birinin gömle_ğini u_ğurladım Ka_çanda Ka_çabilmedi mele_h’de insanidi. adamdı bāa nika_h oldu. benim Ka_rım oldu.
- 10 dèdi benen_{evlenme} ben anlamadım. Tutdum bunu Kendime nika_h yaptım. ben nika_h é_tdikten so_nra bu bele Ka_ldı. bir gün bennen bu bele Kuyuya ba_{her}dı_h ba_{htı}m kim Kuyuya ba_handa dèdi ben bu Kuyuya inece_ğim o Kuyuya indi çı_hmadı. dèdi men niye onun gömle_ğini aldım niye bele oldu. dèende döndü geldi. semercinin yanına dèdi anlat ba_ham sen niye döversen. dèdi ben senelerdir semer Tikerdim. bir semer
- 15 para hazırlamıştım semerin birine dèende yaptım para doldurdum bira_htım ora_ya. gelenen_{oğ}luma diyerdim ki ne vèrseler satma o_ğlumda satmèrdi bir gün o_ğlum paraya kızır_galanır. aynı semeri sater. geldim kim hāaav ! para yüklü semer gidif. gét_{di}kten so_nra ben başladım yeni semer Tiktim. eski semere vèrdim. bir zaman aradan bès_{on} sene gèç_tih’ten so_nra birde ba_{htı}m_kini aynı semer geldi gelende
- 20 ba_{htı}m i_şaret orda ba_{htı}m para içinde hazır bu dö_nüş daha paraya i_htıyacım yo_htu yapıram alan olmasada yandırırım dèdi peki _şah_oğ_lu _şah_{ab}bas gét_{di}. ordan Kızın yanına Kıza dèdi be sen nasıl yaptın dèdi hele gel bi hamamda yı_hana_h gela_h ben sāa anlataca_ğam. Kız elbisesini geyindi _şah_{ab}basla gét_{di} geldi hamamda yı_handılar. gelende Kız dèdi kini ben a_ynı Kızam _şah_oğ_lu _şah_{ab}bas gèce geldin oraya Ka_pıyı
- 25 dinledin Ka_rıya bir a_uç altın vèrdin. gelinide vezire aldın. beni de sürgün é_tdin. Allah tualada bunu māa vèrdi. ad é_tmiştım seni hamama götürdüm. hamamda yı_hatdım. elbisemide sāa götürdüm vèrdim. senide buraya getirdüm. onuda ona nika_h é_tdiler. onlar girdi yere bizde gét_{di}h’ gö_ğe

Söyleyen : Feyzullah Koçeri

şimdi' bizi ismail şahit bırakmış. gëtdik babasının ismi bu anasının ismi bu
hakim bennen sordu niye bunların anasının babasının ismi ikidür. bende dëdüm
hakim bey bunun kendisinin de ikidür. nedir. dëdim birisi ismaildir. biri de
5 ölmeyen. ölmeyen demek yav bana herslendi. dëdim hakim bey bizde babasına
benziyene ölmeyen dërler başladı gülmeye.

devecilik éderidik benim bir emicemin kolunuda mer sakat étmışti erkek
deve saKat étdi. mer dërler. Kışın şimdi onlar öldürler ama Kışın güze yakın güzün
onlar Kızar. onlar güzün Kızdımı onların erkek develerin gözü yeri görmez gağ insanı
10 saKat éder. öldürürdü de hele melezgirte çoğ gidif gelmişem. o develerin doğumunu
da görmüşem. çiftleştigini de bilirem. aha yavrusunada biz şeh dëerih' biz köçek
dëerih esas Kötüktü. Kötük dërler. devenın doğmağını da bilirem çifleşmesini de
bilirem. erkek devenın şeyi egridür. devenın üstüne çıhan da o düzelir gelir aynı
yerine (di gel o éle değil. ay fağı senin yaşın Keden deve otarmışam) be ne beledir.
15 deve yatır erkek devenın bele ergidir. üstüne çıktıktan soñra doğrulur bele yerine
girir he çohta incedi yani

(25-b)

buraya geldikleri zaman çoğ develeri varmış bin deve yani ben binini
görmedim ama iki yüzünü üç yüzünü gördüm amcam anlatırdı. rusya nın şeyinde
20 bunnar emrinde ordan rusyanın cephanesini alırlar şeye gönderirler diyarbakir.
diyarbakir semtine gönderir. bunar buradan erzuruma gëtdikleri zaman işte türk
ordusuna teslim éderler anlatırdı ki bir binbaşı artığ bir subay geldi. dëdiki o
zamanda hele Türkiye de osmanlı bitdi diyerdiler işte orda orduya teslim edif geri
gelerler ve buriyada geldikleri zaman aşağı yuğarı yanı Kızalarda bile okul yoğtu. bin
25 doKKuz yüz yirmi altı yılında buraya okul yaptılar. anladın mı ve burada da ne oldusa
hep önde geldi ama şimdi malesef geri Kalmış anladın. hëç kimsenin bi şeyi yoğ
yalnız bu köy yanı Kendilerinin böyle bir durumları vardı. mesela bunun babasının
develeri varidi. getirirdi eşya getirirdi. teey giderdi diyarbakire bilmem sivas a Keder
gëtmışler. orda meyva falan getirdikleri zaman bütün Komsularda dağıtırdılar. köyün

çocuğları giderdi bunların önüne anladınmı şimdi. herkese onlar paylardı deveci bir şairin şeyi var onuda oğuyam sana yalnız yadımda yoğ getirmem lazım onun bu hususta bir şiiri var.

- zemanın birinde bir değirmenci varmış bu değirmençi fuKara bir adammış.
- 5 erkenden gèdirimiş. değirmençi bizim değirmenin taşun ardunu dèerdik arhaya toplanur kim bu ardunu değirmençi toplarımış. her gün gidir kini bunu her gün haşa bunda bir tene köpektür nedür her gün gèler yiğèr yiyèr bağèr kim bir tilküdür. tilküyü tutur. tilküyü gewertmek ister. dier meni öldürme sâa padişahın Kızını alacağım. diyer oldu. tilkü efendime söyliyem değirmençi bunu birağèr. bu durur
- 10 gidif o zaman padişah varmış padişaha gèdende elçi karşı olarmış. Taşın üstünde olarmış. oturlarmış gelen elçiye haber salarlarmış bu gidif tilkü gidir oturlar padişah diyer gidin görün o tilkü neye gelmiş o murdar tilkü gedif diyer men elçi gelmişem. niye! senin diyer Kızını çah çah padişahı istiyer. değirmeninde Taşı döner kene şey atardılar çak çak çak çak buğdayı Tökürdü biz ona çah çah dèerdik. dèerki
- 15 çah çah padişahı senin Kızına elçi gelmişem diyer hee çah çah padişahı gelsin görağ bağağ eyliyağ Kızı vèrelüm. tilkü ordan geri gelür değirmençinin yanına diyer ne yaptın diyer vallâ aldım. ama sen gèt bi temiz Tıraş ol. temiz Tıraş olur. bir kat temiz elbise geyindirir elinnen her şeyini yapır yağıştırır. diyer haydı gidağ bir ata mindirir çah çah padişahını. değirmençinin ismi çah çah padişahı gelirler bir suyu
- 20 gèçeçeh'ler. suya gelende diyer kini sen soyun üzünün ununu mununu sil èle gidek. değirmençi yazılı soyunur èder çimmeğè hazırlaşanda elbüsesini oraya Koyur. tilkü elbüsesünü götürür atır suya su götürür gidir. değirmençi Kalır orda lübürt bu orda lübür Kalır. tilkü Kaçer padişahın yanına padişah diyer ne iştir heerdimi. diyer ne heeri senin çah çah padişahın gelderdi. suya vurdu elbiseyide götürdü atıda götürdü
- 25 hepsini götürdü gètdi. derhal bir kat elbise bir at geherli, göherlik gönderir. efendim geler elbiseyi giyiner eyler tam ata binif diyer bağ tilkü çah çah padişahına diyer ki değirmenciye, gideceksen ekmek gelecek ekmeği kaşığın ucunna birer birer yèrsen görmemişçe yeme Kaşığı çoğ doldurma. az az ye efendice ye az ye çekil heresinden bir kısım at iki kısım at buna nasın tarif èderse padişahın yanında ele yèer beyenèrler
- 30 Kızıda vèerler. Kızı vèerler ordan dönerken Kendi değirmenine geler ama

- değirmenÇinin neyi var. bir cumbuldu évi var. orda da bir dēv varımiş (hani dēv söyliylerler ya hikayede) bu dēvünde hem naḥırÇısı buzaḥÇısı danaÇısı, KuzuÇusu hepisi çoḥimiş. akşama Keden bēş on Kāzan yemeh´ hazır édermiş. diyer kim peki diyer orda diyer kim gidif söz alam gelinimizi ne zaman gétireceğiz bir daha gidif
- 5 dönüf gelif mana müsade vèrirsen ne déersen biz geleceğiz Kızımızı gelinimizi götürmeye diyer ne zaman gelırsınız gelin biz hazırılığımızı yapmışız. yalnız tilkü gelende naḥırÇılara diyer kim sorsalar bu naḥır kimin dēyin bu çaḥ çaḥ padişahınıdır bu kuzuÇu kimindi çaḥ çaḥ padişahınıdır. hepsini ayarlieyer. yalnız orda tilkü Kurnazdı. düğün başına bir dalavere Kuracaḥ bunlar gedif efendime
- 10 söyliyem davul zurna hazır oluf padişah Kızıdı. hepsi hazırlanır gelirler. yolda gelende sorurlar bu Kuzu kimindi çaḥ çaḥ padişahının, bu Koyun kimindi çaḥ çaḥ padişahının bu dana kimindi çaḥ çaḥ padişahının tilkü ondan Kavaḥ gelir. de°vün sarayına de°v diğér o davul zurna, toz duman ne işti. diye ne iş olacaḥ bütün de°vleri geḇertiler éle sen Kaldın. Kālan sendin seni öldürmeye gelérler. dier men ne yapım
- 15 dier ne yapasın Tüş bu Kuyuya. Kuyuya salır onu de°vün aḥşam üstü yemeh´ler hazır olur. Kāzanların altında közle bēle odunlar bēle onu çeh´tirir dökür de°vün üzerine de°v orda yandırır def ölür gider. de°vün sarayına geldiler düşürdüler oraya. çaḥ çaḥ padişahı diyer ki tilküye sen ölende seni aynı o dam gibi Kaldıracağım sana kefen alacağım. sana böyle yaptıracağım. sen kim māā bu éyliğı yaptın tilkü bir gün Kendisini
- 20 ölmüşlüğē vurur. yatır bēle kapının astanasında çaḥ çaḥ padişahı bēle ayağınan vurur baḥar tilkü özünü ölmüşlüğē vurur. diyer ay gede diyer bu murdar tilkünün boğazına bağlayın o dereye atun gelün dēyende Kālḥer diyer çaḥ çaḥ padişahı tūū senin bu yüzüne be sen meni insanoğlu kimi defnedecaḥtın. bu da bēle biter.

(27-b)

- 25 Deveci İsmail

erbabı ézelden déer nuhu Kelemden

menimde baḥtımı Kāra yazmışlar

gönül perişandı devrı´ alemde

bir günümü yüzbin zara yazdılar

Katranı kaynatmañnan olurmu şeker

Çinsi bozuñ adam Çinsine çeker

5 aslı Kara demir güñeder olmaz

(aslı kara demir altın olmaz)

yüriyende enver Kañhar tozunan

doymañ olmaz gamzesinnen nazınnan

10 bir güzel törüyüp ecem Kızınnan

ne üzün dalgalar ne yañan bağlar

hudamın verdiğı ne güzel paydı

atumun meskeni çimendi çaydı

15 bu fuKara ismai'li beçaremi saydı

canım çıñtı artık naz vañtı değıl

ne layıñtı o Kara Kaşa o sürme

gözel öldü üzün benden çevirme

20 cuma deyip her adama sır verme

sır sañlayan ya bir olur ya iki

İsmail : Şarkı

5

ala gözlerini sevdiğim dilber

ala gözlerini sevdiğim dilber

şu halıma şu günüme bağ benim

ben bir bağıcıvancı olam sen bir bağban

uzat ellerini der beni beni der beni beni

10

bağmaz mıydın gözden ahan yaşıma

yaralarım vallağ ceza vèrdi canıma

Balıkesir den ne gelen oldu ne de giden yanıma

èle dağlar perde çekmiş aralarına aralarına

15

isma'ıl diyer bu dünyaya ben niye geldim

her zaman ağladım ne zaman güldüm

tesellim kendimden kendime Kıldım

sabırnanda teskin edirem Kendimi Kendimi

20

èzel bahar yaz ayları gelende

alalı sümbüllü dumanlı dağlar

èzel Kuvañnalar ne h ak yerden  an eyler

belli olmaz yazı Kıışı bu dağlar bu dağlar

bulut oynar han ağrının başında

Çalem oynar nazlı yarın Kaşında

5

isvahanda zilli gölün başında

bu görüken dağlar bizim dağlardır bizim dağlardır

ey duvar eyleme yüze gülene

canım Kurban olsun Çadır bilene

10

Kefende yetişmez garip ölen de

dedim yarın çarşafına sar beni sar beni

bülbül ne gezersen çuğur ovada

eşin seni arır bulmir yuvada

15

Kendim gurbet eldeyim gönlüm sılada

ötme garip garip gönlüm sendedi gönlüm sen dedi

bülbül ne gezersin bahar yaz geçti

Çırmızı gül al yanağa bitişti

20

Çız iken sevdiğimde hatırıma düştü

ötme garip garip göynüm sendedi göynün sendedi

5 ötme garip gönlüm sendedi sendedi
gönlüm sendedi vallaḥ sendedi

10 (28-b)

15

20

əl yatdı şiirin uyğuda

gel barabar baħaħ layla

gel barabar baḥaḥ layla

Allah şifa vere layla

billah bu gece yatamam

Kaş doğtura götü meni

Deveci İsmail : Türkü

5

yüce dağlar başı Talda

yüce dağlar başı Talda

ceylan gezer sağı solda

ısmail'in gözü yolda

10

yüce dağlar yüce dağlar

kiminin malı kiminin sazi

sizlerde haKka duacı

siz verin bana ilacı

15

melhem sürmür yaram benim

gène geldi yaz ayları

tezelendi eski yaram

ılğın ılğın Taldalarda

20

ağlamahtı çarem benim

sevmişem Kanlı zalımı

sofuda bilir halımı

aslı söben kerem menem

kerem söben aslı menem

5

İsmail Kara

zamanın birinde bir tene şey varidi. marangoz bu marangoz, efemdim nöbet değişerdi o zaman yuħusu geldi. yuħusu gelmemek için gètdi bir tene insan bedenini yaptı, marangoz Koydu orya gètdi nöbeti değişende bir Terzi geldi. Terzi geldi baħtı kim bir adamın cesedi orda durur gètdi baħtı kim ağaçtı. Terzi geldi eşyasını Töktü bir Kat elbise yaptı geyindirdi. o gètdih'ten soñra hoca geldi hoca geldi korħtu. baħtı hêç dillenmer. hoca gètdi bunun yanına silkeledi baħtı adamdır. hoca oħudu, yalvardı. Allaha dua eyledi bu adam cana geldi dirildi. indi hoca dèyer benimdi. marangoz dèyer benimdi. Terzi dèyer benim bunu ħassına verirdi.

- 15 - (hocanındı)
- yoħ marangozda elçekmēer dèyer men yapmışam men yapmasam oda can vermezdi dèyer.
- onuda dirilden hocadı. artıħ siz kime vèrersez.

20 İsmail Kara

şimdi iki ħarı ikiside hemli ikisininde memesi aynı Çocuħ birinindi. oda ağliyer ki Çocuħ benimdi. oda ağliyer ki Çocuħ benimdir. bunlar anlaşabilmer gètdiler dèdiler bunlar biz anlaşameriħ ı'mamı álinin yanına gètdiler. imamı álinin yanına gèdende Karılar Çocuħ bir tenedir. o diyer benimdi. o da diyer benimdi. belli deĝil

25 ikisinin de aynı meme aynı süt aynı doğum bunlar anlaşmış. imamı a'li dèdi kim durun çocuĝun hangisin olduĝunu bilerem dèdi bir Pıçaħ getirin gètdi Pıçaħ

getirdiler. bir masa getirin dèdi masayi de getirdiler. çoÇuğu da gèti dèdi. çoÇuğ
 5 Kärinin birinde dèdi. çoÇuğu çekti aldı. elinden dèdi siz anlaşırsınız. bu çocuğu
 ortadan iki bölceğim yarısı senin yarısı senin dèende Çocuğu doğan Kari dèdi ben
 çoÇuğu istemerem çoÇuğ onundu. halbuki çocuğ bunundu. ürek dayanmadı çoÇuğ
 ölecağ. dèdi çoÇuğ bunundu. dèende çoÇuğu ona verende imamı ali dèdi çoÇuğ
 bunundu. çoÇuğu aldılar hayırlı sahibına vèrdiler. Kari dèdi doğrudur. èle Kolay değıl
 her iş.

benim rehmetliħ dedem yèdi yıl sekiz yıl rusyada yesir Kalmıştı. rusya da
 yesir Kaldıktan soñra dèyer deyir ermeniler muslımanlara Katliyam yapırdılar.
 10 ekmeħ vèrmerdiler, suyu doğru dürüst vèrmerdiler buda artıñ son dem bunu da
 artıñ öldüreceklermiş rehmetliħ dedemi artıñ dedem bir fırsatını buler ordan Kaçer
 dedem Kaçtıktan soñra artıñ aradan yıllar geçmiş baya zaman geçtiħ'ten soñra
 dèmişler vallā dedemin ismi durmuştu. dèdiler durmuş öldü. öldü diye rahmetliħ
 nenem haberini alır ħalbuse dedem ölmemiş. dedem gider ħalamın anası bir Kadın
 15 onnan evlenèr evlenince işte bizim bu mahmudun anası teyzem olèr. ondan soñra
 dedem gelèr baħar sağdır, ölmemiş bir asırdır böyle yaşadılar. rehmetliħ nenem
 rehmete gètdi ondan soñra benim dedemde yüz on yaşında rehmete gètdi. nenemi
 hèç görmedim de rehmetliħ dedemi gördüm. o zaman benim dayım otuz bir sene
 mahkum ètmıştiler ceza èvinde burda bir tenesini öldürmüştüler. ilbey isminde
 20 birini diyerdiler kim öldürmüş. a'li benim dedemin ismidür. burda o zamanlar bir
 muhtar varidi ibrahim isminde oda terekemelerdenidi. tabı KaraKöl geldiğten soñra
 dèyer kim öldürmüş. dèyer vallā a'li KaraKöyün öldürdü. tabı o zaman dayım
 çobanidi dayımı KaraKöl askeriye alèr gètirer. ceza evine atdılar. daha soñra altmış
 beşte benim dayım ceza evinden çıhtı altmış yedide men terħis oldum. tabı ben o
 25 zaman dayımı hèç görmemişim. askere gètmeden önce ceza èvine gètdim. o zaman
 muş ceza evi şimdiki değıl önceki o şimdi yerinde hal yapılmışya sebze halı. orası
 muş ceza eviydi eski ceza evi etrafı ağaçlıhıdi ağaç çohıdi. işte rahmetliħ dayım bir
 fırsatını buler ordan Kaçer. ceza èvinden Kaçtı bayağıda firarlıhta gezdi. ama dèdi
 ben dèdi kimsenin ne yolunu Kestim ne parasını aldım. en sonunda erzurumda
 30 yaħalandı götürdüler hücreye atdılar. hücrede de bayağı Kaldı altmış beşte men

askere gètdim tutuqluydu. atmış altıda dayım ceza evinden çıhtı bayağı bir zaman gèçti.

Söyleyen : Tamam Ayhan

5 Derlenen : Haşıl Yemeğinin Yapılışı, Sosyal Hayat

Yaş : 76

Derlenen : Günlük Hayat

(30-b)

10 tamam ayhan soyismimiz ayhan Kendi ismimiz tamam altmış yaşına girecağım elli yedi yaşındayım. doğduğ böyüdüh' bu köydeyih' yavrum. aynı toprağın adamıyih hêç bi terefe çılmamışih bêştene ölüp bêştene de sağ beštenenin üçü Kızdı Kocadadı biri İzmir de biri burda buda güllü ovada iki tenede oğlan uşağı var. onlarda elazığ da iştedirler böyüğü on senedir gidif çohtan gidif küçükte iki senedir. gidif askerden geldi. Karısı durmadı oda gètdi.

15 biz bu köye asıl Karstan gelmişiz. babamgil Kartstan gelmişler. azerilerden gelüfler Karsa yerleşüfler Karsın içine yerleşüfler. orda da daha adamımız olmadığı için milletimiz burda olmuş. artıh gelüf burya yerleşüfler. biz buranın uşağıyih. biz burda doğduğ burda böyüdüh'. bizimkiler gelende burda üç dört tene kürt evi varımış. burda éle ev yoğımış boş ovayımış. oğul onlar gelérken üç dört tene ha bu

20 hacı mamogil sen tanımasan bu taniyer he onlar buranın yerlisiymiş. bunlarda gelüf bir sene gelüf idare edüfler onların yanında ondan soñra özlerine heri bi terefe ev Kuruflar tarla yoğımış o zamanlar bölgü mölgü yoğımış. tarlayı devlet bölmermiş. o zaman özlerine keyf edifler. ondan soñra devlet çıhıf tarlaları bölende herkesin haKKını verif soñra buraya millet doluf. anladın babam?

25 çoğ adam varidi bizlerden burda hep Köç etdiler gètdiler durmadılar köyümüz yabancı adam Toldi köyümüz berbat oldi. yani élli tene ev yoğ türk olarak

düünlerimiz çoğ güzel olur saz ekibi gelir üç günnen düün çalarlar oynırlar. Oğlan évinde Kız évinde güzel olur düünlerimiz. eskidende bu saz ekibi yoğidi. dovul düdük varidi. çalardılar onnan getirerdiler. atinen gelen varidi, araba inende gelen varidi. motornanda gelen varidi. o zamanlar bèle arabalar tağsi falan yoğidi. bizim
 5 zamanımızda öküz arabası varidi, at varidi. atları yarışa koyerdiler. giderdiler tee bulanığın ordan on on beş tene at yarışa goyerdiler. kimin atı önce gelérse başına tülbent bağlarlardılar. biz Kelave diyerih' boğazına bağlarlar. hediye vérerler. gelinlerin düünü eskiden éle olurdu. şimdi atı matı Kaldırdılar. daha yoğdur. tağsiler at oluf, daha ne édeceh'ler atı.

10 Çirit varidi ya yoğtu oğul ginede var Çirit. ağ yazılı oldu köyümüz hêç bişeye yaramer. yabancı girdi, belediyemiz bozuldu. ne yolumuza bağan var, ne suyumuza bağan var. ağşam oluf namaza dururuz. elektirik gidif karanlıhta Kalarız. yani bir türlü bişey anlamerih bu köyden köyümüzü yöneten adam yoğ bèle yürekli erkek adam yoğ köyümüzü yönete. herkes Kılışan, dalavere, yalan işte bèle geçer.

15 (31-b)

habu uşahlar Koydu bizi bèle gétidi. bizde hêrsetmişik gétmiyoruz. ben ahme de dedim dur eylen oğlum burda ama élin Kızıyla baş edilmer, a yavrum mecbur dedim oğuldur. évi de satağ bereber gideh'. oğul ne yapsın élin Kızı gétidi baban elini tutdu dedi gelmerem ister gellersen gel ister gelme. ana babayı yakın Koymierler a
 20 yavrum. gelin éle éydi dört sene Kaldı dört sene soñra ahmet askere gétidi. anası geldi burda Kaldı. on gün anası değıştirdi. ne deyim bende yavrum. bende teze geldim on gündü geldim. elazığ daidim hastaladım aniden gétidim pazar günü eleziğa on gün Kaldım geldim.

7. SÖZLÜK

A

acele	: acele yapmak (7-12)
aÇ	: karnı acıkmak (15-6)
açlıh	: açlık (32-19)
adam	: insan, kişi (62-5), (69-16)
ağ	: ak, beyaz (27-20)
ağa	: ağa (36-15)
ağac	: ağaç (6-9)
ağaçlıh	: ağaçlık (80-28)
ağırla-	: ağırlamak (36-24)
ağla -	: ağlamak (78-21), (57-18), (32-13), (21-8), (12-7)
ağrı -	: ağırmak (22-8)
ağ-	: akmak (33-29), (27-14)
ağır	: sonunda (7-10)
ağor	: ahır (10-17), (10-10)
ağşam	: akşam (7-11)
ağtarıl-	: aktarılmak (33-22)
al-	: almak (34-12), (4-11), (47-3), (68-28), (18-21), (15-19)
ala	: ela (54-14)

alma	: elma (7-26)
ana	: anne (78-29), (52-18), (9-27)
anla-	: anlamak (59-22), (49-20)
anlaş-	: anlaşmak (78-10), (79-23)
anlat-	: anlatmak(21-12), (33-22)
apar-	: götürmek (18-8), (59-22)
araba	: araba, taşıt (46-1)
arşa	: arka, arka taraf (63-9)
arkadaş	: arkadaş (7-22)
arpa	: arpay (1-11)
artış	: artık (32-11), (25-19), (32-22)
asır	: asır, yüz yıl (80-17)
astafa	: marşafa (63-9)
astana	: kapı eşişi (71-20)
aç-	: aşmak (2-16)
aşlı	: aşık (23-15), (15-15)
at	: at, binek hayvanı (9-19)
at-	: atmak (47-4)
auç	: avuç (67-10)
ayaş	: ayak (72-18), (31-8)
aylışçı	: aylıkçı, aylık ücret alan kişi (19-5)
ayrıl-	: ayrılmak (13-13)

ayrılığ : ayrılık (13-13), (5-9)

B

bāa : bana (12-10), (66-9)

baba : baba (1-10), (22- 12)

bağ : bağ, bahçe (4-22)

bağban : bahçıvan (73-7)

bağla- : bağlamak (20-10), (20-8) (36-13)

bağwañÇı : bahçıvan (5-2)

bağ- : bakmak (26-21), (22-13), (10-10), (10-18), (65-21), (65-21)

bağça : bahçe (68-7)

bağ- : bakmak

bal : bal (11-20)

bala : yavru (30-3), (13-15), (30-25)

baldon : Palto (38-2)

baş : herhangi bir cismin en üst tarafı (6-9)

beh'le- : beklemek (1-22)

beht : kader, alın yazısı (52-21)

bela : bela (5-6)

belirsiz : belirsiz olmak (68-13),

ben : ben, şahıs zamiri (14-1), (46-7)

bend : çay, dere (31-19)

benze-	: benzemek (19-14)
bereber	: beraber (62-22)
bêş	: beş (42-21)
beyen-	: beyenmek (48-15)
bezen-	: süslendi (65-24)
bıraḥ-	: bırakmak (32-12)
bi	: bir (1-17)
biç-	: biçmek (35-23), (35-6)
bil-	: bilmek (57-7), (10-14), (58-11), (31-9), (11-26)
bile	: bile, dahi (32-26)
biñ-	: binmek (1-8), (1-3), (30-15), (45-22)
bina	: bina, yapı (27-1).
bir	: bir (80-17)
bişey	: bir şey (61-23)
bitilis	: bitlis (62-15)
bitiş	: iki nesnenin bir birine değecek şekilde yaklaşması (75-20)
boğul-	: boğulmak (9-15),
bostan	: bostan, bahçe (56-1), (54-20)
boun	: boyun (1-15)
bozuḥ	: bozuk (71-7)
böl-	: bölmek (80-1)
böyüḡ	: büyük (59-12), (18-15), (17-24), (18-1), (1-21)

bu	: bu, işaret zamiri (5-6)
buğda	: buğday (1-11), (34-23), (1-12), (1-19)
buğlu	: tahıl ekmeye yarayan alet (43-13)
bul-	: bulmak (43-18)
bulah	: Su kaynağı (31-19)
bulanık	: Muş'un ilçesi (45-15), (82-8), (20-14).
bu	: bu (20-19), (5-20), (9-22), (9-17)
bulun-	: bulunmak (11-7)
bulut	: bulut (14-2)
bur-	: çevirmek (37-17)
buzahÇı	: buzağıcı (72-2)

C

ceneze	: cenaze (52-6)
cins	: cins (71-7)

Ç

çabuğ	: çabuk, hızlı (13-14)
çağar	: çakardılar (35-9)
çalılığ	: çalılık (32-15), (33-6)
çalış-	: çalışmak (59-20), (33-18)
çalış-	: çalışmak (35-10), (34-20), (19-5), (57-14)
çatığ	: halk oyunu (44-15)
çay	: çay, dere (9-9)

çehèz	: çehiz (38-19)
çek-	: çekmek (32-3)
çevir-	: çevirmek (39-5)
çığart-	: çıkartmak (18-28), (46-8), (33-14), (60-21), (6-10), (43-16)
çırak	: çırak (23-19)
çırık	: yırtık (38-18)
çim-	: (çimmek) yüzmek, yıkanmak (31-19), (70-21)
çocuğ	: çocuk (30-27)
çok	: çok (1-20), (32-7), (58-22)
çonbah	: (çubuk), kurumamış ağaç parçası (66-8)
çowan	: çoban (19-2)
çowanlığ	: çobanlık (36-26)
çöl	: çöl (66-18)
çünkü	: çünkü (25-6), (35-30)

D

dağ eyle-	: demirin ateşte kızdırılması (61-1),(18-28), (21-7), (54-1)
daha	: daha (32-14)
danaÇı	: danacı (72-2)
dar	: dar (2-1)
dayan-	: dayanmak (57-19), (32-13)
dayı	: annenin erkek kardeşi (79-3)
dede	: anne veya babanın babası (78-27)

d��	: diye, söyleye (67-28), (19-30), (1-15)
defe	: defa, kez (10-18)
defnet-	: defnetmek (72-20)
deg��l	: değil (12-1)
değirmenci	: değirmen sahibi olan kişi (69-18)
değiştir-	: değiştirmek (38-29)
değirmenlik	: değirmenlik (35-17)
del-	: delmek (5-25)
deli�anlı	: delikanlı (4-10)
dellal	: tellal (5-17)
de-	: demek (13-19), (57-23)
demir	: demir (71-19)
dere	: dere, akarsu (64-20), (33-29)
dertli	: derdi olan kimse (52-9)
derya	: denizin (5-11)
dest	: el (8-10), (11-17), (11-15), (1-21), (64-10), (1-21)
dev��r-	: devirmek (6-14)
dikat	: dikkat (6-11)
dilençi	: dilenci (67-25)
dillen-	: konuşmak (79-11), (79-13)
dincel-	: dinlenmek (52-16)
diş	: insan dişi

diz-	: dizmek (32-3)
doğ-	: doğmak (81-11)
doğtur	: doktor (23-3)
doğKuz	: dokuz (1-8)
dol-	: dolmak (38-8), (47-16)
dolaş-	: dolaşmak (51-12)
doym-	: doymak (73-10), (1-17)
dön-	: dönmek (9-23), (3-6), (70-15), (71-30)
dörtal	: dörtal at sürmek (1-16)
döşek	: yatak (37-16)
döv-	: dövmek (35-28)
dur-	: durmak (58-6), (31-15), (22-12), (80-14), (32-26)
düş-	: düşmek (2-17)
düşerge	: misafirhane (3-4)
düşmanlık	: düşmanlık (43-5)
düştü	: düşük (10-16)
düş-	: düşmek (66-27)
düşün-	: düşünmek (30- 1)
düşün	: düşün (81-3)
E	
éd-	: etmek (19-1), (39-15), (17-10), (7-8)
eger	: eğer (66-18)

egri	: eğri (70-13)
eğir-	: yünü ip haline getirmek (33-15)
ek-	: ekmek, tohum ekmek (56-1)
ekin	: ekilecek ürün (32-15)
el	: elinden (71-15)
elbirliği	: elbirliğiyle, birlikte (61-21)
emicem	: amcam (69-7)
emir	: emir vermek (40-6)
ên-	: inmek (3-18)
eppeğ	: ekmek (33-19), (32-28)
ermiş	: evliya (30-1)
erzurum	: Erzurum ili (11-11)
eski	: eski (58-21)
êt-	: etmek (70-7)
ev	: ev (36-21)
evel	: önceden (7-25)
eyce	: iyice (35-8)
èyi	: iyi (34-1)
èyle	: öyle (34-8)
èysen	: iyisin (57-17).
ez-	: ezmek (20-20)
ezen	: ezan (33-3)

F

fotuğraf : fotoğraf (18-19)

G / (ğ)

ğal- : kalmak (42-11)

ğam : gam (6-2)

gamze : gamze (73-8)

garıban : gariban (30-25)

geç- : geçmek (15-19), (2-18), (3-9)

gêd- : gitmek (55-4), (20-16), (1-22), (2-13), (54-7)

gêr : giymek (37-26)

geherle- : atı eğerlemek (63-13)

gel- : gelmek (56-16), (49-18), (64-1), (35-19), (57-13), (81-20)

gelin : gelin (59-3)

gène : yine (30-22)

gerdanlıh : gerdanlık (66-6)

gêt- : gitmek (1-9), (10-14)

getır- : getirmek (64-18)

gewert- : gebertmek, öldürmek (67-26)

gez- : gezmek (59-7), (6-1)

gibi : gibi (5-19)

gir- : girmek (81-8), (31-6), (30-15), (34-1)

git- : gidmek (9-20), (7-26), (61-11), (67-2), (34-1), (17-9), (11-7)

giy-	: giymek (37-25)
giyin-	: giyinmek (67-13)
gizlen-	: gizlenmek (67-26)
ğoca	: koca, eş (42-3)
goy-	: koymak (56-5), (80-19)
gönder-	: göndermek (19-11)
gör-	: görmek (37-18),(70-19), (18-1), (18-11), (19-18)
görev	: görev (54-12),
götdü-	: götürmek (64-10), (18-27), (30-21), (18-27), (18-25), (64-28)
göyneg	: gömlek (6-8), (6-9)
göz	: göz (54-14)
gözel	: güzel (20-18)
ğurban	: kurban (56-5)
güheder	: altın (72-6)
gül-	: gülmek (17-10)
gün	: gün (34-7)

H / (h)

haÇı	: hacı (28-11)
hak	: hak (16-15)
hal	: hal durum (32-12)
halbuse	: halbuki (79-15)
halva	: helva (19-4)

halvaÇı	: helvacı (19-6)
hanım	: hanım (20-19)
hanı	: hani (17-21)
har	: ateş (7-20)
harda	: nerde (8-14)
harP	: harp (7-9)
hasta	: hastalanmak (10-16), (4-7), (81-24), (36-1)
haşıl	: tahıldan yapılan yemek çeşidi (31-10)
hava	: hava (9-26)
havaslı	: hevesli (2-2)
hayal	: hayal (14-4)
hayınlıh	: hayinlik (51-4)
hazırla-	: hazırlamak (9-15), (34-4)
hazırlıh	: hazırlık (65-12)
hêç	: hiç (13-16)
hêkeye	: hikayesini (69-1)
helbet	: elbet(13-7)
helvaÇı	: helvacı (19-11)
helvır	: kalbur (35-15)
hemi	: hem (42-1)
hemli	: hamile (78-12)
hengel	: mantı (31-13)

hepi	: hepsi (8-10), (42-5)
heri	: (herk) tarlayı sürmek (39-13)
hers	: sinirlenmek (63-29)
heset	: kıskançlık (54-12)
heste	: hasta (27-2)
heyvan	: hayvan (15-9)
hoca	: hoca (2-1), (11-12)
hoplan-	: hoplayıp zıplamak (46-11)
hörmet	: hürmet (58-4)
huzurlu	: huzurlu (34-2)
huzursuzluḡ	: huzursuzluk (32-7)
İ	
iç-	: içmek (6-5),(62-3)
için	: için (10-25), (32-26)
içün	: için (19-10)
iḡtiyarlıḡ	: ihtiyarlık (23-9)
in	: mağara (8-8)
in-	: inmek (56-2)
inan-	: inanmak (56-19)
ĩndi	: şimdi (6-23), (31-16)
inne	: iḡne (32-13)
insanlıḡ	: insanlık (15-2)

ip	: ip (37-17)
iras	: rastlamak (18-30)
isim	: isim, ad (1-8)
İskat	: ölünün günahları için ödenen kefareti (39-21)
iste-	: istemek (43-14), (21-15), (18-25), (18-21)
işlek	: çoğu kişinin kullandığı yol, alan (64-23)
işleme	: işleme, elışı örgü (34-4)
işlen-	: kullanılabilir hale getirmek (32-15), (32-13)
işli	: çalışır durumda (2-1)
işli-	: işlemek, işlenmiş (2-1)
itir-	: yitirmiş, kaybetmiş (47-1)
izle-	: izlemek, takip etmek (54-7)

K / (K, K)

Kaç-	: kaçmak (69-9), (24-4), (65-20), (35-1), (4-25)
Kadın	: kadın (34-22)
Kal-	: kalmak (30-27), (3-13)
Kala	: kale (5-6)
Kaldır -	: kaldırmak (9-24), (35-5)
Kaleyi	: kalaylı (31-9)
Kalın	: kalın (15-9)
Kalk-	: kalkmak (3-8)
kanat-	: kanatmak (20-26)

Ƙapı	: kapı (5-1), (4-23)
Ƙar	: kar, yağış çeşidi (2-16), (2-16), (29-3)
kara	: siyah (71-19)
Ƙaranlıɓ	: karanlık (10-12)
Ƙarbala	: kerbela (5-7)
Ƙardaş	: kardeş (17-5), (65-24), (11-29), (17-17)
Ƙarğa	: karga (17-21)
Ƙarı	: karı, kadın (17-18), (11-7), (30-10)
Ƙarış-	: karmak, karıştırmak (11-19), (59-24), (44-7)
Ƙarşılıɓ	: karşılık (47-1)
Ƙaş	: kaş (54-12)
kaşıɓ	: kaşık (31-10)
Ƙatıɓ	: yoğurtlu yemek (32-27)
Kavaɓı	: yakını, yakınında olmak (5-16)
Ƙavur-	: kavurmak (31-25)
Ƙavuş-	: bir yere ulaşmak (54-6), (54-6)
kaynat-	: kaynatmak (73-4), (55-9)
Kedeñ	: kadar (4-22), (70-10)
Keder	: kadar (5-10)
Keder	: kader(10-19)
Kelem	: kalem (54-17), (54-12)
kelepçeli	: kelepçeli (59-10)

ken	: kam, tahılı sapından ayırmak için kullanılan alet (35-9)
Kendi	: kendi (18-29), (13-18)
Kepenek	: keçe, çobanların kullandığı giyisi (21-12)
Kereh	: yün tarağı (37-15)
kes-	: kesmek (15-20), (17-21), (10-11), (6-11)
Kesten	: kasten (10-22), (10-21)
kete	: kadar (32-28)
Kadir	: kadir (48-10)
Kırağ	: kenar (5-11)
Kıran	: kıran, telef olmak (7-4)
Kırh	: kırk (4-17), (63-25)
kırmızı	: kırmızı (1-19)
Kışa	: kışa (3-9)
kıymatlı	: kıymetli (17-22), (66-6)
Kız	: kız (9-14), (12-5), (4-17)
kimî	: gibi (54-13)
kişi	: şahıs, kişi (6-2)
Koca	: koca (12-5)
Koñ-	: kokmak (12-1)
Kolle	: kuyruğun normalden kısa olması (11-17), (11-21)
Kon-	: konmak (18-6), (3-7)
Konağ	: konuk (2-19), (19 -2)

Ვonah	: konak (36-15)
Ვonuṣ-	: konuşmak (59-16), (7-4)
Ვop-	: kopmak (9-15)
Ვoṣ-	: koṣmak (1-15)
Ვotan	: buğdayı sapından ayırmaya yarayan alet (15-12)
Ვōun	: koyunları (34-25)
kovala-	: kovalamak (32-17)
Ვoy-	: koymak (29-3)
Ვoyun	: koyun (8-20)
Koza	: fitil (38-16)
köpe	: köpek (67-6)
körpü	: köprü (4-16)
kōtan	: kotan, tarlayı sürmeye yarayan alet (1-15)
köy	: köy (80-14), (32-7)
Ვulağ	: kulak (6-25)
Ვumaṣ	: kumaş (4-14), (3-6), (4-14)
Ვur-	: kurmak (2-13)
Ვurnaz	: kurnaz (6-9)
Ვuru-	: kurumak (14-15)
Ვutla-	: kutlamak (47-5), (46-3)
kuvvetli	: kuvvetli (5-22)
Ვuzuçu	: kuzucu (70-23)

Külfetor : tarlayı düzeltmeye yarayan tarım aleti (43-13)

Künde : küçük hamur parçaları (31-13),(60-20)

L

lamba : lamba (10-17), (10-17)

layla : ninni (14-6)

leçek : örtü, yazma (38-19)

lübürt : parasız (70-22)

M

maa : bana (19-14), (66-23)

mahana : bahane (64-12)

mahkeme : mahkeme (10-15), (10-23)

mal : mal, büyük baş hayvan (33-10)

mal : mal, mülk (64-29)

marah : merak (2-2)

marahlı : meraklı (2-2)

meke : mekke (62-2)

meleğ : melek (67-26)

melezgirt : malazgirt (69-10)

melmeket : memleket (1-14), (43-11)

men : ben (65-12)

menşur : meşhur, ünlü (42-17)

mer : erkek deve (69-7)

merhamat : merhamet (32-29)

merhamatlı : merhametli (32-29)

mesleħ' : meslek (49-5)

mevla : mevla, Allah (77-1)

millet : millet (80-5)

muħkem : sağlam (60-27)

muħter : muhtar (28-11)

musafir : misafir (7-1)

mühabbet : muhabbet (59-16)

münevver : değerli (62-5)

N

nağlet : lanet (64-7)

naħırÇı : nahırcı (30-1), (30-9)

nal : nal, binek hayvan ayağına çakılan demir. (35-26)

namazlıħ : namazlık (36-8)

neÇi : neci (19-3), (15-1)

nene : babanın yada annenin annesi (79-1)

nihayeti : sonucu (7-23)

nöker : hizmetçi (24-2)

O

o : o, şahıs zamiri (54-12)

oğlan : oğlan (42-1)

oḥşur	: benziyor (66-13)
oḥu-	: okumak (33-10)
ol-	: olmak (19-15) ,(18-18), (30-9), (6-9)
olar	: onlar (69-9), (34-24), (64-30), (78-14), (69-25)
olgun	: olgun(17-33)
oñ	: on (1-8)
ora	: oraya (32-8)
orta	: orta (9-9)
otar-	: otarmak (1-16), (66-21), (66-24)
otla -	: otlamak (14-5)
otur -	: oturmak (59-14)
oyna-	: oynamak (45-12), (44-12), (47-2), (45-23)
Ö	
öl -	: ölmek (9-15), (58-11)
öldür-	: öldürmek (19-18), (30-24), (6-1),(18-27)
öle	: öyle (45-14), (61-24)
ördek	: ördek (6-15)
öretmen	: öğretmen (42-6)
P / (P)	
padîşah	: padişah (21-12)
parçalan-	: paçalanmak (67-9)
parmaḥlı	: parmaklı (34-18)

patos	: saman makinesi (35-12)
Pecama	: picama (65-25), (64-25)
peh'le-	: peklemek (46-8)
Pehle-	: beklemek (45-13)
pehlivan	: pehlivan (5-16)
pennir	: peynir (37-15)
peri	: peri (55-19), (56-4)
peş	: peş, arka (24-20)
Pıçah	: bıçak (65-21), (64-13)
Piç	: piç (12-22), (2-22)
Pişir-	: pişirmek (36-17)
polis	: polis (19-23)

R

rehmetli	: rahmetli (58-12), (32-20), (23-19), (23-18)
rüzgar	: rügar (36-2)

S

sāa	: sana (12-10), (23-18)
saban	: saban, tarlayı sürmeye yarayan alet (37-1)
saħla-	: saklamak (66-18), (30-12)
salla-	: sallamak (61-17)
sar-	: sarmak (63-6)

sarıhlı	: sarılmış (4-30)
sarıl-	: sarılmak (7-12)
sat-	: satmak (9-19), (69-13),(19-6)
satıl	: demir kova (60-27)
savur-	: savurmak (35-28)
sayıl-	: saygı gösterilen (36-13)
seKkiz	: sekiz (1-24)
sen	: sen, şahıs zamiri (20-6), (12-22)
sep-	: serpmek (43-10)
sePet	: sepet (65-24)
sesle-	: seslenmek (9-26)
sev-	: sevmek (62-7)
sevgili	: sevgili (56-23)
sıcah	: sıcak (36-10)
sın-	: düşmek (51-14) (76-12)
sır	: sır (16-2)
sırdaş	: sır saklayan (55-2)
silkele-	: silkelemek (79-13)
sini	: tepsi (31-9)
siz	: siz (11-25)
soñra	: sonra (36-9), (10-18)
sor-	: sormak (72-7)

souk	: soğuk (35-21), (35-21), (35-19), (36-16), (16-10)
söhbət	: sohbet (54-16), (61-18)
sön-	: sönmek (34-12)
söyle-	: söylemek (13-19), (67-14), (45-12), (44-12), (6-17), (45-19)
su	: su (32-12)
sula-	: sulamak (34-6)
sultan	: sultan (4-17)
surfa	: sofrə (32-21)
susuz	: susuz (32-12)
susuzluğ	: susuzluk (33-3)
suvar-	: savurmak (62-27)
sür-	: sürmek (1-16), (6-24)
süzül-	: süzölmek (64-2)
şafka	: şapka (37-28)
şah	: şah (5-1), (6-18)
şana	: (dirgen)tarım aleti (33-27)
şart	: şart (65-1)
şey	: şey (37-25), (65-12)
şiir	: şiir (53-1)
şimdi	: şimdi (58-21)
şöle	: şöyle (43-17)
şu	: şu (27-1)

şum etmek : tarlayı Sürmek (35-5)

T / (T)

taftuḥ : bulduk (62-20)

taht : taht, padişah tahtı (6-20)

taksim : paylaştırmak (18-16)

Talda : gölge (77-7)

tanış- : tanışmak (30-11), (29-19), (37-14)

Tara- : taramak (39-14)

tarla : tarla (9-24)

tartış- : tartışmak (39-26)

tas : kase 32-27

taşkır : kalburun büyüğü (35-16)

Taşla- : taşlamak (17-10)

tawan : taban (38-17)

tay : tay, at yavrusu (9-19)

taziye : taziye (39-15)

tebip : tabip (22-23), (22-22)

teḥta : tahta (6-16)

temizle- : temizlemek (33-7)

tendir : tandır (60-18), (61-21)

teref : taraf (11-25)

Teşi	: yün eğirmeye yarayan alet (37-17)
tığ	: samanı yığma şekli (35-12)
Tırağtor	: tıraktör (1-26)
tırmığ	: ot toplamaya yarayan tarım aleti (35-5)
tırmığla-	: tırmıklamak (59-26)
tırpan	: ot bığmeye yarayan alet (35-7)
tırpanÇı	: tırpancı (35- 6)
Tık-	: dikmek (28-16)
tike	: parça (53-4)
Tikil-	: dikilmek (28-13), (9-25), (68-27)
Toğlu	: iki yaşındaki koyun (19-4)
topla-	: toplamak (5-21)
toplan-	: toplanmak (35-6)
toplum	: toplum (34-7)
torpağ	: toprak (2-2), (44-24)
Töh'-	: dökme (4-16)
Tökürük	: Tükürük (31-10)
Tört	: dört (13-19)
törü-	: türemek (72-11)
Töşek	: döşek (36-25)
Tuman	: pantolon (37-21)
Tut	: dut (36-11)

Tuzlu	: tuzlu (55-9)
türki	: türkü (7-18)
Tüş-	: düşmek (55-18), (27-20)

U

uc	: uc (71-24), (21-1)
uç -	: uçmak (3-12)
uldız	: yıldız (54-13)
usta	: usta (27-1)
uşağ	: uşak, çocuk (81-1)
utan-	: utanmak (15-9)
uvarla-	: yuvarlamak (5-10)
uyğu	: uyku (4-12).
uzan-	: uzanmak (39-5)

Ü

ürek	: yürek (78-18)
üze	: yüze (56-5)
üzügli	: yüzüklü (61-10),(61-13),
üzük	: yüzük (44-11), (44-14)
üzüm	: üzüm (37-2)

V

vali	: vali (63-2)
vallā	: vallah (39-20)

var	: vardı (42-13), (4-6)
var-	: varmak (27-12)
ver-	: vermek (9-20), (9-20), (30-19), (5-15), (38-24), (35-24)
vergi	: vergi (4-9)
vetan	: vatan (46-1)
vezir	: vezir (64-30)
vilayet	: vilayet (6-18)
vur -	: vurmak (64-13), (20-11), (35-9)

Y

yadına	: hatırına (54-21)
yağ	: yağ (11-21)
yağala-	: yakalamak (81-1)
yanak	: yanak (75-20)
yap-	: yapmak (59-25), (1-17), (35-29), (32-18)
yara-	: yaramak, işe yarar (63-24)
yaralı	: yaralı olmak (4-30)
yare	: yara (8-15)
yarma	: pişmiş buğday (31-10), (36-16)
yaşa-	: yaşamak (32-7)
yatağ	: yatak (36-22), (31-15)
yat-	: uyumak (53-13), (19-16), (7-11), (11-13)
yayla	: yayla (2-1)

yaz	: yaz ayı (34-7)
yè -	: yemek yeme (36-22), (18-11)
yeddi	: yedi (8-20)
yedir-	: yedirmek (65-10), (66-7)
yemeh	: yemek (11-29)
yerleş-	: yerleşmek (80-4)
yerli	: yerli (81-21)
yesir	: esir (79-9), (65-10)
yet-	: yetmek (49-14)
yetiş-	: büyümek, olgunlaşmak (56-7), (53-17)
yetkili	: yetkili olmak (64-19)
yığıl-	: bir araya toplanmak (30-8), (4-8), (35-6)
yıl-	: yıkmak (36-15), (22-10)
yılha-	: yıkamak (9-8), (9-18)
yin-	: inmek (63-1), (64-12)
yit-	: kayboldu (11-15)
yoh	: yok (7-13), (42-5), (62-27), (2-1)
yol	: yol (11-12)
yoldaş	: aynı yolda ilerleyen (65-24)
yöre	: yöre (51-12)
yuhusu	: uykusunda (65-24), (78-9)
yumah	: yumak (34-6), (35-15),

yungul : hafif (66-21), (65-24)

yüh'le- : yüklemek (4-15)

yürekli : yürekli (82-15)

yürü- : yürümek (18-1)

Z

zatan : zaten (53-13)

zeft : zapt etmek (15-10)

zembil : zenbil (19-18)

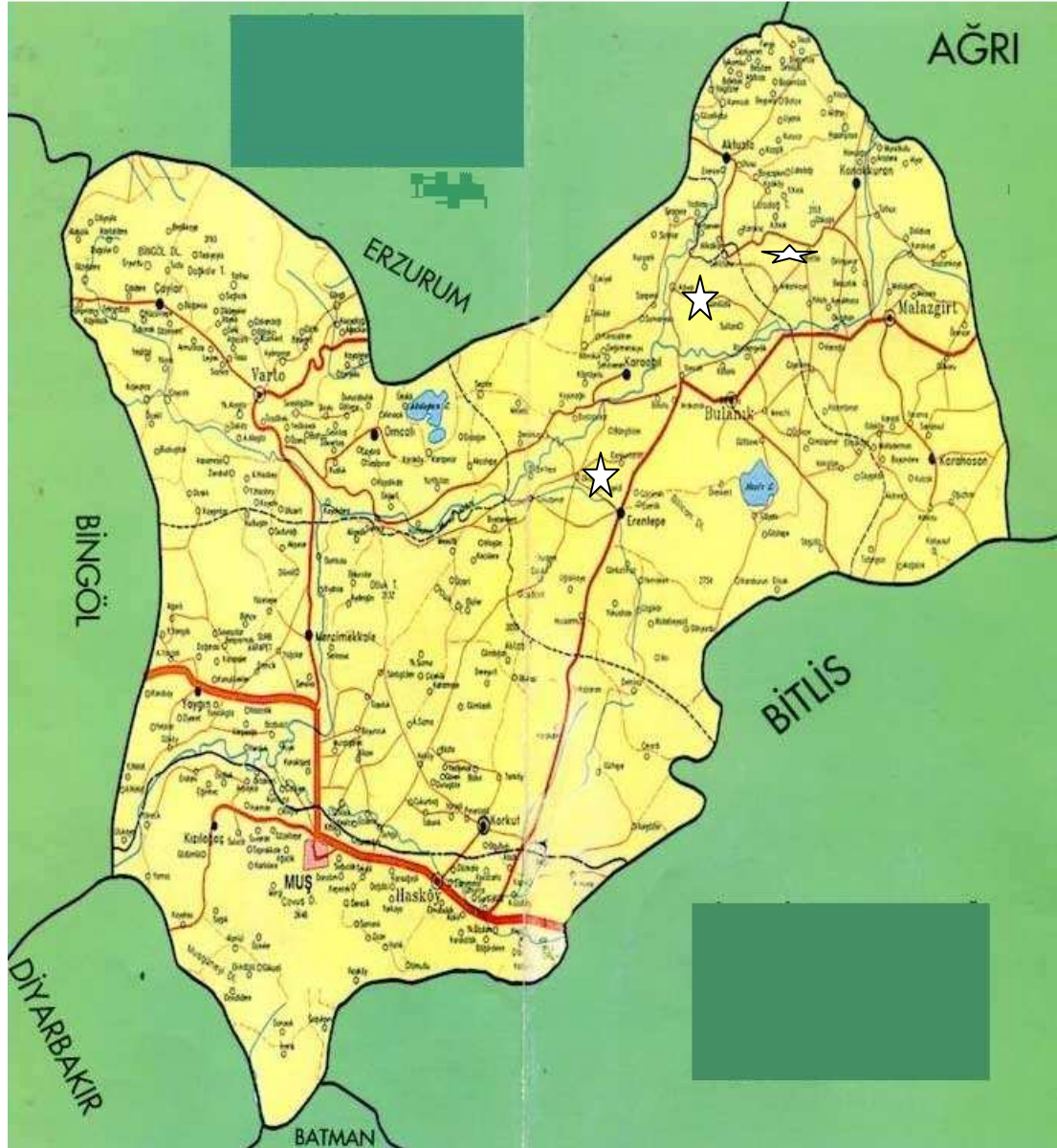
zencir : zincir (32-19)

ziyeret : ziyaret (44-21)

zulum : zulüm (35-8)

8. HARİTA

Derleme yaptığımız bölgenin haritası

9. ÖZET

Bu çalışma ile Muş Bulanık ve çevresindeki Terekemelere ulaşılmaya çalışıldı. Bu yörede yaşayan Terekemelerden 40 farklı metin derlenmiştir. Bu metinler üzerinden hareketle ses bilgisi ve şekil bilgisi açısından incelemeler yapıldı.

Terekemelerin ağız özellikleri yaşadıkları yörenin tarihi ve etnik yapısıyla yakından ilgili olduğu görüldü. Yörenin tarihi ve etnik yapısıyla ilgili olarak tezin giriş kısmında bilgi verildi.

Tezin inceleme kısmında Terekeme Ağız'ının yazı dilinden ayrılan özellikleri belirtildi. Ünlüler ve ünsüzler kendi içlerinde değerlendirildi. Ünlüler ve ünsüzlerde meydana gelen ses olayları incelendi. Daha sonra şekil yönünden değerlendirme yapıldı. Derlemenin daha iyi anlaşılması amacıyla sözlük oluşturuldu.

10. ABSTRACT

In our study of Muş's Bulanık Karapapak dialect; we have given some information about Muş's history, geography, climate, plantation, etnical structure, and socioeconomic situation; and later tried to show the effects of this qualities on the dialect of Muş city. In our thesis, we have stated our collections we have compromised and the difficulties we faced during our studies, so as to build our textes. In our textes we have especially pointed out the features only belonging to this region we met, and the phonetic, morphologic qualifications uniting Muş's dialect and several regions of the east anatolia, through enriching our studies with a lot of textes. We have collected 40 textes out of Muş and several villages dependentto Muş.